

135

VLIETINCK - NIEUWPO

90

FIG

120291

1489-1889.

EENE BLADZIJDE

UIT DE

Geschiedenis der Stad Nieupoort,

NIEUPOORT & ZIJNE VISSCHERIJ IN DE XVe EEUW;
HET BELEG VAN 20-28 JUNI 1489;
DE DANKPROCESSIE VAN SINT JAN,

DOOR

EDW. VLIETINCK.

OOSTENDE,
J. VLIETINCK, BOEK- & MUZIEKHANDELAAR, UITGEVER,
BRABANDSTRAAT, 9.

— 1889. —

VLIZ (VZW)
VLAAMS INSTITUUT VOOR DE ZEE
FLANDERS MARINE INSTITUTE
Oostende - Belgium

EIGENDOM.

Brugge, druk A. Van Mullen.

Oorkonden en schriften voor deze geschiedenis geraadpleegd.

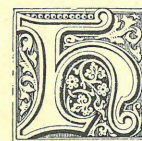
ARCHIEVEN.

Stedelijk archief	van	Nieupoort.
»	»	» Oostende.
Staats-archieven	van	Brussel.
»	»	Gent.
»	»	Brugge ('t Vrije), enz.

BOEKWERKEN.

- CHRONIQUES de Jean Molinet, uitgegeven door J. A. Buchon, te Parijs 1828, IVe Boek, bl. 24-29. (Collection des Chroniques nationales françaises, tome XLVI) — Koninklijke Boekzaal, te Brussel.
- CHRONYCKE ende oprecht verhael vanden oorsprongh en de notabel gheschiedenissen vande stadt van Nieupoort, te vooren genaemt Sauthovete ofte Santhove, benevens alle de remarquabelste gheschiedenissen van deze ende andere Landen, tot den Jaere 1680. Stadsboekzaal te Nieupoort.
- BESCHRIJVINGE DER STAD ENDE HAVEN VAN NIPOORT, in het graefschap van Vlaenderen benevens alle de merkwaardigheden er in begrepen, voorgevallen zoo binnen deze stad, als jn de omliggende plaetsen ende bij een verzamelt door *Joannes Baptist Rybens*, meester bakker, ende secretaris der rederijke gulde van Rethorica, geboortig ende wonende binnen deeze stad (HS).
- HISTOIRE DES PAIS-BAS depuis 1478 jusq'uen 1492, écrite en forme de journal par un auteur contemporain. (Collection des Chroniques belges inédites, publiée par ordre du Gouvernement et par les soins de la Commission royale d'histoire. Recueil publié par J. J. De Smet, III, 1856).
- MÉMOIRES en forme de Chroniques, ou histoire des guerres et troubles de Flandres, mutinations et rébellions des flamens contre Maximilien, Roy des Romains, geschreven ten jare 1490 door eenen inwoner van Rijsel. — (Ibid. IVe B., a^o 1865).
- CRONYCKE van den Lande ende graefscpe van Vlaenderen, gemaect door J^{er} Nikolaes Despars, poortere ende inboorlinck der stede van Brugghe, baxelier in die rechten, van de jaeren 405 tot 1492. (Uitgegeven ten jare 1842, door J. De Jonghe.)
- PONTI HEUTERI DELFII præpositi Arnhemensis, historia omnis burgundia Austriaca belgica. — Lovanii, 1651 — Editio ultima et auctior. — Koninklijke boekzaal te Brussel, n° 10082. Uit het werk van dezen schrijver — geboren te Delft ten jare 1535 — heeft P. Heinderijckx geheel zijn verhaal van Nieupoort's beleg getrokken.
- FRANCISCI HARGEI Annales, Pars II, qua Belgicæ uniti principum res gestæ enarrantur. — Antverpiæ, 1623. (Deze schrijver heeft slechts het verhaal van den voorgaanden verkort).
- JAERBOEKEN van Veurne & Veurne-Ambacht. door Pauwel Heinderijckx uitgegeven door Edmond Ronse, 1853-55.
- ANNALES de la Société d'Emulation de Bruges, 1845: Explication de deux anciennes gravures, par P. C. Lecluyse.
- JAERBOEKJE der stad Nieupoort, verschillende jaren.
enz. enz.

Voorwoord.

ET is heden, ten jare 1889, vier eeuwen geleden dat de stad Nieupoort, toenmaals eene gewichtige zeestad, waar handel en visscherij bloeiden, een achtdaagsch beleg onderging van wege de Franschen, aangevoerd door Philips van Crèvecoeur. Vier honderd jaren is het, dat die beroemde fransche veldheer, om wille van den moed der Nieupoortenaars en der weinige krijgslieden die hen ter zijde stonden, zijne duchtige pogingen, om Nieupoort aan het gebied van zijnen wettigen vorst te onttrekken, staken moest.

't Was uit dankbaarheid jegens God en zijne H. Moeder, die ze van zulk eenen machtigen vijand, spijs het betrekkelijk gering getal verdedigers, verlost hadden, dat de inwoners van Nieupoort de welbekende Sint Jansprocessie ten eeuwigen dage instelden, dewelke in voorledene eeuwen zulk eenen grooten bijval genoot, en heden nog alle jare de straten dezer stad doortrekt.

Wij nemen de gelegenheid van die verjaring te baat, om eens deze belangrijke bladzijde uit

Nieupoorts geschiedenis te overloopen en, daar de Sint Jansprocessie dagteekent van den tijd dat Nieupoort eene bloeiende stede was, eene schets te geven van zijnen toestand, zijnen handel en visscherij tijdens de vijftiende eeuw.

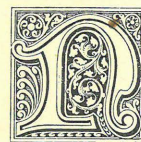
Opmerkenswaardig is het, dat verscheidene gewichtvolle gebeurtenissen van Vlaanderens geschiedenis — deze bijzonderlijk die zijne welvaart of zijne vrijheden in gevaar stelden, — met eene dankprocessie samengaan, en hun gunstige uitslag aan de voorspraak der H. Maagd wordt toegeschreven. Noemen wij de processie der Brugsche Vrouwen, ten jare 1304, tijdens den slag op den Pevelenberg ingesteld; en na het mislukt beleg van Iper deze van O. L. V. van den Tuin, aldaar.

De gebeurtenissen wier verhaal wij ondernemen volgens oorspronkelijke oorkonden en geloofwaardige schrijvers, zal een bewijs te meer opleveren van den moed en van den godsdienstzin onzer voorvaderen, in tijden van nood en gevaar.

Dat de ommegang of processie welke alle jare op den zondag na Sint Jansfeest uitgaat, den inwoners in het geheugen brengt, en den bloei der stad Nieupoort, in tijden van voorheen, en de deugden die het aandeel onzer voorouders waren!

I. Hoe de stad Nieupoort toen was.

NEUPOORT, eertijds Sandhove genoemd, en op den mond van den Yzer gelegen, was eene der plaatsen die van den wijzen en volksminnenden graaf Philips van den Elzas, de vrijheidskeure en de voorrechten eener stad verkregen.

Zulks geschiedde ten jare 1163. Ook wordt de keure van Nieupoort onder de oudste aanzien. Sedert dien groeide de stad steeds aan in voorspoed en bloei. De « *boec van den hofsteden-lande vander Nieupoort*, » de omstandige beschrijving der stad bevattende, en opgemaakt ten jare 1313 op bevel van graaf Robrecht van Bethune, bewijst zulks klaarblijkelijk. 't Is ook, naar alle waarschijnlijkheid, in den loop der zelfde eeuw dat de lakenhalle van Nieupoort — een merkwaardig gebouw, sedert korte jaren bijna geheel hersteld — tot stand kwam. Nieupoort bezat toenmaals twee kerken: de eene was de parochiekerk van O. L. V. ten jare 1165 door bisschop Milo van Therenburg gewijd, en onder het patroonschap staande van den Abt van Sinte Niklaasklooster bij Veurne; de andere, de Sinte-Lauwerenskerk, stond in den omvang van het kasteel. Dit slot, bewoond door eenen gravelijken *Kastelein*, (1) diende tot verdediging der stad. Verscheidene

(1) *Notice sur une peinture ancienne, découverte à Nieupoort*, par J. L. Kesteloot, p. 2.

steden in Vlaanderen bezaten alzoo een kasteel, zooals Kortrijk, Audenaerde, Ghistel en andere.

De overblijfselen van den hoogen toren der laatstgenoemde kerk — nu Duivelstoren genoemd — tellen nog onder de merkwaardigste oudheden van Nieuipoort.

Toen ten jare 1383, de Engelschen de stad kwamen verwoesten, wierd die kerk door hen den vlammen ten prooi gegeven.

Ten gevolge dier droevige gebeurtenis, deed Hertog Philips de Stoute de stad op eene voldoende wijze versterken: de rekeningen over de laatste jaren der XIVe eeuw toonen dat men toen volop bezig was met de vesten te maken, muren, poorten en torens te bouwen. Ook dagteekent, volgens onze meening, van dit tijdstip, het versterkingsstelsel der stad, zooals het was ten jare 1489; wij geven er verder een gedacht van.

*
* *

Alles bewijst ons dat op het einde der vijftiende eeuw, 't is te zeggen het tijdstip dat ons hier aangaat, de stad Nieuipoort eene belangrijke zeestad was geworden, waar handel en visscherij in eenen bloeienden toestand verkeerden.

Van over ouds bezat Nieuipoort reeds eene hout-, eene potte-, eene visch- en eene zwijnemarkt. (2) Later had zij daarbij nog eene koorn- brood- en vleeschmarkt. (3) In de Kruisstraat, vóór het Ghizelhuus (4), wierd er zelfs eene wilde-vogelmarkt gehouden (5).

Nieuipoort, door het samenvloeien van Yzer en Iperleet, op twee punten, bij Slype en Knocke (6), stond in betrekking met de groote handelssteden Iper en Brugge. Daarenboven bezat het drie marktschepen, op Dixmude, op Sint-Winnoxbergen en op Veurne; dit laatste was het voor-

(2) Hooger beroepen *Register van 1313*.

(3) *Keurboek van Nieuipoort*, XVe eeuw. Op papier.

(4) *Ib.* f° 17, r^o

(5) Daar verkocht men ook trijpen.

(6) *La Flandre, L'Yperleet*, door Em. Vanden Bussche, jaargang: 1882.

naamste (7). Van het einde der XIIIe eeuw bestonden er reeds ter haven twee *vierboeten* of vierbaken om den zeevarenden man te geleiden (8). Daar bestonden te Nieuipoort vijf *drayplaatsen* (lijnbanen?) een vleeschhuis, een slaghuis, eene *copinghe* of vischmijn, alsmede eene *stove* of badstove, — een warmbadhuis beteekenende — reeds bestaande in 1313, zooals er toenmaals in vele steden van Vlaanderen waren. (9)

Pracht gaat gewoonlijk met voorspoed te zamen: er waren te Nieuipoort niet min dan drie openbare uurwerken, op de markt (Belfroot), bij de haven (Blauwe toren) en « ter Cruustrate » (waar het *ghizelhuus* stond en later het *scepenhuus* of stadhuis).

Buiten de school, waarvan het bestier met dat der kerk eenigszins verbonden was, kende men alhier verscheidene gestichten door de liefdadigheid der inwoners opgericht. Noemen wij eerst het *begijnhofen* het werk der *lazersche zieken*. (10) De melaatschheid was in de middeleeuwen in onze gewesten tamelijk verspreid en had tot het oprichten, nabij vele steden, van *leprozerijen* aanleiding gegeven. Daar was nog het hospitaal der *oude grauwe zusters*, van ouds dagteekenende, en het « Onzer-Vrouwen godshuis », gesticht ten jare 1469 met de penningen welke *Willem de Ram*, poorter dier stad, tot het oprichten van een godsdienstig en liefdadig werk had nagelaten. Het was bewoond door zeven zusters van den derden regel van den H. Franciscus, die aldaar alle slach van kranke lieden, poorters en inwoners van Nieuipoort, van welken rang ook, ontvangen en bezorgen moesten. Die zusters, soms genoemd « de nieuwe grauwe zusters ter burch », moesten ook de zieken ten huize

(7) Die marktschepen wierden door de wet verpacht.

(8) Men verlichtte ze met brandend riet.

(9) Te Brugge waren er ten jare 1309 niet min dan *acht* stoven.

(10) Stadsrekeningen van den tijd: « De lazersche zieken, poorters « ende poortessen van dezer stede uie Jan Schelewaert, ende Jan de « Ledeghe, cochten up dese stede in voorleden tijden IIII p. eruel. « Rente tsiaers hemlieden hier verscheenen van eene jaere en « de betaelt IIII lb. »

bezoeken. (11^a) Hun gaf de wet der stad een jaarlijksch hulpgeld van 108 ponden parisis. Dit hospitaal stond « beoosten de kegelscole — (kegelspelhuis 11^b), — ende bezuden der strate die ten Castelewaert strect. »

*
**

Het gebied van de Schepenen van Nieupoort strekte uit van den eenen kant tot over het nabij gelegen gehucht *Nieuwerhyde* — ook *Vloedgad* geheeten (12), waarvan de visschers hunne vangste, volgens eene *heure* der XVe eeuw, binst den vastentijd te Nieupoort verkoopen moesten (13) — en van den anderen kant, in eenen zekeren zin, tot over de stad Lombardsijde. De Schepenen dier laatstgenoemde stad, die als de bakermat van Nieupoort aanzien wordt, moesten het gezag der wethouders van Nieupoort erkennen (14), en deze laatste kwamen alle jare ten getalle van vijf, door den Baljuw vergezeld, op Sinte-Michielsdag, hunne keuren in de halle van Lombardsijde afroepen (15).

*
**

't Was ook op dien dag — verjaring der kerkwijding — dat te Nieupoort de jaarmarkt plaats greep, die nu nog in zwang is. Ter zelfder tijde kondigde men, ten minsten tot

11a) Saarters van Nieupoort. — Het *Begijnhof* bestond ook sedert het begin der XIVe eeuw, op welk tijdstip er te Nieupoort ook gekend was «het alemoeseene huus dat vrouwe Straenge deide maken » (Reg. van 1313.)

(11b) Daar bestond ook te Nieupoort eene *dobbelscole*, waar men met de teerlingen speelde, en welke volgens eenen tekst van de XVIe eeuw aan de stad toebehoorde.

(12) Saarter van 1270.

(13) « Item so es ghecuert dat so wat visschen siin, sij groot of clene, dat die vander Hijde vanghen zullen, binder vasterne, dat zij dien nieuwer vercopen ne mueghen dan binder stede vander Nieupoort, ende dien briinghen of doen briinghen binder voors. stede te watre of te lande, ende daer vercopen ende wie hier of contrarie dade boet III lb. telker, het ne ware dat sij binder stede niet commen ne mochten bij belette van stoorme of van onwedere. »

(14) Saarter van 1269.

(15) » » 1413.

in het begin der XVe eeuw, de keuren en voorgeboden van den *havinctijt* af (16^a).

Tot meerdere opheldering van zijnen stoffelijken toestand, zullen wij hier bijvoegen dat Nieupoorts ontvangsten voor 1485 beliepen tot desom van 4906 lb. 6 s. 6 d. parisis, en zijne uitgaven tot 4722 lb. 19 s. 8 d. par.

Doch met de jaren die wij straks te bespreken hebben, deed de binnenlandsche oorlog die cijfers welhaast stijgen: de ontvangsten waren, voor het jaar 1489, 29,251 lb. 16 s. 6 deniers par. en de uitgaven klommen tot 30,549 lb. 12 schel. 10 d. (16^b).

Het ontbrak ook alhier aan geene maatschappijen of *gilden*, die de beoefening der rederijderskunst of het verzet ten doele hadden: de lettergilde of Rhetorika, bijgenoemd van de *Doorne Kroon*; de schottersgilde van Sint-Sebastiaan, die met den handboog werkte en ten jare 1469, 66 leden telde; die van Sint Jooris, met de voet- of kruisboog, alsmede de Jonge Sint Joorisgilde, wellicht bestemd, zooals elders het geval was, om tot eene kweekschool voor de oudere gilde te dienen. De schutters met de kruisboog vergaderden, ten minste in de XVIe eeuw, in een schottershof der stede toebehoorende (16^c).

Wat wij van de bevolking der stad kunnen zeggen is, dat, in het jaar 1510, 't is te zeggen twintig jaren na het jaar dat wij bespreken, het getal *communicanten* tot 5000 geklommen was, en dat uit dien hoofde de parochiekerk aanzienlijk vergroot wierd (17^a). Het getal

(16^a) Gemeld keurenboek 76 a^o.

(16^b) Eenige prijzen van waren die tot het vaststellen der weerde van hooger staande cijfers dienen kunnen:

Een vette koei, ten jare 1486, kostte	28 lb. par.
Een raziere haver, (70 liters) »	4 lb. p.
Een vette os, (1415) kostte	42 lb. 4 s. par.
Een schaap, (1461) »	1 lb. 4 s. par. (2 sch. gr.)
Een ruiterspeerd, (1475) »	15 lb. par.

(16^c) Uitwijzens de rekening der werken welke de stad aldaar deed verrichten.

(17^a) Aanteekening van *De Brauwere*, op de Nieupoortsche Kronyke van 1680. (Nieupoorts stadsboekzaal.)

communicanten gewoonlijk de twee derden eener bevolking uitmakend, zoo mogen wij het getal inwoners voor het gemeld tijdstip schatten op ongeveer 7500 zielen.

*
* *

Dat Nieupoort eene kloek versterkte stede was, kan licht uit zijne rekeningen opgemaakt worden. Rondom was het door eenen breeden vestingsgracht en sterke muren omsloten, die bezet waren met dertien, meestal spitsvormige torens, en ingang boden bij middel van zes poorten. Ten Oosten, dicht bij den Yzer, steunde het op een sterk kasteel. Verscheidene poorten, zooals de Noord-, Oost- en Zuidpoorten waren met valbrugge en *barriere* of ijzeren hekken voorzien. Nieupoort was dus, denken wij, in staat eenen hevigen aanval te wederstaan. Binnen verscheidene dier torens bewaarde men de *engienen* of kanons « ter deffencie vander stede ». Sommige ook verpachtte men (de 1^e, 2^e, 3^e, 4^e, 5^e, en 12^e van de volgende lijst).

Later, binst de XVIe eeuw, wierden op de torens *latoenen vanen* of geelkoperen vergulde wimpels geplaatst.

Ziehier nu hoe de stadsrekeningen des tijds die torens benamen en beschrijven :

- 1) de Toren bij de « drayplaetse vander stegherpoorte toter muelene. »
- 2) de Toren bij de « de drayplaetse vanden meulen zuutwaert toten steghere. »
- 3) de Toren bij de « drayplaetse vander zuutpoorte tot 's prochiepapen huus. »
- 4) de Hooge Toren « bewesten der hauenpoorte bij den scipweerckers thune. »
- 5) de Toren « neffens de noortpoorte upden meulenwal. »
- 6) de Hooge blauwe Toren bij « Rycquaerts Teghelaers muelen. »
- 7) de Toren « staende binnen de zuutpoorte up de westzijde, » gebruikt door de jonge handboogschutters.
- 8) de Toren « bewesten der zuutpoorte. »

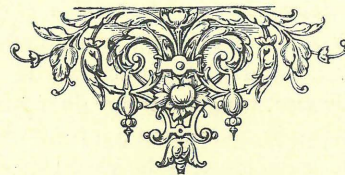
- 9) de Toren van het « huusekin staende jnden boghe onder den steghere beoosten der voorzeide hauenpoorte. »
- 10) de blauwe Toren « metter huerclocke. »
- 11) de Toren « beoosten den Stegher. »
- 12) de nieuwe Toren « bewesten der Cranepoorte. »
- 13) de Torre an svyssherspoortkin. » (17^b)

De zes poorten droegen de namen van Noordpoort, Oostpoort—later de Ipersche poort geheeten—Zuidpoort (achter de parochiekerk)—Havenpoort en Cranepoort (bij de krane, die op de kaai stond).

Ons schijnt dat de stad Nieupoort in de vijftiende eeuw een schilderachtig voorkomen moest hebben voor den zeevaarder, die hare haven binnenzeilende, die kloeke muren en vestingen beschouwde, met talrijke torens bezet; voor den reiziger die, al den anderen kant der stad, zijne oogen sloeg op 't aloude burgslot en den hoogen toren der gewezen Sint Lauwerenskerk; terwijl men langs alle kanten den O. L. V. kerktoren en het statige Belfort der Halle het gansche zicht der stad overheerschen zag.

(17^b) De rekeningen melden nog de « torre jnt Scottershof » of « tscottershof » alsmede den « thor biden dischmeulen. »

Aan sommige torens gaf men den naam van aweytorren (aweyt, fr. *guet*) of wachttorens.

walvisch. Ten bewijze strekken nog de talrijke saarters, van de XIIe eeuw af, betrekkelijk de haringtiende.

Wat Nieupoorts handel niet weinig bevoorreedigde was de vrijdom van tol, dien de Graaf van Vlaanderen aan de poorters dier stad in de XIIe eeuw geschonken had, en krachtens welken zij nergens in het graafschap eenige rechten als weeggeld, bruggegeld, enz. enz., voor hunne goederen en waren betalen moesten.

Menig vonnis van den Raad van Vlaanderen en zelfs van het parlement van Parijs, had dezen vrijdom, ten gevolge van geschillen hierover ontstaan, bekrachtigd.

Nu, uit de omstandigheid dat meestal deze geschillen sproten uit het onwettig heffen, in sommige steden, van rechten op den haring uit Nieupoort verzonden, en uit de neerstigheid met de welke de wethouders van Nieupoort die nijverheid beschermden en begunstigten, kan er opge- maakt worden dat de haringvisserij de andere nijverheids- en handelstakken in gewichtigheid verre overtrof.

Wij spraken zooeven van de tienden welke men op den haring hief, zoowel als op andere waren. Laat ons hier een woord zeggen over het *helich geld*.

Men weet dat, krachtens eene overeenkomst van 1235, de inwoners van Nieupoort een derde der haringtiende aan den Patroon hunner parochiekerke gaven (den Abt van Sinte Niklaais, bij Veurne), een ander derde aan de kerk- fabriek en het overige derde aan de armen.

Later, in het begin der XVe eeuw, tot oprichting der visschers- en vischkooperskapel, kwamen de stierlieden en visschers overeen eenen *grooten* op elke ton haring en aberdaan die zij binnen brachten, te betalen. Ten jare 1456 verkregen de vischkoopers, op hunne aanvraag, toelating om gedurende twaalf jaren dit recht te heffen, mits toestem- ming van stierlieden en visschers, om daarmede de *zeven getijden* in de O. L. Vrouw kerk in te stellen (19). Die toelating wierd hun op 30 Juni 1470 ten eeuwigen dage verleend door Hertog Karel, ter gelegenheid zijner blijde

(19) Saarters van Nieupoort.

II. Handel & Visscherij van Nieupoort in de XVe eeuw. — De strijd tegen de Zeeroovers.

EN der voornaamste takken van den Nieupoort- schen handel en nijverheid was ongetwijfeld de vischvangst en -verkoop, of liever en in één woord, de haringvisserij: 't was immers bij- zonderlijk die soorte welke de vlaamsche visschers uit zee brachten te dien tijde, wanneer het korrenet bij lang nog niet gekend was. Op menige plaatsen der vlaamsche kust wierd die nijverheid vlijtig uitgeoefend, zooals te Biervliet, Coxide (noord), Oostburg, Sluis, Heyst, Stepeldamme, Blanken- berghe, Wenduine, Oostende, Walravensijde (18), Lom- bardsijde, Nieupoort, Duinkerke. Bij die namen, opgegeven in een stuk van 1489 (zie Bewijsstukken), dient nog het reeds vermeld Nieuwerhyde of *Nova Yda* gevoegd, dat als visschersdorp in een stuk van 1277 wordt aangehaald.

Van in de oudste tijden af vinden wij de inwoners van Nieupoort aan de vischvangst, getuige daarvan de keure van 1163 die omstandiglijk de rechten aanhaalt op den haring, zalm, makereel, kabeljouw, schelvisch, bot, goudvisch; op het palingpek, de tarbotstreepen, en zelfs op den

(18) Zie ons werkje: « Walravensijde, een gewezen visschersdorp op de Vlaamsche Kust, » Brugge, F. De Haene-Wante, 1889.

inkomst te Nieupoort, tot bevordering van den godsdienst en der godsvrucht jegens de Heilige Maagd en tot lavenis van de zielen der stichters, van deze die tot dien eeredienst iets bijdragen zouden en van hunne nakomelingen (20). De haringtiende bleef bestaan, onder den naam van *helich gheld*.

Eenige daadzaken, cijfers en uitleggingen zullen hier misschien niet ten onpas komen om den lezer nadere kennis te doen maken met den staat der vlaamsche visscherij in gemelde eeuw, voornamelijk te Nieupoort.

*
* *

De uitvinding der kunst van den haring te kaken, toegeschreven aan twee Vlamingen, Gillis Beukels van Hughevliet en zijnen gezelschap Jacob Kien van Oostende (21), liet toe den haring voortaan ruimen tijd te bewaren en ingevolge naar verafgelegene plaatsen te verzenden. Dank aan deze nuttige uitvinding, die op het einde der jaren dertien honderd plaats greep, nam de haringvisscherij op onze kust steeds toe. Voegen wij hierbij dat de haring als dan eene algemeen gezochte spijs was, gegeerd door grooten en kleinen, door rijken en armen.

Ook staat hij niet zelden met andere soorten van visschen vermeld onder de geschenken dier tijden, en het is welgekend dat toenmaals de geschenken en *hovescheden* geene geringe rol speelden in de maatschappelijke betrekkingen. Om hier de daadzaken tot staving van ons gezegde niet te vermenigvuldigen, zullen wij ééne omstandigheid aanstippen: gelijk er in Engeland een lid van het parlement ten jare 1464 eene ton haring als wedde kreeg van wege de stad Dunwich (22), zoo vinden wij dat onze zeesteden, zooals Oostende en Nieupoort, met eene zekere hoeveelheid haring, hunne raden en procureurs in den Raad van Vlaanderen,

(20) *Ib.*

(21) Saarters van Oostende, a^o 1483.

(22) « The Herring and the Herring fishery, by J. W. de Caux, London 1881, » bl. 81.

(23) alsmede de Heeren van gemelden Raad jaarlijks begiftigden (24).

Om van den uitvoerhandel een woordje te reppen, Oostende verzond haring naar Valenciën in de eerste helft der XVe eeuw, en later nog naar verscheidene andere steden van Vrankrijk (25). De vischhandelaars van Nieupoort verzonden hunnen haring onder andere naar Iper, Rijsel, Doornijk, Kortrijk, Wervijk, Meenen, Waasten, Poperinghe (26), Dixmude (27), Armentiers (28), Quesnoit (29), Pamele (30).

**
*

Sprekende van Iper, ziehier eene belangrijke daadzaak die de nauwe betrekkingen doet uitschijnen die weleer tusschen Nieupoort en de toenmaals groote handelstad bestonden.

Ten jare 1336 bevonden de schepenen van Nieupoort dat hunne haven in een deerlijken staat was, « zo te nieten dat qualike wij ons zullen mooghen van nu voordan daarmede ghehelpen » en dat zij zelfs van dag tot dag verslechtte. Zij besloten dus eene « nieuwe havene » te maken. Om ze in die kostelijke onderneming ter hulp te komen verleenden hun de wethouders van Iper eene gift van 100 lb. grooten.

(23) Rekening van Nieupoort over het jaar 1450.

« Meestre Thomaes de Boom, onthouden te Rade van deser stede inde Camere vanden Rade ons gheduchtsheeren gheordineert in Vlaenderen, ten wedde van eene halve meeste *rood harincx* ende eene alve tonne caechar(*inc*), cost ende betaelt VI lb.

Clais Reye int ghelike onthouden procureur vander voors. stede inde zelve camere ende te gheliken wedden van haringhe betaelt van den vors. tyde

Id. Recqier de Moe

VI lb.

VI lb. »

(24) Rekening 1509.

« Den eersten dach van Octobre XV^eIX ghesonden ende ghepnteert mijne heeren vanden Rade jn Vlaendren naer costume IIIe versschen harynck daaruooren betaelt

X lb. p. »

(25) Saarters van Oostende, 1483.

(26) » » Nieupoort, 1487.

(27) » » » , 13 Nov. 1426.

(28) » » » , 6 Juli 1428.

(29) » » » , 1443.

(30) » » » , 8 Juni 1431.

Voogd en Schepenen van Iper zouden ook alle moeielijkheden helpen bestrijden, die deze onderneming konnen hinderen en de stad Nieupoort bijstaan tot het bekomen der noodige toelating om een *delfghelt* te heffen op de ingevoerde koopwaren, ten ware deze voor Iper bestemd waren.

Van haren kant stond de stad Nieupoort aan de Iperlingen vrijen in- en uitvoer toe, door hare nieuwe haven en vrijheid van handel binnen hare muren, zulks mits de enkele voorwaarde, dat de Ipersche kooplieden de *keure* van Nieupoort onderhouden zouden, van zoo zij boven de drie lasten verschen haring op één schip kochten. Geene nieuwe keuren de Iperlingen rakende, zouden nog gemaakt worden. De wethouders van Nieupoort beloofden ook de noodige bekrachtiging van dat verdrag te vragen aan Mevrouw van Cassel — weduwe van Robrecht van Cassel — aan wie als voogdes van haren zoon Robrecht, Nieupoort, Lombardside en het zoogenaamd *Cassels Vlaanderen* toebehoorden.

Dit merkwaardig verbond wierd gesloten op « Sint Jans dach ter gheboornesse » 1336, en bleef gedurende eenen tijd van 248 jaren in voege, 't is te zeggen tot het jaar 1584. Archief van de stad Nieupoort. Zie ook Costumen en de usantien der stede ende port van Nieupoort (Gent. 1774, bladz. 326) Zou men misschien hierin geen bevestigend antwoord vinden op de vraag gesteld in *Rond den Heerd* 1887, bladz. 216, of Nieupoort eertijds de « *Civitta Vecchia* » niet was van Iper, gelijk Damme en Sluis van Brugge?

*
* *

Een register van Nieupoorts stedelijk archief geeft de namen van 48 stierlieden die naar de kaakharing- en verschen haringvangst in het jaar 1474 gevaren zijn, en van 22 die slechts deze laatste uitgeoefend hebben: dit maakt te zamen zeventig stierlieden. De eene namen 2 of 3 mannen mede in hunne schepen, andere 4, de meeste 5 of 7, sommige nog meer (31).

(31) Getrokken uit de rekening van het oorlogschip ten jare 1474 uitgereed. — Zie ook voor het getal *medegezellen*, twee latijnsche stukken, van 1247 en 1305. (Bissch. Semin., Brugge.)

Binst dit zelfde jaar, wierd er in de haven van Nieupoort ingebracht:

405 lasten kaakharing (32);
en 192 » verschen haring;

597 » of 7164 tonnen haring.

Daarenboven wierden er 82 lasten in andere plaatsen door de visschers verkocht, te weten in Zeeland, Engeland, te Damme, te Duinkerke, ten Briele (Zeeland), in Holland, te Grevelinge, te Walravensyde.

Onder de bedieningen of *officien* door de wet verkocht in den loop der XVe eeuw, telde men het *loverscip* — of schatting en het *makelaerscip* en *laderscip* (33) van haring en visch, alsmede het *brekerscip* van den korfharing (34). Die twee laatste *officien* wierden elk aan eene vereeniging van elf personen verkocht. Eindelijk had men nog het recht ende officie van het *clercscip* en het *cnaepsip* van de *vyscopers* (35).

Men bewaart in gemelde archievenkamer een boek getiteld: « Een nieu regijstre vande vernieuwinghe of vermaekinghe vander wet, bailliu ende andere officieren van dezer stede van der Nieupoort, » beginnende in Januari 1501, doch wier aanstippeningen zonder eenigen twijfel aan vorige jaren toepasselijk zijn. Daarin staat de lijst van al de openbare officien wier bedienaars door de wethouders moesten aangesteld worden. Persoonsnamen laten wij weg.

Vier kerkmeesters, en den ontvanger;
Twee voogden der weezen;
Vier dischmeesters, en den ontvanger;
Twee voogden van de nieuwe zusters en den ontvanger;
Twee voogden van het gasthuis;

(32) Een last was 12 tonnen.

(33) Recht van laden.

(34) Zoo noemde men den verschen haring, die men in korven of manden lei.

(35) Getrokken uit de stadsrekeningen des tijds, derde rubriek van ontvangsten.

Zes warrandeerdere (36) van het vleesch, het brood, den visch, den kaakharing, het laken, de *caberetten* (37), het ijzer en de kolen; zes warrandeerdere « van den gaerne ende prijzers vanden zeeghewande, » en zes warrandeerdere en prijzers van schepen (te zamen 54). Elke klas warrandeerdere had nog haren « maendere » of knaap.

Vier warrandeerdere van de reeders;

Twee *wetscepenen* (38);

Drie « meters ende berders (39) van de nauen »;

Drie meters van den vissche;

Zes « landscheeders » en prijzers;

Vier mannen geplaatst over de gemeene armen;

Twee « besieders van den zwijnen »;

Twee mestwachters;

Drie jngaers;

Een steker,

Veertien tot vijftien packers (40). } Bedieningen met de
vischnijverheid in
betrekking.

Drie verstellere.

Een scrabbelare.

Men ziet dat van die 117 personen, er 37 waren — dus een derde — wier bediening den haring en visch aanging.

Ja, toen was er leven en bedrijvigheid te Nieupoort; dan bloeiden er zeevaart en visscherij; toenmaals lag de kaai vol koopvaartuigen en haringbuizen. Nieupoort, gij moogt te recht op een heerlijk verleden roemen!

*
* *

Voor de Schepene van Nieupoort was de aangelegenheid van dien nijverheids- en handelstak een machtige

(36) Toezieners.

(37) Herbergen. Volgens de *Cueren* moesten de tafelhoudere een kussen en eene dwaal voor hun venster leggen.

(38) Zoo noemde men de twee schepene die aanwezig waren in de « duerghaende waarheden » of rechterlijke bezoeken over misdaden die mochten gepleegd zijn waar die plaats hadden. (Zie Edw. Gaillard, *Glossaire flamand*, bl. 535 en 555.)

(39) *Quid?*

(40) Werkliedene die den haring in de tonnen leggen.

reden, om alle mogelijke middels te werk te stellen, die tot den vooruitgang en de verdediging ervan strekten.

Ook zien wij ze, bijvoorbeeld, zoodra hun vrijdom van tolrechten ergens miskend wordt, de verdediging van den poorter, slachtoffer zulker rechtsmiskening, in handen nemen en het geschil aan den Raad van Vlaanderen onderwerpen.

Strengere voorgebode regelden den verkoop en de toebereiding van den visch en voornamelijk van den haring, de overeenkomsten tusschen de stierlieden en hunne vennoten, en strekten namelijk tot het vaststellen eener juiste mate, de verzekering eener goede ware, in het belang der koopers en om de eer der stad te behouden onder de vreemde kooplieden.

Hoe menigmaal niet gaan de Schepene van Nieupoort stappen doen bij de groote steden, bijzonderlijk bij de wet van Brugge, bij de Staten van Vlaanderen, en bij hooggeplaatste mannen, om door hunne tusschenkomst en bemiddeling « provisie thebben ter zee », 't is te zeggen om middels te verkrijgen opdat de visschere de zee « vredelic » zouden mogen gebruiken! Menigwerf ook komen de « smalle steden up den zee-cost » bijeen, om raad te slaan wanneer gevaren, te lande of ter zee, de voornaamste nijverheid hunner inwonere komen bedreigen. De rekeningen der vlaamsche zeesteden, als Nieupoort en Oostende, zijn vol van soortgelijke feiten.

Ook zien wij, van in de XVe eeuw af, de stad Nieupoort meermaals de eerste stappen doen tot het bekomen van maatregels ten voordeele der visscherij en de belanghebberende van andere zeesteden of visschersplaatsen bijeen roepen om daarover te beraadslagen. Het is eene belangrijke daadzaak dat, vooral in den loop der XVIe eeuw, de stad Nieupoort voorkomt als hoofdstad der vlaamsche zeesteden. (41)

(41) Ambtelijke stukken daar latende, ziehier wat Gramaye schrijft: « Quemadmodum Novoportus tertium maritimum et portu celebrum « oppidorum caput, hinc Ostendam, illinc Dunkerkam solet ad « communia negotia evocare... » (bl. 122.)

Ja zelfs van Holland en Zeeland, kwamen er, bijvoorbeeld ten jare 1483, afgeveerdigden binnen Nieupoort, om met de wethouders dier stad en deze van Duinkerke en Oostende eene quæstie betreffende den haringhandel te bespreken, en in dat zelfde jaar trok Schepene Jacob Meegoed — dien naam zullen wij later nog ontmoeten — Bruggewaarts om met gezeide afgeveerdigden de zaak verder te behandelen (42). Andere soortgelijke feiten zouden wij des needs nog kunnen bijbrengen om de menigvuldigheid te doen uitschijnen der betrekkingen, die in de XVe en XVIe eeuwen tusschen de zeesteden van Vlaanderen en die van Zeeland en Holland bestonden. Doch zulks zou ons te verre brengen.

*
* *

Het was tegen inlandsche moeilijkheden alleen niet dat, in den loop der voorledene eeuwen, de wethouders van Nieupoort de visscherij te beschermen hadden. Zeer dikwijls stonden koopvaarders en visschers niet slechts aan de woestheid der « wilde zee », maar nog aan de wreedheid van zeeroovers van alle slach bloot gesteld.

Op elke bladzijde van de geschiedenis der vlaamsche visscherij staan de zeeroovers vermeld — ook soms met de akelige namen van « zeecoorvers, uitleggers », zeeschuiemers en « likedeelers » bestempeld.

Nu zijn het de engelsche, de normaansche of de fransche; dan de zeelandsche, de schotsche of deensche zeeroovers die, volgens de wreede grillen der oorlogen, en soms tot in vreedstijd toe, koopvaarders en visschers aanvallen, ze gevangen nemen, ze zelfs dooden, hunne vaartuigen ontnemen.

In de menigvuldige herhaling van dergelijke daadzaken en in het gebruiken van krachtdadige middels om die gevaren af te weren, ligt de belangrijkheid van dezen kant onzer kustgeschiedenis besloten.

42) Nieupoort's stadsrekening, 1483.

Reeds hebben wij de gelegenheid gehad daarvan gewag te maken, in een vorig werk (43).

Het zij ons toegelaten hier in eenige bijzonderheden te treden.

De eerste soortgelijke daadzaken die ons de geschiedenis der vlaamsche zeevaart en visscherij oplevert, betreffen de Engelschen: deze, samen met de Franschen, zijn het die den Vlamingen op zee 't meest moeilijkheden veroorzaakten. In de eerste jaren der XIVe eeuw, stierden de inwoners van Oostende, Blankenberghe, Damme, Sluis, Ter Muiden, Ardenburg, Oostburg, Duinkerke, Nieupoort, Biervliet en Lombardsijde, klachten naar den Vorst over de schade hun op zee door de Engelschen veroorzaakt. Inzonderheid kloegen de visschers van Blankenberghe over dergelijke feiten begaan binst den wapenstilstand van 1297 tot 1310, zoowel in de havens van Engeland als in deze van Vlaanderen (45).

De eerste jaren der vijftiende eeuw zijn insgelijks door daadzaken van dien aard gekenmerkt.

Een lang vertoog wierd ten jare 1418 den Hertog van Burgondie, Jan *zonder Vrees*, toegericht door eenige kooplieden van Londen, Scarborough, Whitby en andere steden van Engeland en Schotland, om hem een aantal zeerooverijen voor oogen te leggen, ten hunnen nadeele door de Vlamingen van Nieupoort, Lombardie, Walravensyde en Oostende gepleegd. De Hertog gelastte *Jehan de la Keythulle* en *Rolland du Boiz*, een bezoek nopens die klachten te doen in gemelde havens en visschersdorpen der kust van Vlaanderen (46).

Van hunnen kant lieten de Vlamingen ook soortgelijke klachten hooren, ten laste van hunne overzeesche naburen.

Zooals uit het voorgaande blijkt, vonden de Vlamingen van hunnen kant, het ook soms goed het zeeroovers-

(43) *Walravensyde*, enz., bl. 7-11.

(45) Staatsarchief van Gent, Saarters.

(46) Rijksarchief. Saarters uit Weenen teruggezonden.

ambacht uit te oefenen. Voortijds, zoo schrijft Em. Varenbergh (47), lieten de zeelieden zich licht door het lokaas eener zeerooversonderneming verleiden. De strijd, in de Noordzee, was onophoudend; zelfs wanneer de vrede tusschen beide landen heerschte, vielen Vlamingen en Engelschen elkander dikwijls op het lijf; de overwinnaars plunderden de lading, vermoordden de bemanning, boorden het schip in den grond of sleepten het tot in hunne haven. Ook is er meermaals sprake van nieuwpooortsche zeeroovers.

Voortgaande in den loop der tijden, zijn het in het jaar 1441 de zeeroovers van Dieppe (Frankrijk) die bijna dagelijks de zeekust verontrusten; hunne vaartuigen komen eenen ruimen tijd voor het Zwyn liggen en de schepen van koopvaarders en visschers bedreigen. (48) Dit zelfde jaar wordt P. De Clerc, een poorter van Nieupoort, door de Engelschen op zee aangetast. Vijf jaren nadien komen de fransche afgeveerdigden inlichtingen nemen over de schade aan de Vlamingen door oorlogschepen van Frankrijk en wederzijds toegebracht (49).

Ten jare 1465, worden de visschers van Lombardsyde aangehouden, geroofd en op losgeld gesteld door de Franschen, die beweerden de bevelen van hunnen koning uit te voeren. Het gevangenhouden te Sluis van sommige fransche kooplieden had tot die handelwijze aanleiding gegeven. (50)

Met de jaren 1471 en 1472 moeten de visschers van Vlaanderen nieuwe mishandelingen onderstaan van wege de Franschen en de Engelschen, en zulks, wat de eersten betreft, spijs den vrede onlangs te voren gesloten tusschen den Hertog van Burgondie en den Koning van Frankrijk (51).

*
* *

(47) Messenger des Sciences hist. 1870, bl. 275 en 1871, bl. 55.

(48) Rekeningen van het Brugsche Vrije.

(49) » » » »

(50) » » » »

(51) Ibid.

Dit zijn eenige daadzaken die ons bewijzen hoe moeilijk soms onze arme visschers hunne neering konden uitoefenen, en hoe noodig het was maatregelen tot hunne bescherming en verdediging te nemen.

Op verbonden, overeenkomsten en wapenschorsingen viel er nog min dan hedendaags te steunen: men reedde dus oorlogschepen ter zee uit, bestemd om de visschers van Vlaanderen te beschermen. Men noemde ze *convoyeschepen* (fr: *convoyer*, vergezellen); in Engeland, waar zulks ook in gebruik was, heette men ze *wafters*.

De handelwijze der Franschen ten opzichte van Vlaanderen visschers, hooger besproken, zette ten jare 1474 de stad Nieupoort, op verzoek van Oostende, Lombardsyde en Duinkerke aan, een oorlogschip toe te reeden. Zij vroegen en verkregen van den Hertog het noodig oktrooi op den 2 oogst van dit jaar, om de penningen voor die uitbreiding vereischt, te lichten.

Men bemerkte het wel: toen moesten de zeesteden die oorlogschepen zelve bekostigen. De stad Nieupoort gelastte zich met het « regiment » van het schip, « toeghereet ter bewaerensse ende beschermensse vande ghemeene visschers vanden lande van Vlaendren. »

Hier is nu de wijze op welke men aan die penningen trachtte te geraken:

Uittreksel uit de rekening van het oorlogschip van 1474:

Ontvangst:

- 1) 4 schellingen per last kaakharing
ingebracht = 78 lb. 15 s. 10 d. gr.
- 2) 4 schellingen per last korfharing
verkocht = 36 lb. 12 s. 9 d. gr.
- 3) Opbrengst van het recht op den
haring verkocht door destierlieden
van Nieupoort, Lombardie en
Walravensyde elders dan te Nieu-
poort of buiten het land = 16 lb. 2 s. 8 d. gr.
- 4) Opbrengst van den 10^{en} penning
door de stierlieden betaald over

- de « in winghen » hunner heur-
cnapen = 100 lb. 13 s. 7 d. gr.
5) 40 sch. van ieder stierman die
« ghenen man in den convoyscepe »
gelevert heeft = 10 lb. — 0 — 0 gr.
6) Verkoop voorwerpen

van het convoyschip voortkomende = 10 lb. 7 s. 6 d. gr.
Daarbij moeten nog gevoegd worden de penningen
ontvangen te zelfden einde door de andere zeesteden en
visschersplaatsen: elkeen moest in de kosten komen van
eene onderneming die hen allen beschermde.

Dit oorlogschip was een karveelschip, 't welk men kocht
te Aarnemuïden, in Zeeland. Het kostte met masten,
zeilen, ankers, « cablen, tauwe taele ende al datter vors-
scepe toebehoort » alsmede met 10 bussen (werkwapens)
40 glavien (pijken) en andere « scepewapene, » 198 ponden
grooten.

De karveelschepen (fr: *caravelle*, spaansch: *carabela*) waren
veel in gebruik binst de XVe en XVIe eeuwen, om reden
bijzonderlijk hunner snelheid, waartoe hun ronde maar
lichtere vorm, niet weinig hielp. Zij behoorden tot de klas
der groote vaartuigen en waren meestal voorzien van een
voor- en stierplecht. 't Is met zulke schepen dat de
Portugeezen hunne ontdekkingsreizen deden, en dat
Christoph Colombus naar de Nieuwe Wereld voer.
Een vierkante hek en driehoekige zeilen onderscheidten
die soort van vaartuigen.

Wat de bemanning van het oorlogschip betreft, de reke-
ning meldt de namen van 43 personen die « de Theilt
(= haringseizoen) gewonnen hebben, » 't is te zeggen die
gedurende gansch den haringtijd als matrozen op het schip
hebben gediend: hunne wedde was van 30 tot 44 schellin-
gen grooten; en van 15 andere « die de maent gewonnen
hebben; » zij dienden van 3 tot 13 weken, en wonnen
18 deniers gr. te weke. Men treft verders nog drie *busgieters*
of liever busschietters (kanonniers) aan;

twee « hoghe bootsmannen; » de eene kreeg 3 lb. 2 s.
grooten, de andere 3 lb. 8 s. gr.;

eenen meester surgien (52);
eenen wapenmaker;
eenen klerk;
eenen stierman;
eenen timmerman;
zeven trompers of trompetblazers;
een « piloote; »
twee *boutellars* of botteliers (voorraadbezorgers);
vier kwartiermeesters; deze trokken van 12 tot 16 sch.
grooten.

Maar de Vlamingen waren ook godsdienstig, en was er
een *surgien* of heelmeester aan boord, zij hadden ook gepeisd
op eenen *kapelaan* — « D'heer Lodewyc vanden Drogher-
strate » — die dezelfde wedde trok als de geneesheer
(drie ponden grooten).

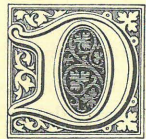
Zoo dat de geheele bemanning niet min dan acht-en-
tachtig personen telde.

Andere bemerkingen: het ballast bestond uit grauw
arduinsteen, « carresteenen » en andere. Men nam aan boord
voor wapens 10 stukken geschut, *bussen* genoemd & 40 pijken;
men kocht 346 pond buspoeder en 25 pond coleuver-
poeder (een couleuver of couleuvrine was eene soort van
kanon) en 700 bussteenen of steenen die men als werp-
tuigen voor de *bussen* of kanons toen veelal gebruikte.

Eene laatste daadzaak, en daarmede sluiten wij dit
hoofdstuk: doór de tijdsomstandigheden gewoon den vijand
te ontmoeten en te bevechten, wierden de zeelieden en
visschers van Nieupoort, Oostende, Blankenberghe, enz.
meermaals belast hunne medehulp te verleenen tot het
samenstellen van 's vorstens oorlogsvloot. Zulks gebeurde
onder andere ten jare 1436, ten tijde van het beleg van
Kales. Zij waren het, die in de XVe eeuw, den
vijand moesten gaan bestrijden op een gevaarlijker strijd-
perk dan te lande, op de woelige waters der zee, waar
onweder en tempeest de gevaren nog talrijker en schrik-
kelijker maakten.

(52) Engelsch, *surgeon*; fr. *chirurgien* (heelmeester.)

III. Nieupoort tijdens de inlandsche Beroerten in Vlaanderen onder Maximiliaan.

ROEVIGE jaren beleefde het land van Vlaanderen van 1482 tot 1494; jaren van inlandschen oorlog, binst welke de legers van 't land alzoowel als die van den vreemde overal schrik en verwoesting zaaiden; jaren van twist en verdeeldheid, van regeeringloosheid en bloedige wanorde, die te Brugge de hoofden zagen vallen van menige ambtenaren, beschuldigd van 's vorsten ondernemingen begunstigd te hebben. Al die beroerten hadden voor natuurlijk gevolg het oogenblik te verhaasten waarop de zoon van Vlaanderens grootheid en welvaart zou ondergaan.

Eene kortbondige schets van de gewichtige gebeurtenissen op de welke wij zinspelen, is hier van noode.

Krachtens de huwelijksverbindtenissen tusschen hertogin Maria en Aartshertog Maximiliaan aangegaan, ging de heerschappij onzer provincien over tot den onbejarigen Philips, bijgenaamd den *Schoone*, zoon van Maximiliaan. Deze laatste had op de voogdij zijner kinderen een ontegensprekelijk recht; doch de Staten van Vlaanderen, dewelke onder den adel vele aanhangers telden (53),

(53) P. Heinderijcx.

ontkenden hem dit recht en benoemden, den 10 Juni 1482, een regentschap, bestaande uit Adolf van Cleven, heere van Ravestein; Philips van Burgondie, heere van Beveren; Lodewijk van Brugge, heere van Gruuthuse en Adriaan Vilain, heere van Rasseghem.

Maximiliaan zag zich gedwongen dien keus te bevestigen, doch herriep zijn woord, als Lodewijk XI, koning van Vrankrijk, sedert lang ziekelijk, den geest had gegeven.

Toen nam hij de wapens in de hand, veroverde opvolgentlijk Dendermonde, Aalst, Ninove en Geeraardsbergen, en versloeg de Gentenaren die tegen hem te velde getrokken waren. Zijne aanhangers openden hem de poorten van Brugge.

Men kwam eindelijk tot eene overeenkomst, den 28 Januari 1485; de Staten van Vlaanderen erkenden Maximiliaan als *mambour* zijns zoons en van 't graafschap Vlaanderen. Die overeenkomst wierd weldra gevolgd door de onderwerping der Gentenaren. Maximiliaan trok dan naar Duitschland, alwaar hij koning der Romeinen wierd uitgeroepen. Vijandelikheden, die op de fransche grenzen waren losgeborsten, riepen hem echter welhaast terug.

De Staten van Vlaanderen, den oorlog dien Maximiliaan tegen Vrankrijk voeren wilde, afkeurende, weigerden hem de hulpelden, welke hij hun vroeg, te verleen.

Men weet hoe hij, ten gevolge zijner pogingen om zijne troepen in Brugge te krijgen, alwaar hij zich begeben had, door de Bruggelingen in Cranenburg (54) wierd gevangen gezet; en hoe hij, na drie maanden, zijne vrijheid slechts bekwam met de voorwaarden te aanveerden, hem door de Staten voorgeschreven. Deze waren het wegzenden der vreemde troepen en de verzaking aan het *regentschap* van Vlaanderen. Zulks gebeurde den 16 Mei 1488.

't Is toen ook dat keizer Frederijk, verontweerdigd over het gedrag der Bruggelingen jegens zijnen zoon, aan het hoofd van een duitsch leger kwam afgezakt: binnen Gent niet kunnende geraken verwoestte hij Ninove en de omstre-

(54) Prachtig huis dat op de markt gelegen was.

ken. Aan het verbond van den 16 Mei, 't welk Maximiliaan beweerde slechts onder bedwang te hebben aanveerd, viel er niet meer te denken.

Doch Philips van Cleven, algemeen bevelhebber van het vlaamsche leger benoemd, verplichtte de Duitschers korts daarna het land te ruimen.

De Vlamingen riepen de hulp in van Karel VIII, koning van Vrankrijk. Deze zond naar Gent 1200 ruiters en omtrent ook zooveel naar Brugge, onder het bevel van den heere van Peenen.

Crèveœur volgde ze weldra met 600 ruiters en veel voetvolk en, met behulp der inwoners van Kortrijk, versloeg hij de Duitschers en het garnizoen van Rijsel tot hunne hulpe toegesnel (Juli 1488).

Philips van Crèveœur — met wien wij wat verder nauwer kennis maken zullen — nam, in den naam van den koning van Vrankrijk, « 't geheele last an, (55) van die stede van Ipere, metten Westquartiere, te bewaren ende te beschermen jehens alle die gheene die hem lieden qualijck wilden. »

Loy's van Halewyn nam den zelfden last aan voor Brugge en de omliggende streek (56). Frederijk verliet Belgie, het bevel zijns legers aan den Hertog van Saxen overlatende, en Maximiliaan nam zijnen intrek in Zeeland, alwaar hij talrijke schepen vergaderde (57).

*
* *

Binst al die beroerten, bleef het Westkwartier van Vlaanderen, 't is te zeggen de stad en kasselrij Veurne, de stede Nieupoort, de sleutel van dit gewest genoemd (58), Dixmude, Sint-Winnocxbergen, Broukburg, Grevelinge, Duinkerke en Sint Omaers, met enkele en kortstondige uitzonderingen den wettigen vorst steeds getrouw.

(55) *Kronijk van N. Despars*, bl. 417.

(56) Jaerboeken van Veurne-Ambacht. en N. Despars.

(57) *Histoire de Flandre*, van M. Kervyn de Lettenhove, IV, bl. 245.

(58) Saarters van Nieupoort, a^o 1494 (o. s.).

Hier mocht Maximiliaan rekenen op dappere en schrandere krijgsbevelhebbers als Daniel van Praet, heere van Merwede, Jooris van Ebenstein, Denis van Moerbeke, die ieverig aan 't werk waren om ten minste in dit gewest van Vlaanderen zijn gezag te handhaven.

Zoo verre ging de heerschappij der machtige stad Brugge niet, die, telken male zij met den Vorst in strijd was, aan de mindere steden de wet beweerde te geven, en dezelve, soms tegen wil en dank, in haren opstand mede te slepen. Was zulks hier het geval niet, bijvoorbeeld te Oudenburg? Wij lezen immers in de geschiedenis dezer stad, dat de wethouders door de Bruggelingen verplicht wierden hunnen standaard op de markt van Brugge — toen in volle beroerte — te doen dragen, en dat zelfs de drie Leden van Vlaanderen (Gent, Brugge en Iper) te Oudenburg nieuwe wethouders, op het tijdstip der jaarlijksche wettenvernieuwing, volgens hunnen keus aanstelden, een recht dat alleen den Vorst toekwam (59). Ook toen de afgeveerdigden van Gent in Februari 1488 te Brugge kwamen, binst dat Maximiliaan in Craenenburg verbleef, was een hunner voorstellen dat de gemeenten op nieuw het gezag der drie goede steden erkennen zouden (60). En in de vergiffenisbrieven welke na sommige beroerten de Vorsten aan Oostende en Oudenburg schonken, wordt in aanmerking genomen dat zij, geene muren noch vestingen hebbende, verplicht waren geweest, de stad Brugge in haren opstand te volgen (61).

Den 15 Juni 1488, vergaderden, op verzoek van den roomschen koning, de Staten van West-Vlaanderen te Bergen, om eed en getrouwigheid aan den vorst te doen. Daar waren ook de afgeveerdigden der stad Nieupoort.

Ook betaalde het Westkwartier aanzienlijke geldsommen aan den vorst, om zijn gezag door de macht der wapenen in Vlaanderen te behouden.

(59) *Histoire d'Oudenburg*, par E. Feys et D. Van de Castele, I.

(60) *Histoire de Flandre*, IV, bl. 230

(61) *Histoire d'Oudenburg*, II bl. 46 Saarter van 27 Oogst 1439. — Saarterboek van Oostende, oorkonde van het jaar 1439.

Verder geven wij de opsomming der buitengewoon groote lasten welke de stad Nieupoort, voor haar aandeel, hierin te betalen had.

Vruchteloos waren — en bleven — de pogingen der wederspannige Vlamingen om, met behulp der Franschen, het Westkwartier, en vooral Nieupoort aan het gezag van Maximiliaan te onttrekken.

Eene eerste maal beproefden zij zulks in Oogst 1488.

De gedurige plunderingen door de wapenlieden van Nieupoort en Dixmude in 't Vrije — tot bij Brugge — gepleegd, zetteden de Bruggelingen aan om de twee eerstgenoemde steden te gaan belegeren.

Den 11 Oogst trok Philips van Cleven, algemeen bevelhebber van 't vlaamsche leger, uit Brugge met 1700 ruiters en 2000 voetknechten, en ging legeren te Oudenburg; daar vond hij 6000 mannen voetvolk uit het Noord- en West-Vrije toegekomen. 's Anderendaags begaf hij zich naar Nieupoort en vroeg de stad op: doch deze laatste, zegt de schrijver van de Jaarboeken van Veurne-ambacht, weigerde « stoutelick. » Merwede zond volk naar die stad, van waar er zoo duchtig geschoten wierd, dat Philip van Cleven heentrok.

Den 13 Oogst verwoegde hij zijn leger met dat der Franschen, die Duinkerke hadden ingenomen; doch die stad bleef niet lang onder de macht der Franschen.

Zij namen te samen Bergen en Broukburg in. Daniel van Praet, heere van Merwede, die aan 't hoofd dier plaatsen stond ging dan het bevel over Nieupoort aannemen.

Na dezen korten en weinig voordeeligen veldtocht, verlieten de Heer van Ravestein en Crèveœur West-Vlaanderen.

Maximiliaan die, zoo wij hooger zeiden, naar Zeeland getrokken was, vond dat het tijd was van voorzorgen te nemen om dit gewest onder zijn gezag te behouden. In Zeeland had hij een aantal schepen, in de havens der Baltische zee uitgereed, verzameld: zijne vloot wierd ongelukkiglijk bij Biervliet verslegen. Maar achttien huën of hueden (62) en twee meerdere schepen met duitsche

(62) *Hen, hulk*, schip met platte vrang en weinig diepgang.

soldaten, wapens en proviand, trokken Nieupoortwaarts ten einde in die stad te geraken. Hier waren het de burgers niet eens, schijnt het; sommige vreesden de bedreigingen van den veldheer der Vlamingen, Philips van Cleven, andere duchtten den overlast der Duitsche krijgslieden. Doch « den naervolgenden nacht wierd alle dese macht door de schaelcheyt vande burgemeesters wechgeruynt » en de Duitschers wierden in stad gelaten (63). Een aanzienlijk getal bleef te Nieupoort; een deel wierd vervolgens naar Veurne en Dixmude gezonden. De stad Duinkerke vroeg ook hulp aan de Duitschers, waarvan een zeker getal algauw derwaarts trokken. In het begin van het volgende jaar veroverden de Duitschers verscheidene plaatsen welke de Franschen onder hun gebied hadden gebracht, als Grevelinge, Broukburg, Sint-Winnox-Bergen, en voornamelijk Sint-Omaers, den 3 Februari 1489, wiens inneming te Nieupoort het teeken was van eene algemeene vreugde. 't Waren Karel van Savoyen, gouverneur of landvoogd van Guysen, en Denis van Moerbeque die, met behulp van Nieupoorts garnizoen, deze verovering volbracht hadden.

Natuurlijk gingen die veroveringen met plunderingen en verwoestingen gepaard: vele vlekken en dorpen tot bij Iper en Thourout wierden in asch gelegd. De eene plundering volgde op de andere. Het toenmalige Westvlaanderen lag immers ook in Monetanen en Philippinen (64) verdeeld en zijne vruchtbare velden wierden meermaals door de legerbenden van beide zijden verwoest. In November 1488, liepen de duitsche bezettingen van Nieupoort, Duinkerke, Dixmude, Veurne en Handzaeme het geheele Westkwartier af.

De Duitschers der twee eerstgenoemde plaatsen staken,

(63) Aldus P. Heinderycx. Daar zegt de stadsrekening niets van. Bij onze wete, bestaat er in het Nieupoortsch archief geen resolutieboek van die jaren. Wat zeker is, 't is dat in oogst 1488, *Pieter Pelin*, namens de steden van het Westland, hulp ging vragen aan Maximiliaan (Stadsrekening).

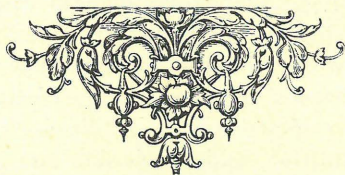
(64) Aanhangers van Maximiliaan en aanhangers van Philippus.

op 't laatste der maand December, de stad Ghistel in brand (65).

In de eerste maanden van het volgende jaar wierden de Duitsche wapenlieden door die van Oudenburg en het omliggende verslegen. Andere diergelijke buittochten zouden wij nog kunnen aanhalen, doch wij achten zulks overbodig.

Is het niet zoo dat de oorlog doorgaans geschiedt?

(65) M. Le Grand, Mémoire sur l'anc. ville de Ghistelles, Anvers 1857. — De rekening van Oudenburg doet zulks den 31 December plaats grijpen. (Hist. de la ville d'Oudenburg, II p. 478).

IV. Uitwergsel dier Beroerten op Handel en Visscherij.

AL die vijandelijkheden en beroerten hadden onvermijdelijk weerklank op den Stroom van Vlaanderen — zoo hiet men de zee die Vlaanderens kusten bespoelde —: zeerooverij, wederwraak, moeilijkheden voor de visscherij, ziedaar wat de geschiedenis onzer zeekust te vermelden heeft voor de jaren die wij bespreken.

In den loop van het jaar 1487 hadden de Engelschen Jan Leeuwen, Gillis Michiels en andere visschers van Oostende, die ter haringvangst uitgevaren waren, gevangen genomen en op losgeld gesteld. De Oostendsche visschers lieten zulks niet ongestraft: den 3 November nadien, sloegen zij verscheidene wagens aan, geladen met goed aan Engelschen toebehoorende (66).

Omtrent denzelfden tijd roofden de visschers van Oostende eenen zekeren Joos van Aermuden (67).

Ten jare 1487, met Paschen, spreken de kronijken van den beruchten zeeroover Joos van Aelst, die « veel wonders in zee van roovene bedreef » en in de maand

(66) Rekening van Oostende, 1486-87. (o. s.) Rijksarchief.

(67) Ibid.

Juli voor Oostende verscheen. De Oostendenaars trokken zonder vertoeven in zee en namen den zeeroover met zijne medegezellen gevangen: 's anderendaags wierden zij allen onthalsd en hunne lichamen op hooge raderen langs het strand geleid (68). Een zeeroover van Dieppe, Matthys zoon van Joos van Aelst, zwoer de stad Oostende uit wederwraak « noch teeneghadere in gloeyen te stellene ». Doch verre van zijne bedreigingen te kunnen uitvoeren, wierd hij zelve met al de zijnen, na een bloedig gevecht, door een Portugeesch schip gevangen genomen en in de haven van Oostende gebracht, alwaar hij hetzelfde lot onderging (69) als dezen die hij besloten had te wreken!

In de eerste dagen van October 1488, wierden er door die van Sluis, Heist, Blankenberghe en andere zee-steden van Vlaanderen tien zeeschepen genomen die, met levensmiddelen geladen, naar Antwerpen vaarden voor Keizer Frederik, alsmede een « pyraetschip » geladen met laken, wol en tin. Die schepen wierden te Sluis gebracht en de buit gedeeld volgens gewoonte (70).

Den 1 November nadien namen die van Oostende, zegt Nikolaes Despars, twaalf Nieupoortsche schepen, « vul goeds ende schats » geladen op Antwerpen voor den Roomschen Koning: veel overgelopen Bruggelingen alsmede Claeys van Montigny bevonden zich aan boord.

Op Paaschdag 1489, namen de bezettingen van Dixmude en Duinkerke verscheidene fransche schepen op zee, geladen met wijn en Vlaanderenwaarts zeilende (71).

(68) N. Despars, IV, bl. 425.

(69) Wij staan juist niet in voor de zekerheid van al Despars' gezegden: de rekening van Oostende zegt daar niets van.

(N 70). Despars, IV, bl. 427. — Zie ook *Corresp. des magistrats d'Ypres députés à Gand et à Bruges, pendant les troubles de Flandre sous Maximilien*, door I. Diegerick, Ann. de la Société d'Emulation, X 2e Série, n° 4, bl. 366, waarin vermeld wordt dat die van Nieupoort al de schepen namen uit Frankrijk komende, met wijn of kooren « also verre alsij connen, » en dat die van Oostende een schip vingen uit Kales zeilende.

(71) Ib.

Korten tijd nadien, wierden drie Engelschen door inwoners van het visschersdorp Walravensyde aangehouden en te Oostende in het gevang gestoken. De Schepenen van het Vrije gingen in de maand Juni hunne ambtgenooten van laatstgenoemde stad aanspreken om hunne verlossing te bekomen (72).

Oorlogschepen doorkruisen de zee en te allen stonde wordt er van hun voorbijzeilen konde gemaakt van de eene zeestad of visschersplek naar de andere:

Rek. Oostende 1487-88: (Passim).

« Eennen messagier vander Nieupoort die tidinghe brochte datter *scepen van oorloghe uut waren XXI^{en}* in ougst. »
« Jacob code ghezonden te Wendune, Blanckenberghe ende Heys den XIX^{en} in meye waerscuwen vanden *scepen van oorloghe die voor tland waren*. »

« Boudin Tolfin ghesonden te Wilrauenshyde ende voort toter Nieupoort ten zelven daghe waerscuwen den visschers aldaer van eennen daghe, XVI s. »

« Boudin Tolfin ghesonden te peerde te Wendune, Blankenberghe ende Heys te kennen gheuende datter scepen van oorloghe upde zee waren... »

Des nachts worden wachten te peerd aangesteld langs het zeestrand, volgens 't aloude gebruik als de inwoners eene vijandelijke aanlanding te vreezen hadden:

Zelfde rekening:

« Den tresorier dat hij betaelt heift diuerssche per-
« sonen van dat zij ghewaect hebben ende ghereden met
« peerden lancx der zee van LXIX nachten X s. over elke
« nacht, comt XXXIIII lb. X s. »

Dat de zee dus onveilig was voor zeevaarders en visschers, is buiten twijfel. Ook waren de wethouders onzer zeesteden algemeen van gevoelen, dat er nogmaals doeltreffende maatregelen dienden genomen te worden ter

(72) Chaerles van Booneem, (enz.) .. trocken.. van daer tOosthende omme te doen ontslane drie jnghelschen aldaer gheuanghen by die van Walrauensyde *by contrepriinsen* »... (Rek, van 't Vrije, 10 Sept. 1488 — 15 Sept. 1489.)

bescherming van de visscherij, die de bron was van de welvaart der kustbewoners. Hier zal men opmerken dat de schepenen van den ouden tijd iets meer te doen hadden dan van tijd tot tijd eens in de schepenenkamer bijeen te komen: te allen stonde moesten zij gereed staan om naar eene naburige stad en soms naar verafgelegene oorden voor stadsbelangen op reis te gaan!

*
* *

Eene algemeene vergadering wierd te Oostende gehouden, lezen wij in hoogergeremde oorkonde, bij dewelke de afgeveerdigden van Nieupoort, Lombaerdsyde, Dunkerke, Biervliet, Blankenberghe, Walravensyde, Heist en Wenduynne tegenwoordig waren. In die bijeenkomst wierd er besloten en toegestaan « dat twee veynootenscepen van twee corvers (73) ter zee varen zouden met eenen scepe. »

Dat dit besluit ten uitvoer gebracht moest worden, denken wij niet. Middelen van eenen vreedzameren aard wierden gezocht.

Eene zaak die bijzonderlijk de bekommernis onzer zeesteden en visschersdorpen menigwerf gaande maakte, in tijden van oorlog, en nu nog eens aan het dagorde hunner menigvuldige bijeenkomsten stond, was het komen van vrijgeleiden voor de visschers die ten haring varen wilden. Herhaalde stappen wierden gedaan, verscheidene vergaderingen grepen plaats, om *paspoorten* of vrijgeleiden van wege de Franschen te bekomen.

Hier en daar laten wij het woord aan de oorkonden.

Aan hunne eigene krachten overgelaten, wisten de vlaamsche zeesteden hunne pogingen te vereenigen om des te beter tot hun doel te geraken. De wetten van Nieupoort, Duinkerke en Oostende besluiten den Admiraal, Philips

(73). . « *Barcas videlicet munitas quas baergen vocant et alias majores naves, quas vulgariter corvers appellant...* » (Kronijk van Jan Brandon, kloosterling der Duinen-Abdij, bl. 92, uitgegeven door M. Kervyn de Lettenhove).

van Ravestein (74), eene afveerdiging te zenden, ten einde door zijne bemiddeling vrijgeleiden te verkrijgen.

Het is geweten dat deze drie steden — onder dewelke er voortijds zulke nauwe betrekkingen bestonden — mettertijd « de drie zeesteden van Vlaanderen » genoemd wierden.

Den zevensten Maart dus vergaderen hunne afgeveerdigden te Brugge (75) en den 23 april komen deze van Nieupoort, Biervliet, Duinkerke en andere plaatsen naar Oostende, om met het magistraat dezer stad dat gewichtig vraagpunt te bespreken. Nieupoorts afgeveerdigden trekken vervolgens nog eens naar Brugge (75).

Philips van Cleven komt zelve de wethouders van Oostende spreken:

« Minen heere mer Phelips van Rauenstein die quam tOosthende den VIII^{en} dach van wedemaend spreken met der wet anghaende den sauueconduiten XII kannen wijs. » (77).

De wethouders van Oostende en Nieupoort raadplegen elkander, om te weten wat er hun diesaangaande te doen staat:

« Meester Jan de Kerrest ghesonden ter Nieupoort den anderen dach van wedemaend omme te sprekene metter wet anghaende den sauueconduiten ende proevisie vanden visschers, van eennen daghe. »

Philips van Cleven roept de afgeveerdigden der zeesteden bijeen, om de zake der vrijgeleiden samen te bespreken:

« Den zelve (*Jan de Kerrest*) ghesonden te Brugghe den XVI^{sten} jn wedemaent ter dachuaert aldaer dienende bij mijnheere Philips van Cleuen anghaende den voorn. sauueconduiten ende anders daer hy was III daghen ».

Verscheidene dagvaarten hadden alzoo plaats: 't gene uitwijst dat de zake moeite kostte.

(74) Hij wierd met die bediening belast den 8 Januari 1488. (*Biogr. nationale*, art. CLÈVES, door Edm. Pouillet.)

(75) Rek. van Nieupoort. (26 Jan. 1487) — (26 Jan. 1488 n.)

(76) Ib.

(77) Rek. van Oostende.

« Den buerchmeester Adriaen de Clerc, Adriaen de Haze ende Jan Maets scepenen ende meester Jan de Kerrest pensionaris ghesonden te Brugghe ter dachtuaert aldaer dienende biden steden vander zeecost, up tfait van te mogen vercrighen sauueconduiten daar zij waren elc IIII daghen.... »

Om korthedswille stippen wij slechts de voornaamste bijeenkomsten aan. Jacob Meegoet, burgeneester van Nieupoort, en Heindric Meese, trekken den 21 nogmaals naar Oostende om met hunne ambtgenoten te spreken nopens de « provisie vander zee ».

Van geene mindere aangelegenheid was het vraagpunt voor de Hollandsche en Zeelandsche visschers. Hier zien wij opnieuw Vlamingen, Hollanders en Zeelanders de hoofden bijeen steken, om de maatregels te beramen welke de toestand hunner visscherij vereischt. De eerste stappen wierden door de Noorder-provinciën aangewend, die hunne afgeveerdigden naar Brugge zonden.

De stad Nieupoort zond verscheidene van hare Schepen naar die vergadering :

Reken. van Nieupoort, 1487 :

« Anthonis vanden Berghe Burchmeester, Heind. Meese, ende Jan de Teghelaere Claeissone den XXV^{en} jn hoymaent te Brugghe biden ghedeputeerden van Hollant ende Zeelant ende vander Zeecost van Vlaenderen omme te spreken met andere upde prouissie vander Zee... »

Deze duurde verscheidene dagen, schijnt het (78).

Wat de zaak vermoelijkte, was dat de fransche admiraals het niet wel eens waren onder elkander: de eenige uitvoerbare maatregel bestond dus in het uitreeden van oorlogschepen, om alzoo de visschers van Vlaenderen toe te laten dit jaar naar zee te gaan en hun brood te verdienen. Zoo luidt de tekst betrekkelijk de vergadering der « steden ende plecken vander Zeecost » die te Brugge den 27 Juli plaats greep.

(78) « Meynnin ende Jan Beudins ghesonden te Brugghe den XXVI^{en} jn hoymaent biden ghedeputeerden vander Steden vander Zeecost up de prouissie vander zee »...

« Jan Maets burchme, Adriaen de Haze, Jan Buillemont ende Jan de Witte ghesonden te Brugghe den XXVII^{sten} dach van hoymaend ter dachuaert, aldaer gehouden biden steden ende plecken vander zeecost, omme raed ende aduys thebbene, hoe dat de visschers van Vlaendren zouden mogen ter zee varen, ghemerct dat men geene zekere tidinghe hadden van sauueconduiten te vercrighene biden discentie die was tusschen den admiraels jn Vranckerijcke etc. ende was aldaer gheaduiseert van scepen van oorloeghe te reedene etc. ende te zendene biden Konijnck, ende den admirael mer Philips van Rauesteyn etc. daer zij waren IIII daghen sdaechs XXIII s. beloopt XIX lb. IIII »

Uit dien tekst blijkt dat men aan den koning de noodige toelating zou gaan vragen om schepen uit te reeden en dat men de zaak den admiraal ook voor ooggen zou leggen. In de maand Oogst trok men dus naar Antwerpen, waar de Vorst toen verbleef. Meester Jan de Kerrest, pensionaris, vertegenwoordigde er de stad Oostende.

De admiraal verbleef toen in eene der noorder gauwen. Men zendt hem eenen *messagier* :

« Jehan de Canoy messagier van onzen ghenadeghen here ghesonden in Zeeland ende in Hollandt den 11 in ougust met letteren an mynen heere Philips van Cleuen ten verzoucke vander steden up de zeecost jn Vlaendren aengaende de prouissie vander zee » (79).

Intusschentijd kwam er weinige dagen later beter nieuws uit Vrankrijk. Mijnheer van Wierre deelde immers de wethouders van Oostende de mare mede dat de fransche admiraals paspoorten of vrijgeleiden toestaan zouden (80).

Eenige dagen nadien wierden de afgeveerdigden der vlaamsche zeesteden te Middelburg geroepen om daar de bespreking voort te zetten.

Oostende zond ook zijne afgeveerdigden derwaarts. Het uitreeden van oorlogschepen stond aan het dagorde. Doch,

(79) Rek. van Nieupoort.

(80) Rek. van Oostende.

waarom of hoe weten wij niet, de bijeenkomst werd uitgesteld.

« Jan van Buillemont ende meester Jan de Kerrest, ghesonden te Middelburch jn Zeellant ter dachuaert aldaer dienende biden ghedeputeerden van Hollant ende anghaende der toereedinghe van zekere menichten van scepen oorloeghe ende was de dachuaert aldaer ver stelt ».

Eene nieuwe bijeenkomst wordt door den Admiraal in Zeelands hoofdstad samengeroepen, acht dagen later.

Doch deze schijnt, volgens de rekening van Oostende, eveneens geen plaats te hebben gegrepen :

« Meester Jan de Kerrest ghesonden te Middelburch jn zeellant voornden XVIII^{sten} jn ougst ter voorn. dachuaert die niet onderhouden zoude wezen also hem onderweghe ghezeyt was (81).

Wellicht zal men eene nieuwe vergadering nutteloos geacht hebben, wijl de eventijdige kronijkschrijver Adriaen de But (82) zegt, dat de Hollanders en Zeelanders van de Franschen toelating kregen om met een bepaald getal schepen en een bepaalde bemanning ter vischvangst te varen en dat dezelfde overeenkomst met de Vlamingen gesloten wierd. Zulks komt tamelijk wel overeen met teksten uit Nieupoorts stadsrekening, luidens dewelke Burgemeester Jacob Meegoet vergezeld door Schepene Willem Staes, den *Tresorier* Jan de Teghelaere en eenen stadsbode, de geleibrieven naar Brugge gingen halen, den 26 oogst :

« Jan Piers (*bode*) ghesonden... den XXVI jn ougst met Jacop Meegoet, Willem Staes ende Jan de Teghelaere te Brugghe omme de voors saueconduiten bet. XXXII s. van

(81) Hij bleef slechts 2 dagen weg, daar zijne reis den vorigen keer 6 dagen duurde. De Nieupoortsche afgeveerdigden trokken nogtans naar Middelburg :

« Claeis de Mystere den XVI^{en} jn ougst ghesonden te Middelburch ter dachuaert aldaer ghestelt by mynen voorn. heere Philips van Cleuen angaende de voors. prouisie ter zee »

(82) Adriaan de But, († 1488), ook van de Duinen-Abdij, schreef eene latijnsche kronijk, waar de daadzaken op de kust geschied nauwkeurig in aanmerking genomen worden. (bl. 679).

eene doze daer de saueconduiten jn ghebrocht waeren, VI s.

Tot het bekomen van meermaals gezeide vrijgeleiden wierd er eene zekere borgtocht vereischt. Met het lot hunner visschers te recht bekommerd, zonden de wethouders van Nieupoort hunnen burgemeester *Jacob Meegoet* met Jan de Teghelaere, Claeissone en Willem Staes naar de stad Brugge om aan dit vereischte te voldoen.

Op den 15 December van hetzelfde jaar zien wij ze « Claeis Jacopssone » last geven bij Gomme de Soria te Brugge den onkost te vereffenen, die aan de ontvangen paspoorten vast was.

Men achtte het niet genoeg vrijgeleiden van de Franschen te bekomen. Soortgelijke pogingen wierden aangewend bij de Engelsche regeering.

Den 2 September zonden de wethouders van Nieupoort Jan de Teghelaere Cornelissone en Jan de Teghelaere Claeysone naar de stad Brugge (83) bij den Kanselier van Vlaanderen (84) « omme licente te moghen nemene saeconduiten vanden Inghelschen ». Omtrent den zelfden tijd vernam men nieuws uit Kales diesaangaande :

« Galeyn Tels hier bringhende niemaren van Calais bij nachte angaende tvercrighen vanden saueconduitten vanden Inghelschen ende van scepen van oorloghen van Inghellant, betaelt XX s. »

Reeds eenige dagen vroeger hadden de Oostendenaars brieven van Kales ontvangen, doch de rekening zegt niet meer dan voorgaande tekst.

Wat het gevolg van die stappen was, weten wij niet. In de rekening der stad Nieupoort over het volgende jaar (1488), is er geen spraak meer van vrijgeleiden, noch van wege Vrankrijk, noch van wege Engeland.

Het eenigste dat ons de rekeningen van Oostende en Nieupoort melden, is dat den derden Januari 1488, Jacob Meegoet en Jan van Varssenaere zich naar Oostende begeven — waar ook Lombartzijde, Biervliet en Duinkerke

(83) Rek. van Nieupoort.

(84) Den proost van Sint Donaas, te Brugge.

vertegenwoordigd waren — om de maatregelen te bespreken ten voordeele der visscherij binst dit jaar.

Eindelijk, met het jaar 1489, kwam er eene merkelijke verbetering in den toestand der visschers in de Noordzee.

Een handels- & zeevaart verdrag, ten voordeele van kooplieden, reizigers & visschers, wierd den 3 April 1489 gesloten tusschen Hendrik, koning van Engeland, aartshertog Philips, en de steden Gent, Brugge en Iper. Krachtens dit verbond mochten alle visschers zoo van Engeland, Ierland en Kales als van Vlaanderen, overal gerustelijk de zee bevaren en ter vischvangst gaan, zonder eenige toelating of vrijgeleide van noode te hebben. Geen ongelijk mocht hun gedaan worden, zoo zij door onweder overvallen, door vijanden vervolgd of om andere redens genoodzaakt zouden zijn eene have binnen te vluchten, toebehoorende aan eene der genoemde partijen.

Aangeene zeeroovers, gelijk van welk land, zou toegang mogen verleend worden in de haven of op de oevers der partijen, en hun zou hoegenaamd geene hulp worden vergund (85).

Laat ons thans naar het vasteland terug komen. Met het jaar 1489, groeit het belang der gebeurtenissen steeds aan, voor zooveel zij Nieupoort betreffen.

(85) Invent. des arch. de la ville de Bruges, par L. Gilliodts-Van Severen, VI bl.

V. De Krijgstocht in 't Westkwartier.

SEDERT verscheidene maanden lag het die van Brugge en van 't Vrije opperst, naar het Westland te trekken en een « hende te makene (86) » met den oorlog. De Vrijlaten, de Proostdij en de kanunniken van Sinte-Donaas leenden in de maand December 1488 eene som van 800 ponden grooten om hun aandeel te betalen in het onderhoud van 2000 « vechtender mannen » die men te dien gevolge in Vrankrijk zou gaan halen.

Oudenburg wierd tot *quartier général* gekozen. 't Is daar dat er den 3^{en} Januari 1489 eene wapenschouwing plaats greep van het oorlogsvolk door het Vrije geleverd en bestaande uit 600 man. Deze trokken, met nog 400 man voetvolk en 600 man peerdevolk uit Frankrijk gezonden, onder 't bevel van Ant. d'Auxy naar Handzaeme; zij namen aldaar het kasteel in en gingen vervolgens legeren te Eessen, bij Dixmude.

Nieuwe legerbenden waren, onder de aanvoering van Philips van Crèveœur uit Vrankrijk gekomen, doch de fransche veldheer legde weinig haast aan den dag: iets wat natuurlijk de Bruggelingen niet aanstond!

(86) Rek. van 't Vrije, 1489.

Zijn gedurig vertoeven en uitstellen baarde eene groote ontevredenheid onder deze laatste. Zij hadden 't altijd gemunt op Nieupoort en Dixmude, wier bezettingen de omstreken gedurig afliepen (87).

In hunnen onvoorzichtigen geestdrift (88) besloten zij zelve de Duitschers te verjagen en een beslissenden slag te wagen. De krijgstoet moest in de maand Mei 1489 geschieden.

Hun leger bestond uit 4000 Vlamingen en 800 Franschen, die gingen liggen bij het *Tempelhof*, tusschen Nieupoort en Dixmude. Men legde eene brug over den Yzer, en dagelijks wierd er geroofd en gebrand.

Te vergeefs trachtten de landslieden die de wacht hielden langs den Yzer en de bezettingen der nabijgelegene steden Veurne, Dixmude en Nieupoort zulks te beletten.

Den 31 Mei verneemt men te Nieupoort dat de Bruggelingen te Nieuwendamme zijn aangekomen: van dit nieuws wordt op staanden voet aan de bevelhebbers van de twee andere bovengezeide steden bericht gegeven (89). De komst van den vijand in Veurne-Ambacht wordt den 2 Juni aan het garnizoen van Dixmude vermeld. Twee dagen nadien doet de Wet derwaarts gelijke waarschuwing doen, alsmede te Veurne, binst den nacht.

De Vlamingen trekken naar Beerst en van daar gaan zij naar Dixmude, met het inzicht het beleg om die stad te slaan, in afwachting van het eigenlijk fransche leger.

Intusschentijd zijn de afgeveerdigden van Nieupoort vergaderd te Sint-Omaers, bij Jooris van Ebenstein en Daniel van Praet.

Onophoudelijk zijn de Schepenen in betrekking met de krijgsoversten van het Westland: nu meer dan ooit waren verstandhouding en wederzijdsche behulpzaamheid

(87) Den 15 Juni, reisde eene afveerdiging van Brugge en 't Vrije, naar Iper « omme te solliteerne ende te haestene de comste ende tvoyage vanden franschoisen jnt Westland omme de reductie vanden Westlande » (Reken. Vrije.)

(88) Hist. de Flandre, door Kervyn de Lettenhove, bl. 247.

(89) Rek. van Nieupoort, 1489.

noodzakelijk. 's Stadsbode wordt den 6 Juni gezonden naar de kapiteinen van Dixmude, den volgenden nacht naar Burburg, Bergen en Duinkerke; den tienden zendt men hem andermaal naar Bergen en Burburg, bij *Jan van Huerne*, jonkheer *Franchois en Anthonis van Gaesbeke*; ook nog bij de wethouders van Veurne en Veurne-Ambacht.

Weinige dagen voordien, den 5 Juni, staken de Vlamingen Ramschapelle in brand. De duitsche bezetting van Nieupoort wierd uitgezonden om den vijand te wederstaan.

Het leger der Bruggelingen ging echter niet lang voor Dixmude blijven liggen. Denis van Moerbeke, bevelhebber van Veurne, was naar Kales om bijstand te vragen aan den Engelschman, na eerst honderd man, met Omaer de Crane aan 't hoofd, naar Dixmude gezonden te hebben.

De Franschen ondersteunden de gemeenten in hunnen oproer tegen aartshertog Maximiliaan: deze laatste wendde zich tot de Engelschen om, samen met zijne duitsche legermacht, den oproer te stuiten. Zulks was den Engelschman des te gemakkelijker, daar hij sedert anderhalve eeuw de stad Kales in zijn bezit had. Ook had Maximiliaan den 14 Februari te voren, met Hendrik VII een verbond gesloten te Dordrecht.

De gouverneur van Kales verzamelde aanstonds een leger van 2000 Schotten, 1000 pijkeniers en 300 ruiters en stelde te hunnen dienste zestien stukken grof geschut. Bovendien zond hij acht groote schepen krijgsvolk en oorlogsgetuig naar Nieupoort. De engelsche krijgsvolk, onder 't beleid van lord Daubeny en lord Morley, kwamen welhaast hunne tenten opslaan nabij het klooster *ter Duinen*. Eene afveerdiging der stad Nieupoort en van wege de landhouders van Veurne-Ambacht, vergezeld door Willem van Haveskerke (90), ging aldaar de engelsche

(90) *Rek. Veurne (Kasselrij)*, (Mei 1488-Juni 90) « Den XI^{en} dach » vander voors. maent (*Juni*), waren ghesonden de landhouders vanden » commune ende Willem van Haueskerke *int clooster* ten Dunen omme » aldaer van slandsweghe te presenteerne mijnen heeren den capiteinen » van Calis ende van Guysen den wijn die daar commen waren met » groot menichte yngelschen omme tsiège te lichtene voor Dixmude... »

bevelhebbers begroeten.

Bij hen kwamen zich 2000 Vlamingen voegen, grootendeels uit Veurne en Veurne-ambacht, onder het beleid van Denis van Moerkerke en Joris de Crane, landhouder der Kasselrij.

Er was geen tijd te verliezen. Weldra trok het leger, gevolgd door Archembault van Haveskerke, Heer van Dixmude met duizend mannen en den Heer van Merwede *gouverneur* of kapitein van Nieupoort, met eenige benden Burgondiers en Duitschers, Dixmudewaarts.

Niet zoodra hadden de belegeraars van Dixmude het naderen van het leger vernomen, of zij gaven het beleg op en trokken weder naar Beerst. Maar daar wierden zij fel besprongen en van alle kanten aangevallen door de Engelschen en de Vlamingen die met hen waren, vervolgens door de andere troepen. Een bloedig gevecht greep plaats. De nederlaag was al den kant der oproerige Vlamingen en hunne bondgenooten, die een aanzienlijk getal dooden en gevangenen nalieten; onder deze laatste was kapitein Picavet. Van hunnen kant verloren de Engelschen den kapitein van Guines, Heer van Morlas, die in 't gevecht sneuvelde. Zulks gebeurde den 13 Juni, den zaterdag na Sinxen.

De zegepralende legerbenden keerden naar Nieupoort terug, alwaar zij nog andere engelsche krijgslieden vonden, al zee uit Kales toegekomen: de Wet deed den eerewijn aan de « capiteinen van Calays » aanbieden.

Op staanden voet gelastten de kapiteins Cornelis Oudegod met de groote stads « roybaerse » (91) Broeder Willem, den kapelaan van Jonkheer van Masminstre, naar Zeeland te voeren, om Maximiliaan kennis te geven « vander victorie ghebeurt zijne welwillende ter Beerst. »

Twee dagen daarna — den 15 Juni — trok Daniel van

(91) Drog ongeveer 28 personen, de schipper en de twee kwartiermeesters daarbij begrepen. Dit zelfde jaar deed de stad er eene maken van een « *crauelschip* ». Dat in die tijden tot in de XVIe eeuw, riemen aan boord zelfs van groote zeeschepen gebruikt wierden is eene gekende daadzaak.

Praet, heer van Merwede, met den Kapitein van Kales, Denis van Moerbeke *gouverneur* van Veurne, en andere kapiteins van het Westland naar Oostende, die tot nu toe de partij gehouden had van de machtige buurstad Brugge. Nogtans, luidens eenen saarter van 20 Juni 1490 hebben de voornaamste en rijkste kooplieden en burgers van Oostende, sedert den aanvang van de beroerten, te Nieupoort hunnen intrek genomen en alzoo « hunnen goeden moed en getrouwigheid ten opzichte van den Vorst » getoond (92). Daar bleven zij tot de afkondiging van den vrede, 't gene in October 1489 moest plaats grijpen.

Nog andere personen van aanzien, hadden binst die beroerten Nieupoort voor hunne verblijfplaats gekozen, als onder andere Joos de Budt, gewezen Burgemeester van Oudenburg, aanhanger van Maximiliaan, alsook Damp Pierre Vaillant, Abt van der Duinen (93).

Zoodan kwamen hooger genoemde kapiteinen naar Oostende, en brachten die stad « bij appointement » onder het gebied van den koning der Romeinen (94). Aan Denis van Moerbeke wierd het bevel der stad toevertrouwd. Den 17 trok Daniel van Praet uit Oostende om de stad Brugge te gaan opvragen (95).

Ondertusschen verspreidde de mare dat de Franschen afkwamen, in groot getal, onder het bevel van den Hertog van Vendôme en den Maarschalk van Crèvecoeur.

*
* *

Een vermaard veldheer was die Philips van Crèvecoeur, Heer van *Esquerdes*, zoon van Jacques van Crèvecoeur, die kamerling was van Hertog Philips den Goede, († in 1441). In het eerst insgelijks in den dienst van den Hertog van Burgondie, kreeg hij het bevel over Karel den Stoute's

(92) Stedelijk archief van Oostende, Saarterboek.

(93) *Chronica et Cartularium Monasterii de Dunis*, bl. 258 en 964.

(94) *Rek. van Oostende, 1488-91*, (presentwijnen).

(95) Het Boek van alt 't gene datter geschied is binnen Brugghe sichtend jaer 1477, 14 Februari tot 1491. (Vlaamsche Bibilophilen).

leger in den slag van Monthléry (1465) en bij de inneming van Luik (1465). Comines trok hem, na de dood van den Hertog, in de partij van Lodewijk XI, en zoo gebeurde het dat hij de dochter van zijnen ouden meester verried korts na haar eed gedaan te hebben. Hij was bevelhebber van het fransche leger in den veldslag van Guinegate (1479), veroverde het volgende jaar verscheidene plaatsen in het Luxemburgsche, en kreeg last het huwelijk te onderhandelen van den Dolfin met gravin Margareta van Vlaanderen. Hij teekende het Arras-verbond, hetwelk Maximiliaan beroofde van Burgondie. Het was om die menigvuldige diensten te beloonen, zegt een fransche schrijver, dat Lodewijk XI hem zijne afpersingen en rooverijen vergaf en hem aan zijnen zoon, Karel VII, bevool. Deze laatste gaf Crèveœur het beheer over Picardie en Artesie, en noemde hem maarschalk. Nog een dezer dienaars van het Huis van Burgondie, door Lodewijk XI begoocheld, schrijft M. Gilliodts-Van Severen (96).

Groot was zijne verbittering en gramschap, bij 't vernemen der nederlaag van Beerst: volgeerne zou hij zeven jaren in de hel overbrengen, hoorde men hem uitroepen (97), kon hij, om die nederlaag te wreken, lord Daubeny uit Kales verjagen!

Het fransch leger was te Poperinghe, als het de nederlaag vernam van de Vlamingen te Beerst (98).

Den 17 Juni kwamen te Nieupoort, en vervolgens te Oostende, twee *messagiers* van Veurne, om bijstand te verkrijgen, vermits de Franschen gekomen waren voor *Redsbrugge* (99).

De mare van de aankomst der Franschen wierd met groote vreugde vernomen te Brugge, waar het gebeurde van 13 Juni en de inneming van Oostende aan een hevig gemor onder de gemeente hadden aanleiding gegeven.

(96) Invent. enz., VI, 247.

(97) Kervyn de Lettenhove, IV, 247.

(98) Molinet.

(99) Rek. der Kasselrij Veurne, Rijksarchief.

Geheel verschillig was de stemming in het Westkwartier, daar de Engelschen, uit misnoegen omdat zij tegenstrijdig met de beloften hun gedaan, niet betaald wierden, naar Kales teruggekeerd waren.

Gelijke klachten lieten ook vele Duitsche en Spaansche krijgslieden hooren. Gelukkiglijk nogtans bekwamen Roeland Le Febure, algemeen ontvanger van Vlaanderen, en Denis van Moerbeke van de getrouwe steden, alhoewel deze ten gevolge des oorlogs reeds tamelijk verarmd waren, een hulpgeld van 8832 guldens — waarvan Nieupoort 1100 g. geven moest. Zij trokken dan naar Kales om de Engelschen te voldoen en hen aldus in den dienst van Maximiliaan te houden en kwamen terug met 1200 Engelschen, die naar Veurne, Dixmude en Duinkerke gezonden wierden.

Intusschentijd (den 17 Juni), zendt de Wet van Nieupoort eenen harer *messagiers* of boden naar Oostende met brieven voor den Heer van Merwede, die daar toen verbleef. Den 18^{en}, wordt hij naar Oudenburg gezonden om nieuws te hebben aangaande de Franschen, die reeds tot in het omliggende toegekomen waren. Den volgende nacht gaat hij weder naar Oostende bij Denis van Moerbeke en andere kapiteins, die zich ook in die stad bevonden.

Inderdaad, Crèveœur wilde niet meer vertoeven. Nu ging het er op los gaan. Trouwens bij de twintig duizend man (100) had hij onder zijn bevel. Het Westland moest onderworpen worden aan het gezag der Staten.

Van Iper, trok hij eerst en vooral Oostendewaarts. Die stad nam hij, zeggen de kronijkschrijvers, zonder tegenweer in. Zonder tijd te verli ezen vervoegde hij het overige van zijn leger om Nieupoort te beleggen, vooraleer er die stad hulp kon toekomen.

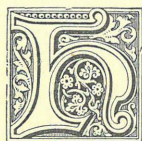
(100) Sommige schrijvers spreken maar van tien duizend.

De Rek. van 't Vrije meldt o. a. 2000 Zwitsers met de Franschen komende.

Het Beleg van Nieupoort.

Uw wallen zijn uw burgers, krijgers, riddersen.
Uw wal is de eer en God. O Nieupoort sta!
(PRUDENS VAN DUYSE, *Nieupoort belegerd* (1489),
Vaderlandsche Poezy, I, 126).

ET gebeurde van het vorig jaar had den Nieupoortenaars bewezen dat hunne stad het mikpunt was van de aanvallen van wege Maximiliaans tegenstanders.

't Was om dat men alle oogenblikken vijandelijke aanvallen te duchten had, dat de Wet binst dit jaar onophoudelijk aan de versterkingen deed werken, overal waar zulks eenigszins noodig was: timmerlieden en metsers vooral, tegel-schalie- en strooidekkers en smeden wrochten aan de Oost-Stegher- en Zuidpoorten en binst geruimen tijd aan de Noordpoort.

Herstellingswerken wierden ook verricht aan de stadsmuren, aan den toren « in de casteeldriesch » en aan de Zuidpoortbrug.

Gedurende langen tijd zijn de timmerlieden bezig met houten affuiten te maken. De Wet doet ook wapens op en allerlei oorlogstuig tegen alle voorvallen. De rekening spreekt van poeder, buskruid, proppen (*bourres*), busstenen of steenen kogels, *loots* of looden kogels, — groote en kleine, — pijken,

loodhamers (knodsen met lood beslegen), salpeter en lindekolen, welke men te Kales en in Zeeland kocht om poeder te verveerdigen (101), en van verscheidene bussen of kanons (soms ook donderbussen genoemd).

Benevens de *engienen* of stukken kanon, welke de stad bezat, is er spraak van het *bombardel*, van serpentijnen, « scipengienen, » voghelars, steenbussen en hagebussen.

Eene geheel andere krijgstaal dan heden zoo men ziet.

Sedert de eerste jaren der XVe eeuw, gaf men den naam van *bombardel* aan de stukken van groot kaliber, van gesmeden ijzer, en meestal met steenen kogels voor werptuigen; voor de kleine bombardels gebruikte men ballen van 50 tot 150 kilogr.; voor de groote, bezigde men er van 450 tot 500 kilogr. Die groote steenen werptuigen werkten meer door het geweld van den schok dan door de snelheid van het geschut. Met het einde der jaren vijftienhonderd verving men de bombardels door bronzen kanons, bekwaam om ballen van gegoten ijzer te werpen. De *serpentijne* was een kort kanon, dat kogels van 24 pond schoot. De *voghelaers* hoorden toe aan het slach van stukken met snel geschut.

De *steenbussen* waren metalen kanons welke men insgelijks met steenen werptuigen laadde. De « hagebussen » of liever hakebussen (*canons à fourchette, arquebuses*, zie E. Gailliard, *Gloss.* bl. 99), waren vuurroeren, waarvan de loop, onder het afschieten, op eene vork met twee tanden rustte. Volgens sommige teksten evenwel, waren de hakebussen ook nog op affuit gesteld (102).

*
* *

Vooraleer wij ons verhaal voortzetten, weze het ons toegelaten een woord te zeggen over de schrijvers wier verhaal wij voor hetgene volgt geraadpleegd hebben.

(101) De rekening van 1489, vermeldt eene kleine uitvinding diesaangaande. (Zie de Bewijsstukken).

(102) Zie onder andere schrijvers Gén. Favé en Diego Ufano, (la artilleria de)

De voornaamste is de eventijdige kronijkschrijver Jean de Molinet (1430—1507, zie bl. 4), kanunnik te Valenciën, geschiedschrijver van het Huis van Burgondie en boekbewaarder van Margareta van Oostenrijk. Hij stond in betrekking met vele voornamen personen, om hunnen rang en verkeer in staat van over de gebeurtenissen des tijds wel ingelicht te zijn. Ook hebben wij bevonden dat zijn schrijven op vele plaatsen met andere gelijktijdige schriften en oorkonden overeenstemt. Zijne kronijk gaat van 1474 tot 1504 en behandelt Nieupoorts belegering in een afzonderlijk hoofdstuk (IVe Boek, bl. 24 - 29, 215e hoofdstuk: « Le siège de Nyeuport ». Andere eventijdige kronijkschrijvers staan bl. 4 aangeduid. — P. Heuterus heeft klaarblijkelijk het verhaal van Molinet grootendeels benut, alhoewel op eene kortbondige wijze en mits eenige bijvoegsels.

Nicolaes Despars (1522 — 1597) heeft tot het schrijven zijner kronijk de aanzienlijke gedenkschriften benuttigd van zijnen grootvader Jacob Despars († 6 oct. 1500) die, wat de laatste jaren der XVe eeuw betreft, hier en daar den stempel dragen eener eventijdige kronijk (zie *la Flandre* 1870, p. 353, *généalogie des familles Brugeoises*, Les Despars, par W. H. James Weale, alsook *Biographie nationale*, V (1876) bl. 774; Nicolaes Despars, door E. Varenbergh).

*
* *

Het is op zaterdag 20 Juni (103) dat Philips van Crèveœur, met den Hertog van Vendôme, den Heere des Pierres en andere krijgsoverheden, voor de stad Nieupoort

(103) Rek. van 't Vrije, 10 Sept. 1488 tot 15 Sept. 1489, Brugge's staatsarchief, N° 227).

(Voyagen)... « Swoendaechs den XV^{en} dach van wedemaent... »
« Swoendaechs den XXIII^{en} dach vander voors. maend (*wedemaend of Juni*) « smaendaechs den XIII^{en} dach vander zeluer maend (*Juli*).

Rek. der Sint-Donaas proostdij, 1489, (ib. N° 11021). « Item tsaterdaechs XX^{en} jn wedemaend a^o LXXXIX ».

verschenen (104). Hun leger was meestendeels uit Franschen — van Picardie en Boulonje — samengesteld maar telde ook een groot getal Vlamingen en vele Zwitsers of *blekrokken*, zoo ze bijgenaamd wierden (105).

Van dien tijd af immers, begon men de Zwitsersche krijgslieden, om hunne dapperheid vermaard, bij de fransche legers aan te werven. Crèveœur, die belast geweest was met het herinrichten van het voetvolk, had zulks geheel op de zwitsersche wijze gedaan. Ook was het vooral op hen dat hij mocht staat maken.

Den franschen bevelhebbers scheen het dat zij, dank aan hunne aanzienlijke krijgsmacht en hun overvloedig oorlogsvoorraad, de stad zonder veel moeite tot overgave zouden dwingen (106).

Binnen Nieupoort beschikte men noch over een groot getal strijders, noch over aanzienlijk krijgsvoorraad (107). Hier waren 't het beleid der verdediging en de moed van een klein getal krijgslieden die over het lot der stad moesten beslissen.

Daags te vooren had de wet eenen bode naar Grevelingen, bij den kapitein van Kales gezonden, om buspoeder te verkrijgen en dien zelfden dag nog naar Dixmude om twee serpentijnen te doen wederbrengen, die men aldaar geleend had.

De stad Oostende leende ook eenige harer engienen.

De vijand was spoedig tot onder de muren gekomen en

(104) Ten minsten waren zij dien dag derwaarts getrokken:

« Ghesonden den zeluen Loyden XX^{en} jn wedemaent anden seluen souuerain ter Nieupoort omme an hem te verweruene dat de stede noch zoude moghen behouden zekere serpentinen ». (Rek. van Dixmude.)

(105) Molinet stelt het getal krijgslieden op slechts 4000 vast. De andere schrijvers spreken hem hier tegen.

(106) « Faisant leur compte de l'emporter saus gaires grant obstacle ou deffense... » Kronijk van 1477-1492, onder de bronnen dezer geschiedenis aangehaald.)

(107) Bewijsstukken. Saarter van Januari 1494. (o. s.)

zijne aannaderingswerken gingen snel vooruit. (108) Met allen spoed dus moesten de belegerden de werkzaamheden der verdediging aanvangen. Aanstonds liepen de wapenlieden der bezetting en alle strijdbare mannen in 't geweer. De handen voetboogschutters wierden opgeroepen en al het oorlogsgetuig, door de stad in de torens (109) en elders bewaard, wierd voor den dag gehaald en naar de vestingen gebracht. De busschieters (110) met hunne gezellen gingen stand nemen bij het bombardel en andere stukken geschut die op de wallen lagen. In korten tijd stonden allen strijdveerdig, bereid tot eenen moedigen tegenstand.

Met het kriecken van den dag begon de beschieting der stad. De belegeraar viel er met den eersten keer dapper op aan (111) en bejegende de stad, van twee uren 's morgens tot 's avonds ten tien, met volle lagen van vuurmonden, zoodanig dat er tien kartauwen (112) en serpentijnen in stukken sprongen. Maarschalk Philips van Crèvecoeur die incognito de werken des belegs wat nader was gaan toezien, kreeg alzoo eene gevaarlijke kwetse in zijn aangezicht.

De hertog van Vendôme, die bemerkte hoe weinig voordeel hij met zijn geschut verkreeg, gaf bevel aan het mijnen te gaan. De belegerden mijnden echter zoo

(108) « Et lors (*les ennemis*) deslogièrent soudainement pour assiéger la ville de Nyeuport avant renforcement de garnison; car ceulx de laditte ville, despourveus de gens, d'artillerie et de pouldre, n'eurent loisir d'embarrer leurs portes »...

... « lesquels tant subitement firent leurs approches, que ceulx de dedens ne s'en pouvoient assez esmerveiller. »

(109) Wij hebben bl. 12 slechts de voornaamste torens opgenoemd. Het eenigste gekend oud plan der stad (XVIe eeuw) is tot nu toe nog niet uitgegeven.

(110) De rekening meldt de namen van Pieter vanden Berghe, Galein Minne, Cornelis de Vos, Pieter van Gheldere als meesters busschieters.

(111) « Ils la battirent et bersaudèrent tant rudement, que les quatre éléments en frémissaient et estoient estonnez » (Molinet).

(112) « La batterie fut tant aspre, qu'ils ne pouvoient actendre le refroidissement de leurs engiens, si en rompirent et brisèrent environ ».

Id. — Kartauw (*courtand*), kanon veel korter dan eene *couleuvre*.

krachtdadig tegen dat zij menigen Franschman deden versmachten (113). De verdedigers, die natuurlijk geene uitvallen dorsten wagen, wrochten onophoudelijk aan het herstellen hunner muren en verdedigingswerken.

Reeds had het geschut des belegeraars drie torens en een eind muur, op de breedte eener boogpijl (114) tot den gronde afgeworpen. Eene tonnenbrug wierd opgesleggen en over de vestingsgracht geleid om tot de muren te genaken: (115) de stormloop begon. « Zo afgriselicke gruwelick » was hij, zoo spreekt eene kroniek « dat men van diergelijke noyt vele en hoorde » (116); zoo schielijk en geweldig, zegt een ander schrijver, dat hij scheen met den eersten keer alles te zullen vernielen (117).

Doch de koene verdedigers der stad onder 't beleid van kapitein Daniel van Praet, lukken er in de Picardiers en Bouloneezen, die den aanval hadden ondernomen, achteruit te drijven (118).

Nu rukten de Zwitsers op hunne beurt vooruit, in de meening van beter te varen dan de eersten. Maar de dapperheid der belegerden moest telkenmale de overhand hebben. « Die van binnen, zegt een reeds meermaals genoemde kronijkschrijver, behielden haarlieders stede ».

(113) Jean de Molinet zegt dat zij de marbelsteenen der kerk gebruikten in dit werk.

(114) Molinet:

« firent battre la ville plus fort que devant, tellement qu'ils abattirent trois tours et un pan de muraille ».

Kronijk van 1477-92, bl. 735: ... tellement qu'ils ruèrent une porte de la ville, cinq ou six tours (?) et la fongueur d'un trait d'arc de la muraille, le tout jusques au pié. — Saarter van 1495 (n. s.)... « lesquelz (*les français*), après auoir abatu par terre les portes, tourset murailles dicelle nostre ville. »...

(115) Molinet. — Rekening 1489: « Pieter Bullin van dat hij jnde stede haelde (*na het beleg*) de brugghe metten tonnen uter veste hier voor de stede ghelaten vanden vianden, hem betaelt XLVIII s. »

(116) N. Despars.

(117) Molinet.

(118) ... « les rebutèrent si verdement, qu'ils trouvèrent malheur pour valleur, rudesse pour rudesse, vigneur pour vigneur... »

Beide deze aanvallen geschieden, indien onze meening juist is, aan den Zuidkant der stad.

Middelerwijl hadden de belegerden herhaalde malen om hulp gezonden. Nauwelijks was de vijand voor de muren der stad gekomen of Daniel van Praet had eenen Engelschen Pater Dominikaan naar Kales gezonden, om bijstand van de Engelschen te bekomen (119). De wet had ook brieven gericht tot de Schepenen van Dixmude, die ze zonder uitstel naar Sint-Omaers, Veurne en vervolgens naar den Duitschen kolonel Jooris van Ebenstein, voortgezonden hadden (120).

Den 23 schreef men om hulp naar Dixmude, Bergen, Sint-Omaers en andermaal naar Kales, alwaar men ook poeder, schichten en ander krijgsgetuig bij schepe deed halen (121).

*
* *

De rekening over het jaar 1489 bevat eenige wetenswaardigheden nopens de werkzaamheden der verdediging. Zoolang de vijand voor de stad lag wierd er door brouwers, weerden en wijntappers bijna onophoudelijk bier en wijn geleverd aan de verdedigers der stad, poorters en krijgslieden, ten koste van 's stadskas, om ze te « versterken » (34). Dag en nacht immers lagen de strijders « te mueren ». « Bethin Vincx van een cupe beutrens... omme de lieden

(119) « Eenen Jacopin een Inghels priestere ghezonden by laste van mynen heere vander Merwede te Calais den XXII^{sten} jn wedemaent omme assistencie te hebbene jeghens de vianden aldoo voor dese stede zinde; hem ghegheven IIII lb. X sch. » Rek. 1486. (Boden).

(120) Rek. Dixmude 1489-94. — Ghesonden den XXII^{en} jn wedemaent den zeluen Loy te Veurne met lettren die die vander Nieuport ande wet alhier ghesonden hadden ende van daer tsint Omaers an mer Joris van Ebenstain, Ruddere »...

(121) « Den XXIII jn wedemaent tDixmude, te Berghen, tsen- » tomaers ende te Calais omme assistencie thebbene jeghens myn heere « Desquerdes aldoo hier stormende up deze stede, VI daghen. « Rek. Nieuport ».

« Gillis Weymare ghezonden te Calais den XXIII^{en} (?) jn wedemaent met eender Roybaerse omme te bringhende (sic) pondere, schichten ende andere artillerie hem ghegheven. »

van oorlogen te susteineiren die dach ende nacht te meuren waren als de vijanden voor de stede laghen. »

Alzoo wierd er door hen eene hoeveelheid van 139 tonnen, 8 pijpen en 1931 stooopen bier, en 3 stukken, 1 pijp en 440 stooopen wijn verbruikt gedurende de belegering (122). De stad bekostigde ook de noodige levensmiddelen, als vleesch, brood, boter, kaas, beschuit enz.

De loodgieters goten onophoudelijk kogels — *looden* genaamd — voor de schutters. Luucx Hurtsebout goot honderd en acht *loothamers* voor de strijders (zie hooger de beteekenis van dit woord.) De straten wierden opgebroken en de kasseien door de busschieters tot werptuigen verveerdigd en benuttigd.

« Mergriete twijf van Rycque Willaert van LXXXV stopen dobbel bier theuren huuse ghehaelt biden loodgieters die jnt stormen vanden vianden altyts loot goten, betaelt VII lb. II s. VI d.

« Jan vander Hauerie caussijdere van XXXIX roeden weer x ende een quaert ghecausit jn diuersche plecken ende straten die up ghebroken waren jnt stoormen te XXVI de roede, comt ende betaelt I lb.

« Mathys Lambrecht vanden causijsteenen of te werpene, te gaderne ende te hopene die ghedregen waeren op de veste en de dycken ten assaute IIII lb. IIII s. »

Men trachtte van alle kanten lood bijeen te brengen. Alzoo kocht de wet aan de « oude grauwe zusters » twee looden *lanoren*, 78 pond wegende, om kogels te gieten.

« De moedere van den ouden grauwen zusteren van twee lodin lanoren weghende LXXVIII ponden bij huer gheleueirt jnt stormen omme lot daarof te ghietene omme de buschmeesters daarof betaelt IIII lb.

's Stads boogmaker verveerdigde binst geheel den duur des belegs, de koorden, pezen, en al wat den boogschutters van noode was (zie volgenden tekst).

(122) Een pijp=11 zesters of 176 stooopen of 352 potten (kannen) of 704 pinten. Zie M. Edw. Gaillard (*Glossaire*).

's Nachts wierden de werken der belegerden verlicht door toortsen, roeten keersen en stallichten (wassen keersen of toortsen) (123).

Zoolang de vijand voor de stad lag, was er een waker op den kerktoren, om de beweging van den vijand gade te slaan (124).

Binst denzelfden tijd hielden de landhouders, schepenen en keurbroeders van Veurne-Ambacht verscheidene vergaderingen, om zich op de hoogte te houden van wat er niet verre van hunne muren omging en des noods de vereischte maatregels zonder vertoeven te nemen (125). Ook was de reeds vroeger genoemde Denis van Moerbeke, kapitein dier stad, gedurig *in roere*, zoo P. Heinderycx zegt, om Nieupoort bijstand te verschaffen. Wij zullen later zien tot hoe verre hij in zijne pogingen gelukte.

Van hunnen kant houden de schepenen van 't Vrije gedurig de ooge op het nauwkeurig uitvoeren hunner bevelen: Burgemeester Charles van Boneem gaat den woensdag 24 Juni naar Veurne-ambacht « jnt siege voor Nieupoort » om het getal toe te zien der pionniers van het Vrije en om te weten welke ambachten hunnen mannen niet geleverd hadden. Zij zonden ook een aantal *huerden* of horden naar den belegeraar (126). Uit Brugge had men hem den 21 twee wagens met *taergyen* toegestierd (*taergye*, soort van schild, ook, houten scherm ter beschutting

(123) Stadsrekening.

(124) Reeds het jaar te voren had men vier kijkgaten in den kerktoren gemaakt, ten oorboore van den waker:

Rek. 1488: « de keercke vander Nieupoort van C. lb. loots omme daermede te maken vier gaten jnden keerctor omme den waker daer deure te ziene IIII lb. XII s. »

De kerk zelve wierd binst het beleg benuttigd:

« Cornelis Everaert ende Jan Baert van ghetarrede houpen ende wijspen te draghene vuter keercke jnd halle ».

(125) « Betaelt Achilles Ghiselin van twee ghelaghen verteert tzyne huus by landhouders, scepenen ende cuerbroeders binder tyd dat siege was voor de stede vander Nieupoort, beloepende tsamen XXII lb. XVIII s. »

(126) Rek. van 't Vrije, 1489.

der kanonniërs) alsmede twee wagens met tentengetuig (127).

*
* *

Intusschen duurde de belegering altijd voort en er kwam geene hulp opgedaagd. Reeds begonnen eenige poorters hunnen moed te voelen verflauwen. De vijanden zoo talrijk, de bestormingen zoo fel en zoo geweldig, en binnen de stad zoo weinig strijders en oorlogsvoorraad! hoe lang zouden zij het nog kunnen uithouden? Eenige burgers kregen goesting om in onderhandeling te treden met den belegeraar, voorgevende dat de stad den vijand reeds verkocht was. Nu dit is iets waarvan men geenszins heeft hooren spreken, noch vóór noch na het beleg, bemerkt de schrijver uit wiens verhaal wij die bijzonderheden getrokken hebben (128).

En hier heeft de geschiedenis van Nieupoort twee edele trekken te boeken, die toonen hoe wel de wethouders dier tijden de plichten van hun ambt begrepen en dat hunne vroomheid, hunne bekommernis om 't gemeene welzijn evenaarde. Jan Turpin, Burgemeester *vanden corpse*, (129) ziende dat sommigen den derden aanval te veel begonnen te duchten—die inderdaad schrikkelijk ging zijn, aan 't zien der voorbereidsels welke de vijand miek—sprak zijnen medeburgers moed in 't hert en trof hen zoodanig door zijne welsprekendheid dat deze laatste uitriepen van voor het behoud hunner stad te willen leven en sterven en stand houden tot het uiterste. (130)

't Is vermoedelijk op dit oogenblik ook, dat de

127 Hooger beroepen Dagboek.

(128) Molinet.

(129) M. F. De Potter, Kempeneers naschrijvende, geeft den naam van *bedienenden* burgemeester aanden burgemeester van den *corpse* en van *aankomenden* aan den Burgemeester van Schepenen. Geschied. van het schependom in de belgische gewesten, bl. 20. Of dit verschil hier ook geldt, weten wij niet.

(130) « Tellement qu'ils promirent eux tous ensemble vivre et mourir pour la querelle et tenir pied ferme jusques à ce qu'ils seroient ou vainqueurs ou vaincus ».

Nieupoortenaars aan hunne diepingewortelde godsdienstige gevoelens op eene treffende wijze lucht gaven. De Burgemeester van Schepenen Jacob Meegoet, het dreigend gevaar ziende waarin de stad Nieupoort verkeerde, door zulk een machtig leger bezet, deed de plechtige belofte, in name der stad, van « ter heere van Gode ende zijnder Moeder eene singie » — dat is eene keers — te doen maken «alzo lanc als de stede groot es int ronde ghemeten», indien de Nieupoortenaars de overwinning behaalden (131).

En luidens eene legende, in eene handschriftelijke kronijk der stad Nieupoort verhaald, wierd het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van den Nood Gods op de vesting gedragen, en de Heilige Maagd onder diên titel vuriglijk aanroepen, ten einde de overwinning door hare machtige voorspraak te bekomen (132).

Was het ook niet van de H. Maagd dat de Vlamingen, twee eeuwen vroeger, op het Groeningherveld de overwinning afsmeekten?

De geschiedenis van ons land maakt verscheidene malen gewag van diergelijke beloften of offeranden. Toen de stad Dendermonde, ten jare 1380 door de Gentenaren belegerd wierd, droeg men ter eere van God « omme den helegghen sakermente met te diene » eene wassen keers op, zoo lang als de wijdte der stad, en 24 pond wegende, opdat God de stad zoude behouden (133). De stad Beaumont, in Hene-

(131) Zie verder den tekst die deze belofte vermeldt.

(132) Rybens' kronijk. Volgens eene legende verhaald door H. Lecluyse, zou dit beeld door de visschers gedregen zijn geweest:

« D'après une tradition conservée parmi le peuple, il paraît que l'image miraculeuse de la Sainte Vierge fut portée, vers la fin du siège, par les pêcheurs de la ville autour des remparts, et que, après cette procession, les assiégés se sentirent retrempés de courage et qu'ils se défendirent si vaillamment, femmes et hommes ensemble en jetant des cendres, de la chaux et des ruches d'abeilles, du haut des murailles sur les ennemis, que ceux-ci furent contraints de renoncer à l'attaque et de s'éloigner de la ville. » (Bull. de la Soc. d'Emul. de Bruges, 1845, p. 23.)

(133) Belegeringen der stad Dendermonde onder de regeering van Lodewijk van Male. 1379-1380; door A. De Vlaminck. (*Oudheidskundige kring der Stad en des voormaligen Lands van Dendermonde. Gedenkschriften.* 1863, bl. 60.)

gouwen, wierd ten jare 1596 met de pestziekte bedreigd. Ten einde van die plaag bevrijd te worden, offerde men eene keers op (*chyron*) aan het H. Sakrament, zoo lang als de omtrek der stadsvesting, 't is te zeggen 1180 vademen of ongeveer 2836 meters. Die keers aanstak men op alle groote plechtigheden. Te Doornik, in 1430 belegerd, werd O. L. V. eene keers geofferd, ter lengte des processie-omgangs (134).

Kent men de gebruiken onzer godvreezende visschers niet, die soms, als zij in nood zijn op zee, der H. Maagd beloven eene keers op te dragen, ter lengte van de mast huns vaartuigs?

*
**

De derde stormloop moest al eenen anderen kant der stad plaats grijpen (135). Men herbegon de muren en vestingen geweldig te beschieten met werptuigen van zwaar kaliber: doch, zegt de geschiedschrijver van het Huis van Burgondie, deze vlogen over het mikpunt en veroorzaakten geene schade.

De belegeraars hervatteden den aanval met nieuwen moed. Deze voornamelijk, die den vorigen stormloopers hunne nederlaag hadden verweten, namen er nu deel in (136). De ruiters stegen, op bevel van Vendôme, van hunne peerden om in den aanval meê te doen (137). Zoo duchtig besprong men de muren, dat de bestormers reeds eenige standaarden plantten op de vestingen (138). Grootechter was hunne verwondering als zij slechts weinig verdedigers ter verwering ontwaarden, doch zulks in plaats van hen

(134) *Annales du Cercle Archéologique de Mons.* T. XVI. 1880 bl. 41 & 53. — *Tournai anc. et moderne*, p. 41.

(135) Waarschijnlijk bij de Oostpoort waar er een nieuw bolwerk en poort (of liever deur) gemaakt wierd, na de belegering. Aan de Zuid- en Oostpoorten wierden na den storm het meest gewrocht.

(136) Volgens de Kronijk van 1477-92, namen alle de vijandelijke benden deel in den laatsten aanval. Het verhaal dezer Kronijk strijdt soms met dat van Molinet, die beter ingelicht was, zoo 't ons toeschijnt.

(137) P. Heuterus, die deze omstandigheid geeft, schijnt de ruiters de voornaamste rol te doen spelen in den laatsten storm.

(138) Hier volgen wij schier letterlijk Molinet's verhaal.

aan te wakkeren, had eerder voor uitwerksel hunnen ijver te verflauwen, want zij dachten dat er eene krijgslist in 't spel was.

Daarin waren zij mis: schrik en vermoeienis waren het die velen had doen wijken, tot dusverre dat eenige de verdediging verlaten hadden, en huiswaarts of elders eene schuilplaats waren gaan zoeken.

Alsdan komt opnieuw de Burgemeester Jan Turpin te voorschijn, om ditmaal eenen oproep te doen tot de Nieupoortsche vrouwen: op zijne woorden vatten deze de wapens op; een metalen hoofddeksel op, en den *loodhamer* in de hand gaan zij, in stede van hunne vermoeide echtgenooten, den wapenlieden ter vesting hulp bieden in het verstooten van den vijand (139).

Hoe lang de bestorming duurde weten wij niet: wat er van zij, hoe hardnekkig zij ook streden, toch konden de belegeraars de stad niet meester worden. Eene bijzondere omstandigheid ging oorzaak zijn, volgens onze fransche kroniek, dat menaan het beleg bepaald een einde zoustellen. Een der fransche kapiteins, die in het stormloopen eene gevaarlijke wonde ontving, riep in zijn ongeduld uit dat de Vlamingen hem verraden hadden, dat zij de Franschen voor eene stad geleid hadden, zoo gezeid zonder bezetting maar werkelijk vol wapenlieden. Zoo spreekt ook een ander schrijver: Vendôme verkeerde in de meening dat er in de belegerde stad veel meer krijgsvolk was dan de bespieders hem wijs gemaakt hadden (140). Een hevige gemor ontstond in het leger, en de bevelhebbers besloten het beleg op te breken. Dit geschiedde den Zondag 28 Juni.

(139) « tellement que pour monstrer bonne mine, le dit Jehan Tupin trouva que les femmes avoient meilleur coraige que les hommes, si leur fit porter salades (*nicht hoofddeksel*), prendre maillets de ploncq, et mettre teste à crétaux; si que finalement Franchois appercheurent qu'il y avait gens de desfence » (Mol.)

... « Quo conatu foeminae Nieuportanae, galeis ac ferreis thoracibus induta, viris fessis, faucis, ac formidine correptis, audacter successere »... (Heuterus).

(140) P. Heuterus.

De Franschen moesten dus opkramen met groot verlies van eer, volk en geschut (141).

Denzelfden nacht dat het beleg gestaakt werd, kwam Denis van Moerbeke aan met zoo Engelschen, uit de bezettingen van Veurne en Duinkerke, waar hij, zooals wij hooger zeiden, hulp was gaan halen. Zij kwamen te Nieupoort binnen, langs den kant van Dixmude alwaar geene Franschen legerden.

's Vijands legerbenden vertrokken naar Oostende, links en rechts allerlei verwoestingen stichtende (142).

In zijnen spijt, had Philips van Crèveœur eenen haven-dijk, den Duiker genoemd, doen doorsteken, met opzet de haven te doen verzanden. Die rekening viel anders uit. Alhoewel de onderneming de havenwerken van Nieupoort niet ongehinderd liet (143), had zij voor eenig uitwerksel het omliggende land onder water te zetten. Het had bijgevolg geenzins aan stoutmoedigheid ontbroken van wege de belegeraars om den Nieupoortenaars schade te doen.

Den 1 Juli, op bevel van den Heer van Merwede, stak Olivier van Terrelieque, afgeveerdigde van het Westland, over naar Zeeland, bij Aartshertog Maximiliaan, ongetwijfeld om hem de blijde mare van de zegepraal te brengen. De stadsbode werd insgelijks uitgezonden naar de Wet en krijgsoverheid van Bergen en Duinkerke (144).

*
* *

De Nieupoortenaars hadden in hun betrouwen op God

(141) « A grande perte d'honneur, de gens et d'artillerie ».

(142) Molinet wijst meermalen op de weinige strijders die binnen Nieupoort waren.

Hadden zij maar geweten, schrijft hij, hoe gebrekkelijk de toestand der belegerde stad was! « Mais s'ils eussent sieu la grand nécessité, indigence, et pourteté d'icelle, jamais ne fussent retournes sans l'avoir à leur volonté ».

(143) « Ils ont fait tout leur pouoir de destruire nostredite ville et le haure djelle tant par mer que par terre, et pour a ce paruenir ont rompu certaine longue dicke appellée *le ducquerre* gisant entre la mer et le haure dudit Neufport; en quoy faisant jlz ont jnreparablement adommaigie jcelle nostre ville... » (Saarter van 18 October 1489, zie verder). De *duiker* moet aan den mond der haven gelegen hebben.

(144) Stadsrekening.

en zijne Heilige Moeder niet teleurgesteld geweest: tegen den moed van krijgslieden en burgers hadden de aanvallen van eenen machtigen belegeraar niets vermogen.

Ook wierd de zegepraal aan Onze-Lieve-Vrouw ten Nood Gods toegeschreven (145). Zonder Gods hulp had het aan onze poorters en weinige wapenlieden onmogelijk geweest de verdediging der stad langer uit te houden tegen de geweldige stormen van den vijand, verklaarden later de Schepenen van Nieupoort, in een smeekschrift tot den Vorst gericht. (Bewijsstukken).

De belofte aan O. L. Vrouw gedaan, wierd met blijdschap en dankbaarheid ten uitvoer gebracht. De stadsrekening over 1493 bevat hieromtrent omstandige inlichtingen. De keers wierd verveerdigd te Brugge uit 418 pond was, door Gillis Barbier. Daar zij zoo lang moest zijn als de stede groot was « int ronde omme ghemeten », zoo beeldt men zich gemakkelijk in dat zij, welken vorm men haar ook gaf, eene buitengewone grootte moest hebben. Jacob de Steuvere wierd belast het houtwerk te maken, waarin de keers gehangen wierd, alsmede eenen houten trap of *steghere*. Voor het was betaalde men 195 ponden, veertien schellingen parisis; met de medegaande mindere onkosten, beliep de rekening tot de som van 228 pond en negen schellingen.

Eenige poorters hielpen de onkosten dekken, doch het grootste deel ervan wierd door 's stadskasse bestreden.

In latere jaren zien wij nog van tijd tot tijd de wet eene keers helpen bekostigen, die onderhouden wierd voor het beeld van O. L. V. ten Nood Gods, de beschermheilige, zoo men weet, der Gilde van de *Doorne Kroon* (146):

(145) Handschriftelijke kronijk, en Ann. de la Soc. d'Emulation, 1845.

(146) Rek. 1512: « Bij laste vander wet ghegheuen Clais Jacopssen als deken van onse lieuen vrouwe vander noot Gods omme tvernieuwen vander soengie daghelix jnde zelue cappelle voor haer bernende, XLVIII lb. »

Rek. 1537. « Eygheryc Gheertsonde deken van onse Vrouwe ghilde vande doorne croone ter hulpe van tmaken van eender singnie by ord. vander wet betaelt XXIII lb. »

De wet der stad Nieupoort wilde meer doen dan de bovengezeide belofte getrouw volbrengen. Zij stelde eene processie in, ter eere en ten love van God en van O. L. Vrouw (147), en om de geheugenis te vereeuwigen der groote gunst die de Heer aan de stad verleend had, met ze te verlossen van den vijand: deze had ongetwijfeld de Nieupoortenaars hunnen hardnekkigen weêrstand duur doen betalen, bijaldien hij in zijne pogingen geslaagd had. Alle jare moest die processie—gezeid de Sint Jansprocessie—uitgaan den Zondag volgende op Sint Jansdag (24 Juni), die viel binnen de acht dagen van het beleg. Wij geven verder in een afzonderlijk hoofdstuk eene schets van dien ommegang, die den 27 Juni 1490 voor de eerste maal uitging (148), en nog heden ten dage jaarlijks de straten der stad doorkruist.

Nieupoort volgde hierin het loffelijk voorbeeld van verscheidene steden die, om God hunne dankbaarheid te betuigen voor eene bekomene zegepraal en de herinnering eraan onder het nakomelingschap te doen voortleven, eenen ommegang ingesteld hadden. Zoo hebben wij de processie te Leuven gesticht tot dankzegging voor de verlossing van de Noormannen; deze van de brugsche Vrouwen na den slag van den Pevelenberg; de vermaarde processie van O. L. V. van Tuine te Iperen, na de belegering dier stad in 1383. Is 't heden niet bewezen dat de heugelijke gebeurtenissen van 1302 de wethouders der stad Brugge deden besluiten, de H. Bloedprocessie tot de weerdigheid van stadsprocessie te verheffen (149)? In latere jaren treffen wij nog de Sint Jacobsprocessie aan van Meenen, om de bevrijding dier stad van de Schotten, 1583 (150). Te Oostende ging er tot het einde der voorledene eeuw jaarlijks eene processie uit, ingericht ten gevolge der overgave dier stad aan Aartshertog Albertus (151).

(147) *Sanderus*: ... « in honorem Deiparæ Virginis, cujus imago hic olim fertur miraculis claruisse ».

(148) En niet ten jare 1494, zoo men somtijds schrijft.

(149) *Rond den Heerd*, 27 Januari 1887.

(150) *Histoire de Menin*, I, bl. 609.

(151) Oostende's stedel. rekeningen.

De Nieupoortenaars gaven den naam van den franschen veldoverste aan eenen der stadstorens, waarschijnlijk aan eenen van deze, die van zijne bestorming meest geleden hadden:

Stadsrekening 1527, f^o v^o: « Den tor ghenampet (*sic*) CRÈVECEUR behoudt de steede toet haren oorboore, dus... ontfanen niet » (152). Die toren bewaarde onder de inwoners en hunne nakomelingen het aandenken eens krijgsoverste, die eens te vergeefs hunne muren had bestormd.

Eenige jaren later wierd er, in eene vergadering van schepenen en *notabelen* van 't gemeente der stad Nieupoort, besloten eene gift van 300 ponden parisis te schenken aan Daniel van Praet, van wiens dapperheid Despars (153) met lof spreekt, uit erkentenis voor de diensten welke hij der stede bewezen had, zoo tijdens het beleg als in andere moeilijke omstandigheden (154).

*
*
*

Hooger hebben wij gezegd dat op het einde des belegs de Gouverneur van Veurne, Denis van Moerbeke, te Nieupoort aankwam met eene hulpbende van 200 engelsche krijgslieden. Dat zulks geschiedde eer de Franschen weg waren, achten wij genoegzaam bewezen door de gezegden der kronijkschrijvers Molinet en Heuterus, die verhalen dat de Engelschen inkwamen langs den kant van Dixmude, die

(152) 1536 en 1580: « Den torre ghenampet CRÈVECEUR, behout de stede tharen oirboire » enz. Onnoodig is het in alles geschiedkundige overleveringen te zien; men leest in reeds gemeld artikel van den H. Lecluyse, (zie bl. 4) *Notas*: « De là provient aussi l'habitude des gens du peuple de Nieuport de jurer par Vendôme ». (?) Gezeid artikel, bladz. 223.

(153) « By der ontsprekelicker vayliandise ende vromicheit vanden voorseiden heere van Merwede ». (Beleg van Nieupoort).

(154) « Omme den goeden ghewillighen dienst, jonste ende affectie ». (Rek. over 1495, 40 v°).

Daniel van Praet, Heer van Merwede en Moerkerke, opvolgentlijk baljuw van Zuid-Holland, opperbaljuw van Vlaanderen, raadsheer en kamerling van hertog Karel, burgemeester van 't Brugsche Vrije ten jare 1481.

niet belegerd en was (155). De volgorde ook van hun verhaal staft onze meening. De schrijver der jaarboeken van Veurne-Ambacht meent dat de hulp toegekomen was vóór den laatsten stormloop, en het die vermeerdering van krijgsvolk was die de Franschen voor goed deed afzien van hunne pogingen. Wij zijn van dit gedacht niet. Ware het zoo geschied, Molinet en Heuterus zouden van deze daadzaak ongetwijfeld gewag gemaakt hebben. Te weinig bepaald zijn de rekeningen om het getal krijgslieden op te kunnen geven, die binst het beleg in stad lagen. Er wierd, buiten de sommen voor 't onderhoud van duitsche krijgslieden in 't Westkwartier in 't algemeen, o. a. 1744 lb. parisis betaald voor 100 duitsche knechten binnen Nieupoort, en 480 lb. parisis geleend aan den ontvanger van Vlaanderen tot betaling der Engelschen die te Nieupoort in bezetting hadden gelegen (156).

Uit de hooger opgegeven dagteekeningen ziet men, dat het beleg van Nieupoort ongeveer acht dagen moet geduurd

(155) Molinet. — Heuterus: « ea parte qua Dixmudam respicit; nulla enim ibi erant Francorum castra ».

(156) De Engelschen worden in de Stadsrekening, als deel genomen hebbende in de verdediging, vermeld: « Pieter vander Eeke van buspoudre bij hem ghecocht omme de stede jnt stormen vanden vianden XII lb. X s. Byden voorseiden Pieter ghegheuen den hoftman van den Inghelschen omme dat hy gaen zoude ten assaute XLVIII s. comt » enz.—

't Zijn ongetwijfeld deze die reeds voor den 20 Juni hier lagen, en wellicht ten gevolge van de stappen door Denis van Moerbeke gedaan, aangekomen: « Den XVI jn wedemaent de capiteinen van Calays, VIII kunnen »... Andere teksten:

« Pieter Baert van dat hij voerde tbage vanden Inghelschen den penultime dach van wedemaent tot Dunkeercke, hem ghegheuen IIII lb. XVI s. ».

« Mahieu de Verdoye dienare vanden Capitein van Calais wyn tappende binnen dezer stede ten tyde als dinghelschen hier laghen naer stoormen was beloft den vors. Mahieu byden Capiteinen quite te houdene van assizen omme twelck gheappointert es byder wet dat men de pachters vanden winnassize gheuen zoude ouer den voors. Mahieu XIII lb. VIII s. Dus ter voors. cause ghegheuen Pieter Kentaert XIII lb. VIII s.

De pater Dominikaan waarvan bl. 58 spraak is, was, denken wij, niemand anders dan de aalmoesnier der Engelschen.

hebben. Zulks wordt klaar bewezen door aantekeningen in de rekening der stad Brugge, volgens dewelke het fransch leger den 20 Juni voor Nieupoort was en den 28 terug te Oostende (157), alsook door eenen tekst der rekening van 't Vrije, nopens eene afveerdiging die den 28 naar Oostende vertrok om door Maarschalk van Crèveœur ontvangen te worden (158). De volgende tekst bewijst dat de vijand gedurende zeven nachten voor Nieupoort lag: « Cornelis de Roo, wakere up den keerthor... vii nachten bij hem ghewaect als de vianden voor de steden laghen ende eenen nacht daer te vooren XLVIII s. » (Stederekening).

De uitvaart van al degenen wien de verdediging der stad het leven had gekost, geschiedde op de kosten der stadskas; een plechtige rouwdienst wierd ook ter zelfder tijde gezongen (159). Hoeveel dooden en gekwetsten er aan beide zijden waren, is niet gekend. Er is in de oorkonden slechts spraak van zekeren Gossin de Sceppere, wien de wet eene wedde van zes schellingen te weke beloofde. Onder de dooden vond men eenen geestelijke, Broeder Bernardin Hellinc (160), en verscheidene *sciplieden* uit het schip van Jan Hellincx (161). De Vlaamsche Kronijk van Duinkerke (162) zegt dat de belegeraars het verlies te betreuren hadden van 900 tot 1000 man. Dat getal schijnt ons te overdreven om aannemelijk te zijn.

(157) Invent. des Archives de la ville de Bruges, VI, bl. 251.

(158) Rybens spreekt van 28 dagen: dat de man hier geheel en gansch nevens de waarheid is, loopt in 't oog.

(159) De uitvaart wierd, uitwijzens de kosten, gedaan « metten tweesten gheluide ». Er waren vier geluiden in de kerk van Nieupoort. (« Zegghenscip » van de 2e helft der XVe eeuw).

(160) Stadsrekening.

(161) Ib.

(162) Chroniques de Brabant et de Flandres, publiées par Ch. Piot, 1879. (Collection des Chron. belges inédites.)

VII. — Gevolgen. — De Vrede.

DE tijding dat de Franschen het beleg van Nieupoort hadden opgegeven baarde eene algemeene vreugde in het omliggende. Het innemen dier stad, door hare haven en ligging, eene der voornaamste van het Westkwartier (163), ware weldra gevolgd geweest door de belegering, en misschien de plundering, van andere naburige steden, als Veurne en Dixmude (164). Men had hooren spreken van de wreedheid en de dwingelandij waardoor het gedrag der Franschen te Sint-Omaers, Estaires en Therenburg gekenmerkt had geweest (165).

Te Brugge evenwel had men alle hoop niet laten varen; men drong aan bij maarschalk van Crèveœur (166) om hem de belegering van Nieupoort te doen hervatten, of eenige andere stad, Maximiliaan toegedaan, onder het

(163) Dat Nieupoort als hoofdstad wierd aanzien van 't Westland, binst die beroerten, kan, volgens onze meening, afgeleid worden uit het verblijf meermaals in die stad van Roland le Febure, den algemeenen ontvanger van Vlaanderen en van Melchior van Masmunster, opperjager van het graafschap. De kapitein der stad, Daniel van Praet, was de opperbalkjuw zelf van Vlaanderen. 't Is ook te Nieupoort dat de bevelhebbers van het Westkwartier meermalen vergaderden.

(164) « De voornaemste der staten 's lants hebben sulcx selve verclaert », luidt eene aantekening van Pauwel Heinderycx.

(165) Inventaire des archives de la ville d'Ypres, door M. I. L. A. Diegerick, IV, bl. 162, brief van Daniel van Praet, Denis van Moerbeke en den Heer van Gysperre, naar die van Iper, en, bl. 164, brief van de wet van Sint-Omaers, naar de schepenen van Iper.

(166) Histoire de Flandre, IV, bl. 248.

gezag der drie Leden van Vlaanderen te brengen. Dag en nacht was men aan het gereed maken der werktuigen, noodig voor pionniers en ondermijners.

De veldheer scheen in 't eerst hun verlangen te willen involgen (167). Zijn leger waagde eenen aanval op Duinkerke, doch een geschil ontstond met de Zwitsers en men liet de onderneming steken (168). 't Was al dat de Franschen nog deden. Schepenen van het Vrije zonden den 12 Juli hunnen Burgemeester, Karel van Boneem, Oostendewaarts om bij Crèveœur aan te dringen, opdat hij de stad Dixmude zou gaan beleppen. 's Anderendaags vergaderden zij om verslag te hooren van zijne zending en middel te zoeken om de Franschen tot eenen aanval op Nieupoort en Dixmude aan te zetten (169).

Het fransche heir... dat gekomen was ter hulp van de stad Brugge (170), trok eindelijk langs Couckelare (15 Juli)

(167) Hist. des Pais-Bas, 1477-1492. — De schrijver van de *Mémoires en forme de Chronique* (1490), sprekende van Crèveœur, zegt: « Le XVe jour de Juillet, le seigneur des Cordes, qui estoit à Ostende couchant malade d'un cop de serpentine qu'il avait eu devant Nieupoort... »

(168) Hist. de Dunkerque, par Vict. Derode (1852, Rijsel).

(169) Reken. Vrije 1489, f° 133 r°: Chaerles van Boneem, burchmeestre van dat hybyordonn. vander wet ten seluen daghe (12 Juli), troc jnt heer toosthende ende vandaer te Couckelaere omme te veruolghene dat men trecken zoude voor Dixmude, van IIII daeghen ... » — « Jan Prouin, burchmeestre, Ryquaert Boudeloot (enz.) van dat zij smaend. den XIII^{en} dach vander zeluer maend vergaedert waeren jnde camer vanden Vrijen omme te hoorene Rappoort vanden burchmeestre vander commune, commende van Oosthende uten heere, ende omme middel te zouckene tvoorseeide heer te doen treckene voor Nieupoort of Dixmude... »

(170) « Hetwelke was ghecommen int Westland ten secourse ende ter bate ende ter helpsamichede vander stede van Brugghe... » (Dagboek, reeds vermeld). Kervijnde Lettenh. schrijft (bl. 248): « mais le zèle des Brugeois se refroidit lorsqu'on exigea que tous ceux qui prendraient part aux travaux du siège portassent la croix blanche ».

Men leest, in de Rek. van Oostende (1486-87):

« Eennen messagier van den konync vanden Romaynen met lettern dat hij gheaduerteert was dat de voornoemde francoysen zouden commen ter zee ghecleet met sinte Andries cruuce etc. den V^{en} in ougst » (1487)—Reken. van Oostende, (I, sporkle 1486 (o. s.)—31 laumaand 1487.

(47a) Zie verder de uittreksels uit de Stadsrekening.

en Iperen naar Vrankrijk terug... De heer van Gruuthuse, Jan van Nieuwenhove, Willem Moreel, Jan van Riebecke en andere afgeveerdigden van Brugge gingen, den 16 Juli, naar Iper bij Crèveœur om hem te trachten te overhalen tot het hernemen van den strijd: maar 't was al verloren moeite. Met het mislukken van het beleg van Nieupoort viel Crèveœur's veldtocht even schamelijk uit als deze van vier jaren te voren, toen hij zijn leger tot binnen de muren der stad Gent voerde (171).

De Franschen hadden nog maar pas Oostende verlaten (14 Juli) — 't is daar immers dat zij sedert den 28 Juni gelegerd hadden — of Daniel van Praet kwam af met zijne wapenlieden en nam de stad, waar Crèveœur slechts eene flauwe bezetting had gelaten, weder in, of liever, volgens sommige kronijkschrijvers (172^a), hij stak ze in brand. Wat er ook van zij, de rekening over de jaren 1488-1491 gewaagt op verschillende plaatsen van « brand en oorlog » (172^b). De stad Oostende kwam er dus erger van af als Nieupoort. Ook zag zij er na den oorlog maar geheel droevig uit: de stad, voortijds bewoond door talrijke kooplieden en visschers, zoo luidt een vertoog door de oostendsche schepenen kortst daarna den vorst toegericht, lag verbrand en verlaten, slechts bewoond door arme en geringe lieden, in kleine, armtierige woonsteden gehuisvest;

(171) Crèveœur stierf weinige jaren nadien, juist op het oogenblik dat hij van Karel VIII het bevel kreeg over den veldtocht van Napels.

(172^a) De wethouders van Brugge en 't Vrije kwamen bijeen den 14 Juli om te spreken over « de bewaernisse vander steden van Oostende, mits dat de armee van Vranckerijcke van daer vertrocken was naar Couckelare » — maar 't was te laat.

(172^b) « Vander bladinghe (*inkomen, rente fr. revenu*) vander nieuwer maerct, mits den brande ende orloghe, niet.

Van Adriaen de Mol van eenen parcheele anden zuudyc *mids den brande* ende orloghe, niet.

Van Cornelis Lothins van eenen ghelycken parcheele, niet.

Van diuersche coopliden van stellage ghelde jnde kerkmisse van lakenen ende andere, *omme den voorseiden brant* ende orloghe, niet.

Vanden scipwerckers vander plaetse van hueren wercthune, *mids den brande* ende orloghe, niet ».

het getal huizen was meer dan twintigmaal verminderd; haven, kaaien, dijken en sluizen waren, bij gebreke aan onderhoud en herstelling in eenen zeer deerniswaardigen toestand (173). In den loop der maand Januari 1490 kwamen de schepenen en voorname ingezetenen bijeen, ten einde de middels te bespreken om de stad « weder in wezen te brengen » (174).

*
**

't Was hoog tijd dat er een einde kwam aan die rampvolle beroerten (175). In de maand Oogst 1489 sloten de koningen van Frankrijk, Engeland en Spanje en Aartshertog Maximiliaan den vrede onder elkander: de Leden van Vlaanderen waren in dat verbond begrepen. Karel VIII was moede van op Vlaanderens grenzen een leger te onderhouden, dat noch zijnen invloed, noch zijner macht nuttig was. Jan vander Dondt, *forier* van den roomschen Koning, kwam van wege den Hertog van Saxon, op 14 Oogst, den vrede te Nieupoort bekend maken. Men gaf hem 18 lb. ten geschenke (176).

Wat het geschil aanging tusschen Vlaanderen en Maximiliaan, de Koning van Frankrijk wierd als scheidsrechter gekozen. Zijne uitspraak was geenszins gunstig voor dezen, die hij door de macht der wapenen zoolang had ondersteund. Het bestier des lands verklaarde hij toe te komen, binst de minderjarigheid van Aartshertog Philips, aan dezès vader. Verders wierd er tot het ontruimen des lands door de troepen van Maximiliaan, de drie Leden van Vlaanderen de aanzienlijke boete opgelegd van 525,000 ponden tournois (177). De steden die in den oproer

(173) Saarter van Juni 1490.

(174) Gezeide rekening.

(175) Zoo zien wij het Vrije eene afveerdiging zenden naar de vergadering der drie Leden te Iper, den 26 Juli, om hen o. a. te vragen « dat zij de hand zouden houden anden pays (*vrede*) ».

(176) Rek. 1480. De Hertog van Saxon was toen landvoogd van Vlaanderen.

(177) Een lb. tournois = 2 lb. paris. — Zie Invent. des arch. de la v. d'Ypres, IV, bl. 171. — Oostende's aandeel beliep tot 819 lb. 9 s. 9 d. « ten pryse van XI grooten elc pont ».

geen deel genomen hadden, namelijk Nieupoort, Aude-naerde, Aalst, Dendermonde, Hulst, Veurne, Dixmude, Duinkerke, Bergen, Burburg, Grevelingen, Lombartsyde en de ambachten van Veurne, Bergen en Burburg, moesten in de betaling dier boet niet komen.

Het land in ellende gedompeld, door alle de rampen aangetast, waarin de oorlog gewoonlijk zoo mild is, en een duure vrede op den hoop, dit was de vrucht van zes jaren strijd en beroerte!

De stad Nieupoort bekwam van den kapitein van Grevelingen een afschrift van het vredesverbond. Een bode van den prins van Chimay kwam alhier, den 29 December, hetzelfde van ambtswege bekend maken (Rek.).

Zoolang alle vrees niet weg was van de vijandelijkheden te zien herbeginnen, hadden alle vreugdebetoogingen, hoe billijk ook, uitgesteld geweest. Nu de vrede geteekend was, mocht men te Nieupoort vrij en vrank feest vieren en vreugdig zijn.

Men aanstak vuren in de straten en schoot met het kanon. Prijzen wierden door het Magistraat van Nieupoort uitgelooft voor dezen die het schoonste mijsteriespel vertoonen zou « ter feeste binnen deser stede gehouden ter eere van Gode ende den paise (*vrede*) » van Vlaanderen. De eerste prijs was acht ponden paris, de tweede, vier ponden en de derde, veertig schellingen. De gilde der Rhetorika behaalde den opperprijs — 't was immers haar vak —; aan Jooris van Hutten en zijne geburen wierden de twee andere prijzen toegekend. Om het volk tot het vieren aan te moedigen, wierden er ook, van stadswege, belooningen aangekondigd, te winnen door dezen die de schoonste vreugdevuren aansteken zouden, en « best ende ghenoughelict » *esbatementen* of kluchtspelen opvoeren. De eerste prijs van 't vreugdevuur viel de Sint Jansgilde, die der « scutelieden » is 't te zeggen, te beurt. De inwoners der markt behaalden den tweeden prijs, Jan Weytssone den derden. De Rhetorika won den prijs van het *esbatement* (R.).

Overal wierd de afkondiging des vredes met teekenen

van blijdschap ontvangen. Te Veurne greep eene algemeene dankprocessie plaats (178) alsook te Brugge, waar een « heerlicke maeltijd », viering, geldstrooiing, esbamenten en geschenken, de uitdrukking waren eener welgemeende vreugde (179).

*
* *

Had Nieupoort geen deel in de aanzienlijke boete, welke de Leden van Vlaanderen te betalen hadden, er wogen niettemin talrijke en groote lasten op die stad, aan dewelke het beleg, hoe kortstondig ook, geene geringe schade toegebracht had. Vooreerst het onderhouden der bezettingen, zoo binnen Nieupoort als in 't overige van het Westland, sleepte groote sommen mede. Er was ook zake van de stadsvestingen in hunnen vorigen staat te herstellen. De vijanden waren nauwelijks vertrokken of de wethouders sloegen de hand aan 't werk. Timmerlieden en metsers wierden aan sluizen en poorten gebezigd. Zagers, « schipwerkers », pionniers, delvers en andere arbeiders wierden insgelijks te werke gesteld binst de maanden Juli en Oogst. De Oostzijde der stad vooral had te lijden gehad. Ook wierd er aldaar een nieuw bolwerk, met eene nieuwe poort en valbrug gemaakt. Dit werk begon den 24 Oogst. Meester Loys Dadier wierd door den kapitein der stad met het opmaken van dit bolwerk gelast. Van September tot December wierd er gewrocht aan Zuid-Noord en Oostpoorten en aan de *vierboete* (R.). Uit Veurne en Dixmude kwamen er spadeniers aan de versterkingen werken: van den 15 Juni reeds, als Nieupoort nog bezet was, hadden de Schepenen der kasselrij Veurne er in verscheidene dorpen doen verzamelen, ter hulp van laatstgenoemde stad (180). Eene nieuwe valbrugge wierd ter Noordpoorte opgetimmerd en eene nieuwe deur aan de Zuidpoort.

(178) Jaerboeken enz.

(179) Inv. des arch. de la v. de Bruges, VI.

(180) Rek. van Veurne.

Men leest ergens (181) dat, ten jare 1489, Maximiliaan een bevel uitzond tot het heropmaken der sluizen, door dezen wie het aanging, en welke de Nieuportenaars onlangs te voren te hunner verdediging hadden afgebroken.

Aan het *aweythuus* ter Zuidpoort, den Duiker, aan den *stampit* bij het kasteel, aan Oost-Noord- en Stegerpoorten, aan de Noord- en Rijolebruggen, ter haven en op de vestingen wierd er binst het volgende jaar gemetst, getimmerd en gedolven. Gedurende bijna geheel dit jaar ook — van Februari tot midden October — en binst vier maanden van 1491 wierd er aan de Zuidpoort gewrocht. Het beeld van Sint Jan, dat die poort versierde, en de drie wapenen er onder afgebeeld, wierden geschilderd en verguld (182).

Om in de groote oorlogskosten te voorzien, moesten de wethouders buitengewone middelen gebruiken. Onder andere verkochten zij renten tot de sommen van 600 en 1200 lb. p.

Te zelfder tijde moest er eene *ommestelling* gedaan worden, zijnde eene buitengewone belasting op alle de poorters en inwoners: in Maart 1489 greep zij plaats en bracht 1644 lb. op.

Den 17 Januari 1490 gingen de twee burgemeesters, Jan Turpin en Jacob Meegoet, met Jan de Teghelaere Cornelissone naar Brugge om den graaf de Nassau (183) de schade voor oogen te leggen welke de stad, ten gevolge van het beleg, had geleden en om gevolgentlijk hulp en onderstand te bekomen (R.).

Tot de leening ook nam de wet haren toevlucht: een gebruik dat oudtijds zeer in voege was. Zij deed bijgevolg

(181) N° 2 der losse bladjes of bijdragen tot de geschiedenis van de stad en haven van Nieupoort (Nieuport, P. J. Kesteloot-De Man, 1867).

(182) Het geschut ter Zuidpoort had bijna al de ruiten der kerkvensters doen springen: « De zelve Jaeke van dat hij heeft huut ghedaen met eenen dienaere alle de glaze veysteren die te brocken waeren metten ghescotte jnt hassaut ende die gaeten ghestopt weeder met stroye IX daeghen, te XII s. parisiss daechs, comt ende betaelt V. lb. VIII s. p ». (Kerkrek. 1488-89).

(183) Een der kapiteins van Maximiliaan.

eenen oproep tot de goedjunstigheid van de gegoede burgers, om hunne stad, elk volgens zijne « *gestaethede* » of vermogen, welwillend ter hulp te komen. Honderd en zes poorters beantwoordden dezen oproep en leenden gezamentlijk 2322 ponden. De groote sommen beliepen tot 60, 72, 84, 120 ponden. Er is zelfs eene som van 240 lb. Het meeste deel der leeners schoten sommen voor van 6, 12 en 24 pond. Verdienen de namen dier edelmoedige en vaderlandslievende poorters niet aangehaald te worden?

Thomaes Chinore en Jan Rommels, voogden van Cornelis Coelins kinderen, leenden elk 120 ponden = 240 lb. Jan De Dromere en Willems Andries, voogden van de kinderen Philippus Zoeten leenden 108 lb. Stevin Reubins, voogd van Callekin, dochter van Andries Pallinc, 60 lb. Casin Huusezone, Jan Weytssone, Jan Vander Speye, Jan Oudegod en Adriaen Adriaenszone, voogden van de kinderen Pieter Mys, elk 48 lb. = 240 lb. Jacop Meegoet, als deken der vischkoopersgilde, 240 lb. Martin Gossin 84 lb. P. Boudeloot 84 lb. Cornelis Nave, Pieter Roothals, Cornelis Tors, elk 72 lb. = 216 lb. Jan De Vettere, V^a Adriaen Heins, Jan Rommels, Jan Quaetjonck en Jan Van Score, elk 36 lb. = 180 lb. Coenraert Erwins, 48 lb. Jacx De Criekele, 30 lb. Pieter van Slypen, 18 lb.

Leenden 24 ponden: Ghyselbrecht de Saint Ylaire, Karel De Meyere, Guillamme Marchant, Pieter Pelin, Loones Scakeleer, Pauwels Smitsch, Mattheus van Leffinghe.

Leenden 12 ponden: Passchier Bekeman, Thomas Claeyszone, Jan Claeyszone, Galein Clippelle, Andries Christiaan De Keysere, de weduwe Stassina De Haze, Jan De Neve, Jan De Poortere, Jan De Wayere, Jan De Valkenaere, Jacob De Gast, Inghelbeert Janszone, Pieter Janszone, Jan Lambaert, Jan Lambrecht, Willeboort Lammins, Jan Lammins, Willem Lupt, Cornelis Pieterszone, de weduwe Pieter Proppers, Jan Provoost, Cornelis De Smicht, Anthonius Vaels, Hindric Vanden Steene,

Aernout Vanden Velnaere, Jan Van Heynsberghe, Gillis Weymaere.

Leenden zes ponden parisis: Pieter Baert, Gillis Barbier, Pieter Battin, de weduwe Claies Codt, Pieter Cokelaere, Claies Coppins, Jacop Colin, de weduwe Jan Cranaerts, Pieter De le Nye, Jan De Vient, Galein De Pottere, Willem Debbout, Jacop Drenyt, Wyt De Boort, Adriaen Haghebaert, Colaert Heyns, Adriaen Hole, Luucx Hurtsebout, Lauwers Jacopssone, Loy Jende, Jan van Leffinghe, Jacop Marin, Lauwers Mast, Jan Marchant, Jan Maesbackere, Jan Minne, Pieter Oosterlinc, Jan Oosterlinc, Hendric Oliviers, Gheeraert Peye, Floor Philipssone, Donaes Rape, Loy Reyffin, Michiel Soudel, Gill. Streeck, Jacotin Steyt, Clement Stassin, Jan Vanden Damme, Jan Van Rome, Claeis Van Herseele, Daniel Vander Meersch, Jacob Vaels, Jan Van Calcke, Jan Vander Mote, Dieric Van Teteghem, Modaert Willems, Malin Wielant.

De rekening over het jaar 1489 — die veel langer was dan naar gewoonte (184) — bood een schadelijk slot aan van 1297 lb. 16 d. 4 deniers parisis. Binst het beleg betaalde de stad, voor levering van eetwaren en drank aan de strijders, 1634 lb. 14 s. 1 d. parisis (185).

Ten jare 1510 wierd aan Daniel van Praet, uit de vorstelijke kas, de som van 780 ponden terug betaald, door hem voorgeschoten tot verdediging van Nieupoort en het ontzetten dier stad (186).

Wij hebben hooger gezeid dat de stad aan den ontvanger

(184) « Jan de Teghelaere Claeissone wien bij mijnen heere den commissarissen toegheleit was ter laester Rekeninghe XXIIII lb. ter cause vander Rekeningen vander stede te makene de anno LXXXIX omme dat die vele meerder ende zwarder waren dan zij hieruortijts ghesin hebben ende niet meer daeruooren gherekent in lichte munte ter generaler Rekeningen dan den ouden loon dus ter voors. cause betaelt XXIIII lb.

(185) Bier = 719 lb. 13 s. 9 d. Wijn = 453 lb. 8 s. Brood, 199 lb. 12 s. Vleesch, 217 lb. 12 s. Boter, 33 lb., enz., te samen 1634 lb. 14 s. 1 d.

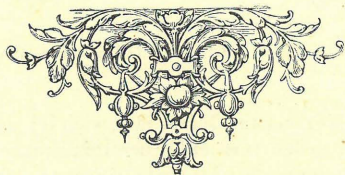
(186) Rijksarchief, Saarters van Weenen, N° 367.

van Vlaanderen eene som van 480 lb. par. leende tot het betalen der Engelschen tijdens het beleg te Nieupoort liggende. De ontvanger had beloofd die som af te trekken van 's stadsaandeel in de eerste bede die den Vorst zou toegestaan worden. 't Schoonste van al, 't is dat zes en veertig jaren later die som nog niet terug betaald was:

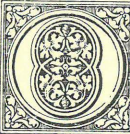
Stadsrekening a^o 1536, f° 125° « Van de koninckijcke Majesteit bleef de stede ter lester rekeninghe tachter als 't blijkt jn folio XII, IIII° IIII^{xx} lb, ouer de reste vander leeninghe bij der stede ghedaen jnt jaer XIII° LXXXIX, zijne voorzate jnde handen van Mer Roelant de febure Ruddere ende doen ten tijden ontfanghere generael omme te betalene de lieden van oorloghe doen de Ingelschen jnt Westlant waren (187) ontfanen niet » (188).

(187) De reken. van 1501 zegt :... « vande Inghelschen aldoe zijnde binnen stede jn garnizoene ...»

(188) De kommissarissen schreven in nota: « zij gherecoureert als doenlijk wert. »

VIII. De Wethouders van het jaar 1489.

ns verhaal van de merkweerdige gebeurtenissen der jaren 1487 tot 1489 is hier ten einde. Doch — eere aan wien eere toekomt — laat ons, vooraleer tot de verkregene gunsten en de Sint Jansprocessie over te gaan, de namen begroeten van dezen die met het bestier der stad Nieupoort belast waren in dit gewichtige jaar 1489 — getuige van den moed der Nieupoortenaars en van eene heugenisvolle bladzijde uit Nieupoorts geschiedenis — en die tot de verwezenlijking der hooger verhaalde feiten ruimschoots hebben bijgedragen. De eer van hunne namen gaat met den roem hunner gemeente gepaard.

De Wet bestond uit twee burgemeesters, negen schepenen en twee Tresoriers. Volgens 't bevel op 24 December 1286 door grave Guido gegeven, moest de wet der stad Nieupoort alle jare op O. L. V. Lichtmis gedeeltelijk vernieuwd worden, in der voege, dat men op dien dag 4 nieuwe schepenen zou aanstellen (189). Zie hier de namen der wethouders die aangesteld waren « omme tregement vander justicie ende goede pollicie » der stad Nieupoort, voor het jaar 1489.

Burchmeester vanden corpse :

JAN TURPIN.

Burchmeester van Scepenen :

JACOP MEEGOET.

(189) Saarters.

Scepenen:

Anthonis vanden Berghe
Claeis Jacopzone
Lauwers Inghelrave
Claeis de Minstre
Jan De Dromere
Cornelis Helle
Christiaen Willaert
Bricx van Bremen
Jan Lambaert.

« Tresoriers ghestelt ten ontfanghe, ten uitgheuen ende omme rekeninghe ende bewys te doene vander zelve stede goede, jaer ende tyt: »

Jan de Teghelare Claeyszone.
Jacop Minne.

Meestal deze namen hoorden toe aan de voornaamste en aanzienlijkste familiën van Nieupoort.

Jan Turpin, afkomstig van Preuvle (Boulonje) huwde in 1487 jonkvrouw Marie de le Bricke, weduwe van wijlen Jan Schede; hij komt slechts weinige keeren onder de leden des magistraats te voorschijn (190).

Jacop Meegoet, dien wij hooger dikwijls hebben tegengekomen, was poorter der stad geworden den 12 Januari 1478, door zijn huwelijk met jonkvrouw Tannekin, weduwe van Luucx van Boneem. Sedert verscheidene jaren had hij reeds met het bestier en de stadszaken kennis gemaakt: burgemeester van den corpse in 1480, tesorier in 1485, zoo was hij nu voor de zesde maal vereerd met het hoogste ambt in zijne stad. Hij was koopman in visch, en te dien tijde ook Deken der vischkoopersgilde, die de H. Maagd als beschermheilige vereerde. 't Is hij die, binst het beleg, de plechtige belofte aan O. L. Vrouw deed (191).

(190) Poortersboek, f° 103: « Jan Turpin gheboren van Preule (*Preuilly*, of *Prouvelles*) vut Bouloinge was poorter ontfan bij huwelicke van joncvr. marie dele bricke wed^e van wijlen Jan Schede Actum XXVI^{en} dach van wedemaend LXXXII ontfan by my Teghelaere IX s. — Een Jan Schede was Schepene in 1474.

(191) Ib. f° 100. Men vindt hem nog in het magistraat tot het jaar 1496, meestal als burgemeester.

Verscheidene andere leden van het toenmalig Magistraat oefenden denzelfden handel uit (192), zooals *Anthonis vanden Berghe*, — schepene in 1485, en later burgemeester der stad, in 1488, 1490 en 1493; *Jan de Dromere*; *Jan de Teghelaere Claeyszone*, Tresorier, die reeds in 1483 dit ambt vervuld had. 't Was de naam van een der bestierders der uitreeding, ten jare 1474, van het oorlogschip waarvan wij hooger in 't wijd en 't breed gesproken hebben (193).

Claeis Jacopzone, geboren te Delft, was gehuwd met Magdalena vander Vichte, dochter van Jaspas (194), en wierd hierdoor poorter, den 20 Juli 1476.

De aloude naam *van Bremen* staat in het jaar 1426 onder de vischhandelaars van Nieupoort bekend (195), en dit geslacht was verwant met dat der *de Ram's*, wier naam wij in de stichting van het O. L. V. Hospitaal tegen kwamen. Bricx van Bremen was pachter van het bieren wijnaccijns in 1489.

Een ander merkwaardige naam is deze van den schepene *Claeis van Minstre* of de *Mystre*, die van den schepenenraad ten jare 1485 reeds deel miek, en ten jare 1497 Deken was der vischkoopersgilde (R). Nicolaeis de *Mystere*, zoon van Jacob, was de stamvader van eene reeks magistraten der stad Nieupoort, die in den loop der XVIe en XVIIe eeuwen van het stedelijk bestier deel mieken. Hij overleed ten jare 1510 (24 Dec.). Zijne vrouw, geb. Cornelia Nys, overleefde hem tot den 1 November 1527. In de « Bijlagen en Bewijsstukken » geven wij den geslachtboom

(192) Volgens de rekening der 7 getijden.

(193) De familien *de Teghelaere* en *Helle* waren verwantschap: « Sepulture van Cornelis Helle f^s Vincents die starf 1425 den 6 Juny ende van Catharina f^a Jans de Teghelaere Claeijs 't voorseijde Cornelis wijf was die starf in 't jaer 1488 den 20 dag van... R. I. P. » (Graf-schriften der kerk van Nieupoort). Zie hier nog een grafschrift in betrek met de familie Helle:

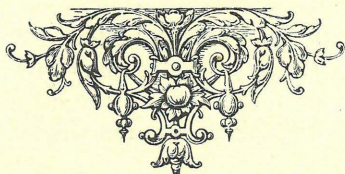
« Sepultura domini Cornelis Helle presbiteri qui decessit anno domini vicesimo nono nona die augusti ».

(194) Deze laatste kocht het poorterschap in 1474. (Poorterb., f° 97).

(195) Geschil met de « gaderaers » van het accijns op den haring te Dixmude.

dezer belangrijke familie, tot het laatste der XVIIe eeuw. Ten dienste der schepenen was er nog een *Clerk* en *Pensionaris*. De pensionaris stond de wethouders bij door zijne kennissen van wetten en gebruiken.

Onder de beambten, door de wet bezoldigd, telde men ook den stadsadvokaat in den Raad van Vlaanderen; haren zaakgelastigde aldaar (prokureur); — den taalman in de vierschaar; — den deurwaarder der Schepenenkamer; — den gaugierer; — den bedienaar der oorlogstuigen en van de drie « huerclocken » — den busschieter — den bogemaker — de poortiers — twee vierboeters en den heelmeester.

IX. Gunsten verkregen ten voordeele van Handel en Visscherij.

DE stad Nieupoort had Maximiliaan trouw bijgestaan, en de pogingen der Franschen om ze te overmeesteren hadden zegevierend verijdeld geweest. Te recht dus mochten de Nieupoortenaars op de goedjunstigheid van den Aartshertog rekenen: ook spaarde deze hun de bewijzen zijner erkentenis niet en verleende hun verscheidene voorrechten, ten bate van hunnen handel en hunne nijverheid (196). Het staat iedereen bekend welk groot belang eertijds aan de voorrechten vast was, daar het stoffelijk welzijn, zoo niet het bestaan der gemeente er soms van afhing. Zij waren gevolgentlijk een machtig middel in handen der vorsten om de gemeenten te beloonen en te bevoordeeligen, die hen getrouwelijk dienden of wier behulpzaamheid zij noodig hadden.

Reeds in het begin van 't jaar 1489 hadden Burge-meesters en Schepenen van Nieupoort aan Maximiliaan

(196) De Nieupoortenaars zeiden vele jaren vroeger nog dat « zy hadden ende hebben altoos goede ende ghetauwe onderzaten « gheweist van huere gherechten heere ende prince, ende hem in « alle zine noodzinnen (*noodwendigheden?*) ghewilleghelike ende « hertelike ghedient met liue ende met goede ende daghelicx daden « met heurer macht ». Stuk van 1431. Geschil met den tollenaar van Pamele, vertoog der eischers (de wethouders van Nieupoort).

de getrouwheid hunner stad jegens hem en de aangelegenheid dezer plaats als versterkte stad vertoond, en zijne aandacht getrokken op de schade haar door zijne vijanden veroorzaakt, door deze van Oostende voornamelijk — daar immers lag eene vijandelijke bezetting. Zij hadden hem de afschaffing gevraagd, te hunnen voordeele, van het recht dat Oostende bezat van haringstapel te houden en den haring te teekenen. Hier een woordje uitleg. Door haringstapel dient er hier natuurlijk niet verstaan te worden, dat de visschers van Vlaanderen of van sommige plaatsen den opbrengst hunner vangsten te Oostende uitsluitelijk brengen moesten: het stapelrecht kon hier de beteekenis niet hebben welke men het toekende in sommige groote steden, die als de gaderplaats, de eerste markt, erkend wierden van een slach van vreemde waren of van al deze die in 't inkomen eenen bepaalden weg volgden. Brugge bezat den stapel van alles wat langs het Zwijn inkwam — Gent den stapel van 't graan — Rijsel dezen van de fransche wijnen, enz. Wat ons onderwerp aangaat, *stapel* kon alleen markt beteekenen, zoodat Oostende markt van haring mocht houden zooals andere zee-steden (197). De Nieupoortenaars kenden al te wel de aangelegenheid van Oostende's vischhandel, om niet te voorzien welk groot voordeel zij zouden trekken uit een voorrecht, krachtens hetwelk de oostendsche stapel bij den hunnen zou gevoegd worden, wat zij ook werkelijk verkregen den 6 Maart 1489.

Wij hebben de stukken gelezen van het welbekend geschil tusschen de stad Oostende (als verweerster), en Damme — dat als de aanvoerster in die zaak schijnt geweest te zijn — Nieupoort (198) en Biervliet, alsmede

(197) Zoo zeiden die van Damme in hun geschil met de stad Oostende, nopens het haringteeken: « Ter causen vandat de voorseijde vanden Damme deden zegghen hoe dat de voorseijde stede een oude gheprivilegieerde stede was, *stapele hebbende van haringhe* ... » (Zeggenschap van 20 oktober 1480, in het Inventaire des Archives de l'État à Bruges, I, bl. 179).

(198) Rek. van Nieupoort a^o 1483. « ghesonden (*den 1 December*) te ghent, by den leden slandts angaende den ghesellen van orloghe (enz.)

eenige naamlooze fransche kooplieden als eischers, ten jare 1483, voor de Drie Leden, strekkende tot het doen ontnemen aan de stad Oostende van het recht van haringstapel- en teeken (199), onder voorwendsel dat men aldaar de gebruiken 's lands niet naleefde, namelijk met *voorkoop* te doen (200). De eischers verklaarden o. a. dat de Oostendenaars hunnen haring verzonden naar verscheidene fransche koopsteden — in Normandien (201), naar Orleans, en zelfs Parijs — alwaar zij hunne *factoren* hadden, en dat er ten jare 1483 meer haring te Oostende was binnen gebracht geweest dan in de genoemde vlaamsche havens (202). De Oostendsche vischhandel was dus in de vijftiende eeuw geenszins van belang ontbloot. Aan de voorstellen, zoo nadeelig voor die stad, wierd er geen gevolg gegeven. De Drie Leden — na gehoord te hebben den algemeenen ontvanger, Jan van den Schaghe — verzonden de partijen tot latere wederroeping: intusschen zou de zake den Grooten Raad des Hertogs onderworpen worden (203).

ende teender dachuaert jeghens die van Oostende ». — « Item van te grosseren ende dobbeleren de clachten ende doleancen van die van Oostende XXXII s. », en andere teksten.

(199) Pergamente Saarterboek van Oostende, f° 116 v° — 138 v°.

(200) Dat wil zeggen met haring te koopen eer hij gevangen was. Keure van 30 Dec. 1445 (Nieup.): « Item dat niemen wie hy zy eenighen harinc te vooren coopen of vercoopen ne mach jeghen eenighen zeeman van binnen slands van Vlaanderen, al eer hy gevangen wordt, up telker waerf V lb. Wel men consenteert den eenen coopman jeghen den andren harinc te moghene coopen ende vercoopen te vooren, ende jegen zeelieden van buten slands zonder verbueringhe ».

(201) Art. 9.

(202) Die van Oostende melden in hun antwoord de namen van Rijsel en Valencien (Art. 37.) — Rek. 1436: « Item den VI dach in hoymaend zo quamen toosthende ghelest ande wet met twee ghedeputeerden vander stede van Valenciennes up tfait vanden coopmanscepe van den vissche ambachte... ».

(203) 't En was de eerste keer niet dat de stad Oostende hare rechten zag betwisten. Omstreeks de jaren vijftig reeds wendden de schepenen van Brugge krachtdadige pogingen aan om de Oostendenaars aan den brugschen stapel te onderwerpen, en daaruit sproot zelfs een langdurig geding (Saarters van Oostende, a^o 1456).

Krachtens het voorrecht van 6 Maart 1489, moesten nu de Oostendsche visschers hunnen haring eerst komen te koop stellen te Nieupoort. Ter zelfder tijde ontnam de vorst aan Oostende het recht van den haring te teekenen of te *zegelen*, zoo men ook placht te zeggen, een gebruik dat oudtijds algemeen in voege was en dat heden slechts in Schotland (204) gekend is. De kaakharing, door de keurders of warrandeerders goed en deugdelijk bevonden zijnde, en door de pakkers in tonnen geleid, zoo wierden de tonnen met een bijzonder merk gestempeld om de goede hoedanigheid der waar te verzekeren. 't Was eene waarborg voor den koopman en een prikkel tot wedijvering voor de nijveraars.

Dit teeken, evenals de plaats van de ton waarop het gesteld wierd, verschilde van stad tot stad.

Bevoegde en beëdigde ambtenaren waren daartoe aangesteld dewelke, te Oostende ten minste, doorgaans aan de klas der voorname poorters toebehoorden. Dit ambt wierd in groote achting gehouden (205).

De Nieupoortenaars moesten nogtans, te hunnen grooten spijte, bestatigen dat de bevelen van Maximiliaan niet getrouw nageleefd wierden. Zoo waren de Oostendsche visschers hunnen haring naar Damme gaan verkoopen,

(204) The Herring and the Herring Fishery, (bl. 90). — The unappreciated Fischer Folk, by James G. Bertram. — London, 1883, (blz. 11 en volg.).

(205) « Vanden notabelen, ijdoensten ende soffisansten vander stede, die daertoe eedt doen ende hem dies best verstaen ». (Geding van 1483).

— Te Oostende en te Nieupoort schonk de wet jaarlijks, in de XVIe eeuw, eene *hoveschede* aan den Eed van den kaakharing. — Zie hier den eed van den keurmeester van haring, zalm en visch te Vere (Zeeland): « Hier sweer ik te sullen wesen een getrouw keurmeester en legger of packer vanden zalm, haring en vis binnen deze stad Vere, dat ik geen harink sal keuren en packen, als die gezond en gaaf is, niet missouten,....., hoeft of steerteloos, beloopn, gescheurt, ongekaakt en diergelijke, dat ik ook geen zalm ofte eenige gesoute vis sal keuren als die goed is, ende mij voorts sal gedragen als een goed en getrouw keurmeester en legger of packer schuldich is en behoort te doen. Soo waarlijk moet mij God almagtig helpen ». (Stedelijk archief van Vere, Eedboek van 1665).

zoo zij voortijds nog hadden gedaan (206) en hun teeken of *roon* (207) op de tonnen geplaatst. Drie maanden na het beleg richtten de Nieupoortenaars een nieuw vertoog tot Maximiliaan, om dezen keer niet alleen de bekrachtiging van zijne bevelen te verzoeken, maar tevens ook te vragen dat de visschers van alle de kuststeden- en dorpen zouden verplicht worden eens 's jaars, binst den haringtijd (208), met al hunne vaartuigen, elk met ten minsten zes lasten of 72 tonnen, binnen de haven van Nieupoort te komen, en hunnen haring aldaar te doen pakken, merken en verkoopen, zulks ingezien dat die plaatsen, te weten Biervliet, Stepeldamme, Coxide, Oostburg, Sluis, Heyst, Blankenberghe, Wenduyne, Oostende, Walravensyde en Lombardesyde, den oproerlingen toegedaan waren.

De vorst willigde nogmaals hunne aanvraag in, bij akte van 18 October 1489. De opbrengst der boeten (6 lb. par. elken keer) in geval van overtreding toepasselijk, zoude besteed worden in de herstelling van den Duiker — welken de vijanden in 't beleg zoo erg beschadigd hadden — en van de stadstorens en -muren.

Jammer genoeg dat die voorrechten van geen langen duur waren.

Maximiliaan schonk op 20 Juni 1490, de stad Oostende hare vrijheden en voorrechten terug en beval, onder andere, dat de Oostendenaars in hunne haven al hunnen haring en visch moesten brengen, zoo ze plachten te doen

(206) Art. 60 (van het antwoord)... « zegghen... dat sy (*die van Oostende*) geene neiringhe en hebben dat te rekenen es dan de zee-neiringhe ende visscherie van hueren poorters alleene, die huer goed tOostende bringen, twelcke niet vremde en es, hoe wel dat sy stierlieden daer toe niet bedwonghen sijn, also de stierlieden van Biervliet ende andere sijn, jn teecken van dien, de stierlieden van Oostende hebben dese jaerschare ten Damme gebrocht een groote partie vande XI of XIIe last harijnx, die daer ghecommen es ».

(207) Reken. der stad Damme, 1489:

« Item betaelt Gillis van Aken, smet, vanden *maercysers* te makene daermen den *caecharijns* hier dit jaar gheroont heift XII lb. p. »

(208) « harenguison et saison de peschier », 't is te zeggen binst de maanden Oogst, September en October.

en doen moest en vóór het uitbersten der beroerten (209).

Eene andere opmerkenswaardige en vooral duurzamere gunst was die welke Nieupoort op dien zelfden dag verkreeg, nogmaals *ten oorboore* van zijnen vischhandel. Het gold ditmaal den handel met de stad Iper (210).

De Nieupoortsche vischhandelaars, gewoon hunnen visch naar die stad te voeren, te schepe of ook bij middel van zeker slach van wagens *chasse-mariée* genoemd, deden aldaar een deel van hunnen visch ten behoeve der Iperlingen verkoopen; het overige deel ontladden zij ter bestemming van verdere markten (211).

De wethouders van Iper, op den eigendom steunende van den Iperleet tusschen Knocke en hunne stad, hadden in hunne keuren eenige punten geschreven die den Nieupoortenaars geenszins voordelig waren. Het was verboden de goederen, die door den Iperleet of den Yzer in de Ipervaart kwamen, elders dan « theuren upslaeghe (212) » 't is te zeggen, daar ter markt, te verkoopen.

De *mandedragers* waren verplicht hunnen visch op den nek te dragen van de kruisen (die tot scheidspalen des schependoms dienden) tot op de markt (213). Verder moesten deze onder hen die zelve hunne koopwaar

(209) Gemeld Saarterboek.

(210) De geschillen tusschen beide steden dienswege waren niet zeldzaam:

Rek. 1460. « Den XVII dach in sporcle Michiel Willaert ende Aernoud Caris ghezonden typre ande wet omme te wederlegghene zekere nieuwichheit aldaar voorghestelt op de coopmanscepe vand. vissche ende zonderlinghe vand. mijnen vanden vissche jn preiudicien vand. coopliden vanden vissche van dezer stede... ».

(211) Als *laderscip*-recht, betaalde men te Nieupoort voor eene Brugsche mande visch, 12 *miten*; voor eene Ipersche *dragmande* visch, 2 s. p.

(212) *Upslach* of *opslag*, volgens Kiliaen: augmentum, auctio, auctio pretio = prijsverhooging; *den opslag* maken = augere pretium: den prijs verhoogen of vermeerderen.

(213) Tien jaar vroeger moesten de mandedragers den afstand van eene mijl afleggen; op hunne aanvraag wierden de kruisen als uitgangspunt vastgesteld.

wilden venten, eene *placke* (2 schellingen par.) (214) betalen. De Ipersche verkoopers alleen mochten visch koopen en verkoopen bij zoomen, korven of anderszins.

Nu, krachtens 't bevel van aartshertog Maximiliaan, mochten de Nieupoortenaars hunnen visch en verschen haring op de kaai van Iper verkoopen bij zoomen (« à la somme » te weten « deux corbeilles pour la somme ») en ontladen op de gewone plaats ter verdere verzending (215); de mandedragers moesten hunne manden visch slechts van de stadspoort tot de markt van Iper dragen; eindelijk het recht van 2 gr. op elke mand visch door de Nieupoortenaars ter markt gebracht, mocht niet meer geheven worden.

Dit *oktrooi* wierd bevestigd door twee vonnissen van den Raad van Vlaanderen (22 April en 13 December 1494) en door twee van het Parlement van Parijs (van 5 Juni 1500 en 23 Maart 1501) (216).

Door een derde voorrecht op gezegden dag verleend, verklaarde Maximiliaan de poorters van Nieupoort op hunne aanvraag vrij van het rechtsgebied der schepenen van Brugge, zoodat zij van toen af voor den Raad van Vlaanderen uitsluitelijk zouden betrekkelijk zijn (217). De schepenen van Nieupoort lieten in hun vertoogschrift opmerken, dat de vijandelijkheden der laatste tijden niet zonder invloed zouden zijn op de betrekkingen tusschen beide steden en dat, ten anderen, de stad Brugge, door haren oproer hare voorrechten verloren had. Bovendien wierd nog bepaald dat de inwoners van de ambachten

(214) *Placke*, vlg. Kiliaen = eene vlaamsche munt.

(215) « eorumque aleca recentia et aleca calat. ac piscem marinum recentem qui diu servando vastari posset, extra cursum Yprœ exonerare et ad talem plateam ubi sibi bonum videretur ducere ». (Gewijsde van 't Parlement van 23 Maart 1501).

(216) Zie deze stukken in de « Costumen ende usantien », enz. bl. 264 — 313.

(217) Eertijds moesten de mindere steden de wet eener andere stad, hun *hoofd* (fr. *chef de sens*) genoemd, in gerechtszaken te rade gaan, nopens twijfelachtige vraagpunten, door hunne *keure* niet stellig bepaald. (Zie Gill., Inv., Table analyt., bl. 80-81).

Ghistel, 's heer Woutermans, Camerlinx en Vladslloo (218), die in den opstand hadden deelgenomen en tot hiertoe onder het rechtsgebied van 't Vrije stonden, voortaan het gezag der schepenen van Nieupoort in gerechtszaken moesten erkennen. Dit zou eenigzins bijdragen tot de verbetering van den toestand der stad, wier bevolking, ten gevolge der beroerten zeer verminderd was (219).

Melden wij ook den grooten gekleurden venster, boven de groote lijkdeur der parochiekerk, door Maximiliaan geschonken, volgens eene reeds genoemde kronijk (220), en waarop de afbeeldsels te zien waren van den Aarts-hertog, Maria van Valois, zijne echtgenoot, Karel den Stoute en Isabella van Bourbon, zijne schoonouders.

De vergunning eener tweede vrije jaarmarkt sloot in Januari 1495 (n. s.) deze reeks blijken van Maximiliaans erkentenis en goedgunstigheid. Vijf jaren en half waren sedert het heugelijk beleg verlopen en die korte tijd had natuurlijk ontoereikend geweest om de droevige uitwerkselen des oorlogs te herstellen.

Onze stad, zoo luidt vagenoeg het verhoog tot het verkrijgen der jaarmarkt opgemaakt, leeft bijzonderlijk met den handel, en thans is zij tot zulken armoedigen staat gedaald, dat verscheidene poorters, zoowel kooplieden

(218) Ghistel, Westkerke, Ettelghem, Roxem, Bekeghem, Zevécote, St Pieterscapelle, Moere, Zande, — Mariakerke, Breedene, Zandvoorde, Oudenburg, — Middelkerke, Leffinghe, Steene, Wilskerke, Westende, Slype, Mannekensvere, Snaeskerke, — Vladslloo, Schoore, Leke, Keyem, Beerst.

(219) Saarters der Stad.

Het zij ter vlucht gezeid dat Nieupoort, weinige jaren later, ter gelegenheid van een geschil met Brugge (zake van tolvrijdom), den Bruggelingen hunnen oproer hard verweet en den kwaden toestand hunner stad toeschreef aan den oorlog « die zij in (*de Bruggelingen*) ghehouden hebben contrarie onsen voorseiden heere, den welcken de heesschers (*die van Nieupoort*) thuren grooten coste ende jn grooter vreesse van hueren liue wel ende ghetrauwelic ghedient hebben, zine zyde ende querele (*fr. querelle*) houdende toten hende vander zelue oorloghe »... (Stuk van 14 Juli 1497).

(220) Losse bladjes, enz. en *nota n.* Sedert ettelijke jaren zijn de gekleurde glazen van die venster verdwenen.

als visschers, de streek verlaten hebben. De zeelieden en visschers, die een deel der bevolking uitmaken, hebben binst den oorlogstijd met moeite naar zee kunnen gaan. Veel tijd en moeite zal het kosten om de stad tot haren vorigen staat terug te brengen (221).

Zoo was overigens de toestand geheel Vlaanderen door. Het vredesverdrag van Tours had aan den oorlog nog geen dadelijk einde gesteld; het meeste deel der duitsche en inlandsche krijgslieden waren, ten grooten nadeele des lands (222), in dienst behouden geweest; Brugge en Gent, ondersteund door Philips van Cleven, hadden den strijd hernomen. Ongeveer vier jaren moesten nog verlopen eer het verdrag van Cadzand (29 Juli 1492) dien twaalfjarigen oorlog voor goed deed eindigen.

Oorkonden en kronijken schilderen Vlaanderens toestand met sombere kleuren af. De akkers lagen onbeploegd en verlaten, en door wilde gedierten, als wolven en everzwijnen verontrust (223); armoede, pest en hongersnood teisterden het land. Brugge, voormaals zoo bloeiend, had de vreemde natien de wijk naar Antwerpen zien nemen (224). Ging het misschien beter op zee? Het betrachten van visschers-vrijgeleiden, in October 1489, Juli 1490, September 1493, — het bespreken te Duinkerke, in den loop van het jaar 1490, van de uitreeding eens oorlogschips — de rooverijen der deensche zeeschuimers — de pogingen door de stad Nieupoort aangewend om met de Franschen tot eene overeenkomst te geraken ten voordeele der fransche en

(221) Saarters der stad.

(222) Eene vergadering van afgeveerdigden van het Westland had plaats den 30 October, nopens « de groote zware sommen van penninghen die den capiteynen den voorseiden lande heesschende waren ». Omtrent den 15 October, namen de duitsche krijgsknechten het kasteel van Nieupoort in.

(223) Zie L. Gilliodts, Inv. enz. VI, bl. 335 en volgende, alsmede den Inventaris van de Archieven van het Vrije, I, bl. 191 enz. 194, 197 en 199, enz.

(224) Aan de « ouderlingen » der duitsche hanze moest Brugge eene schadeloosstelling betalen, ten gevolge van zeerooverijen. (Zie Invent. des arch. de Bruges, etc. VI.

vlaamsche visscherij: dat alles schildert klaar genoeg den toestand van zaken af (225).

Met genoegen had men bestatigd — de lezer zal het verder ook kunnen opmerken — dat de processie ingesteld eenige jaren te voren, jaarlijks veel volk, onder ander veel kooplieden, toelokte uit de omliggende steden en dorpen (226): 't was de beste gelegenheid ter wereld bijgevolg om eene vrije jaarmarkt te houden.

Dezen die weten hoe schaarsch, gebrekkig en onveilig eertijds de wegen waren; hoe traag en duur de vervoermiddelen, hoe ongelijk de wetten, gebruiken en rechten, de eene stad bij de andere vergeleken, zal het nut der jaarmarkten van weleer geenszins ontgaan. Het land in 't algemeen en de steden in 't bijzonder waar zij plaats grepen, de stoffelijke en verstandelijke beschaving des volks, nijverheid en handel wonnen bij die samenkomst van menschen en die toogdagen der voortbrengselen van in- en buitenlandsche nijverheid (227).

Nu bijzonderlijk mieken de wethouders gewag van de

(225) « Dieric de Wale ende Pieter Claeissone, ghesonden ter Sluus den X^{en} jn hoymaent, ten verzoucke van alle de stierlieden van der stede omme jncuusicie te doene ende tmiddele te vindene dat zy vredelic zouden moghen ter zee varen vanden deynen... » (Rek. 1490).

« ... Den X jn Septembre toostende omme jnquisicie te doene of men daer yement vinden mochte die betalinghe hadde willen doen ter Sluus vand. saueconduiten van deser stede, omme hier de penninghen weder tontfaene, eenen dach XVI s. »

1491. « Adriaen de Clerck ende Claeis Heys, ghesonden den VI^{en} jn Septembre te Dunkerke tsentomaers ende vandaene voort te Buenene omme by octroie te communicierne angaende de visscherie van Vlaendren ende Vranckericke » (de reis duurde 27 dagen).

1491. « Thomaes Veyze .. jnden sinxendaghe te Walrausensyde omme te vernemen van scepen ende waer zy hauenen wilden, eenen dach ».

« Den XX in oct. ghesonden te Dunkerke der wet adueterendevande scepen van oorloghe liggende hier voor tlandt. »

Stadsrek. 1490, « omme dat men de zee niet vreedelic ghebrueken en mach » (reden waarom het *brekerschip* niet verkocht was geweest).

(226) Saarter van 1495, (n. s.).

(227) Mess. des sciences hist. V. 1850. Artikel van Gaillard.

bewijzen van getrouwheid, welke hunne stad opzichtens den vorst gegeven had, voornamelijk tijdens de belegering.

De jaarmarkt wierd dus toegestaan en ging alle jare den zondag na Sint Jansfeest plaats hebben; alle slach van goederen, waren, granen en vee, zou men er mogen te koop stellen. Aan de kooplieden, hunne knechten, bedienaars en *factoren* wierden veertien dagen vrijgeleide vergund voor het komen, en insgelijks zooveel voor het keeren met hunne koopwaren, — 't zij dat deze te lande of te water gevoerd wierden. Voor geene schulden, buiten deze op de jaarmarkt zelf gemaakt en degene jegens den vorst, mochten de kooplieden door 's vorsten bedienaars aangehouden worden of belet aan die vrije jaarmarkt deel te nemen. Alleen bannelingen, landvluchtigen en vijanden waren uit het genot der vorstelijke gunst gesloten.

Er wordt ievers gezeid (228) dat de Aartshertog ook voorrechten vergunde aan de maatschappij van Rhetorica van Nieupoort — aan wier beschermheilige, O. L. V. van den Nood Gods, het ontzet der stad wierd toegeschreven, — doch daarvan is tot nog toe onder de saarters van 't stedelijk archief geen bescheid gevonden geweest (229). Het schijnt evenwel zeker te zijn dat de Rederijkerskamer haren goedkeuringsbrief of haar *doopsel*, zoo men zeide, weinigen tijd daarna, ten jare 1492, verkreeg van wege de hoofdkamer de FONTEINISTEN van Gent: zoo spreekt kanunnik Sanderus, en Ph. Blommaert beweert die brieven gezien te hebben (230).

Het *doopsel* was een pleegvorm met het vermenigvuldigen der kamers opgekomen, krachtens welken de bevestigde

(228) Zie nota 181.

(229) Een volledige en nauwkeurige inventaris der archieven bestaat nog niet: Nogtans, op 't verzoek van 't stedelijk bestier, is de ontleding der saarters sedert eenigen tijd begonnen.

(230) Belgisch Museum, 10^e boekdeel. Te vergeefs is er zoowel in de schriften der Nieupoortsche kamer als in die der hoofdkamer der Fonteinisten te Gent, naar dien goedkeuringsbrief gezocht geweest. Zou Ph. Blommaert, zich hierin niet vergist hebben?

Sanderus: (bl. 637) Rhetores autem titulo serti (f) Mariani anno 1493 a gaudensibus approbati.

gilde vrije kamer verklaard wierd, met het recht van op de *Landjuweelen* naar de uitgehangen prijzen mede te dingen. Er bestaan nog twee oude koperen platen, die dit tijdstip schijnen toe te hooren, de eene met het wapen of blazoen der gilde en hare raadselvormige kenspreuk, de andere met de afbeelding van O. L. V. van den Nood Gods, alsmede de wapens van gilde en van stad (231).

Men zegt nog dat die gilde eerst enkel een geestelijk broederschap was, te dien tijde zeer in bloei, en door bisschop Milo op Sinte Michielsdag 1163, toen hij de parochiekerk kwam wijden, gesticht of goedgekeurd; dat het mirakuleus afbeedsel van O. L. V. van de oude Kapel van Sandhove naar de nieuwe kerk wierd overgebracht en dat de leden van dit broederschap gedichten opstelden, ter eere hunner Patrones, tot dat het eindelijk, in 1492, als kamer van Rhetorica goedgekeurd wierd (232). Wij geven de legende weer zooals wij ze gelezen hebben.

Men geloove echter niet dat de leden of *gezellen* dier gilde niet vroeger de tooneelkunde onder vorm van mijsterie of mirakelspel en *esbattement* — beoefenden. Ten jare 1442 is er spraak van de « ghesellen » die een mijsteriespel uitvoerden voor het *ghiselhuus*, de passie O. H. en andere diergelijke vertooningen in de H. Sacramentsprocessie opvoerden, en te Sluis aan eenen tooneelkundigen prijskamp met goeden uitslag deel namen (233). In 1443 wordt er gesproken van het « ghemeene gheselscip » van de Doorne Kroon die een ebattement geeft, zonder twijfel ter gelegenheid van de beschrijving die dit jaar op 11 Oogst te Nieupoort

(231) Het afbeedsel van O. L. V. van den Nood Gods, hangt in de kerk van Nieupoort te einden den kruisbeuk, al den zuidkant.

(232) Zelfde kronijk. (Zie nota 181).

(233) « Den XVIII^{sten} daghe van Maerte den ghesellen van deser stede aldoo hebbende ghespeelt voer tghiselhuus een spel van misterien II kannen wijns, XXVI s. — Item noch anden ghesellen spelende voer tghiselhuus zekere spelen van misterien VI lb. — Item den ghesellen van deser stede treckende ter Sluis ten prijse van esbatemente ende oec eneghe prise aldaer ghewonnen hebbende, ghegheuen in hulpen van haren coste XXXVI lb. »

geschiedde, ter eere van de Heilige Kroon (234). Vóór 1492 droeg de gilde reeds den naam van Rhetorica (235). Als geestelijk *broederschap* bleef zij bestaan, zoo, o. a., de hooger aangehaalde teksten nopens eene keers door haar, voor het beeld van O. L. V. onderhouden, bewijzen kan (236).

(234) « Den deken ende ghemeenen gheselscepe vanden dorinne croone zekere prijzen van esbatemente ende anders uitghegheuen hebbende ooc ghegheuen in hulpen van hueren costen, XLVIII lb. » Rek. van 1443.

De rederijkers van Oudenburg wierden er toe *gebeden* of uitgenoodigd. (Hist. de la v. d'Oudenburg, I, bl. 612). Gent kwam ook toe.

(235) Kerkrek. 1490 (ontvangsten): « van de ghilde vande rethorycke crone daeghe gheluid met den meesten geluid, ontfæn VIII s. p. »

(236) De Rhetorika (door Willem I, op 9 Sept. 1819, met den naam van Koninklijke Maatschappij bestempeld), bestaat nog onder den naam van Maatschappij van Rhetorika, onder de bescherming van O. L. V. ter Nood, beschaduw door Christus, doorne kroon, onder kenspreuk: *Van Vroescepe dinne, of van kleine wetenschappen.*

X. Geschiedkundige Schets der Sint Jansprocessie.

Wij hebben de wethouders ieverig aan 't werk gezien voor alles wat de handels- en nijverheidsbelangen der stad aanging, en inzonderheid de gebeurtenissen van 1487, betrekkelijk de visscherij, zijn daar een bewijs van. Niet min werkzaamheid leidden zij aan den dag, om aan de processie van Sint Jan zooveel luister en pracht mogelijk te helpen bijzetten, om 't volk van heinde en verre op den ommegangdag naar de stad te lokken en van dien dag een oprechten stadsfeestdag te maken, dien naam weerdig.

Wij zullen beproeven, voor zooveel de oorkonden het ons toelaten, een gedacht te geven van de processie, en eerst, gelijk ze was in de eerste jaren na hare instelling tot de tweede helft der XVIe eeuw. 't Was, dunkt ons, het bloeiendste tijdstip dier aloude processie. Wij zullen die jaren aanhalen wanneer de ommegang bijzonderlijk onze aandacht weerdig is.

Eenige dagen te voren wordt de stadsmessagier gezonden naar de Abdijen van West-Vlaanderen om de Abten of Prelaten tot de processie uit te noodigen (237). Een ander

(237) 1512. « Den XV^{en} jn wedemaent den zeluen (*Corn. de Wulf*) ghesonden ten dune ende tsinte Niclaeus by Vuerne ande prelaten nopens de processie deser stede... »

1536-77 v°. « Te voorn. daghe (8 Juni) Pieter Rommels ghesonden te Veurne, te Loo ende Theuersaen aen de prelaten vachierde.. daghen te XII s. sdaegs 6. XXIII s. »

bode is gelast overal de *prijkaart* van den rederijers-prijskamp, die op dien dag moest plaats grijpen, te gaan dragen: de kaart meldde doorgaans de onderwerpen der spelen en de prijzen die te winnen waren (238). Zoo talrijk waren de plaatsen waar hij die bekendmaking ging doen, dat zijne reis gewoonlijk veertien dagen duurde. Dit noemde men 't *beroep* doen van de uitgelofde prijzen. Te elker plaats liet de bode eene kaart liggen en, naar 't algemeengebruik, de gemeente, waar hij den prijskamp kwam kond maken, gaf hem een geschenk (239). De jaarmarkt ook wordt insgelijks bekend gemaakt en ten jare 1495 tot in Picardien en Zeeland toe (Rek.).

Stellingen of *stellagen*, dienende tot het tooneel, worden opgetimmerd. Soms worden *twee schavotten* gemaakt, een voor de spelers en een voor de toeschouwers (Rek.). De dag der processie breekt eindelijk aan.

De klokken van de O. L. V. kerk laten hunne vreugdetonen hooren, « ghelyc op eene kerkelycke feeste » en binnen de kerk is de hooge koor versierd met groene *meijen* en biezen (240).

De straten staan vol volk, van alle kanten toegekomen. Bijzonderlijk voor het stadhuis is er veel beweging: de schepenen ontvangen en verwelkomen ter schepenenkamer de burgerlijke en geestelijke overheden der gemeente — de voorname personen die dezen dag de stad komen bezoeken — de Abten (241) & Prioren uit het omliggende die de uitnoodiging der wet komen beantwoorden — de vreemdegeestelijken — de hoofdmannen en dekens der rederijersgezelschappen die aan den prijskamp komen deel nemen. Aan allen bieden de schepenen den eerewijn als welkomteug.

(238) Men zei soms « *processiequaerte* » (Rek. 1521, f° 47 v°).

(239) Zoo gaf de wet van Nieupoort een zilveren *pavays* aan den bode der *Fontaine* van Gent, toen hij de uitnoodiging bracht tot het Landjuweel, in 1539. (Rek. 1539 f° 88).

(240) « Sacraments hauende ende ter processie vander steede vander Nieupoort ghecocht groone biezen omme den hooghen choor te besteeke ende triwelen betaelt XVIII s. p. Herman Janss. voor zynen arbyet van steeken de voorseide meyen jnden choor betaelt II s. par. » (Kerkrek.).

(241) Door hunne « *crootsedraghers* » vergezeld.

De kerkbedienden en de zusters van beide stadskloosters hebben hun deel in die goedjunstigheit: eenige kannen wijn staan ook voor hen in de rekening der « presentwijnen » vermeld. De abten krijgen vier kannen wijn, de proosten twee, de vreemde gilden twee of meer, volgens het getal hunner leden wellicht. De gulhertigheid en de herbergzaamheid lagen in den aard onzer voorvaderen. Geen persoon van eenig aanzien, geestelijk of wereldlijk, kon de stad bezoeken of de wet komen spreken, of er wierden hem een of meer kannen wijn, volgens zijnen staat en weerdigheid, aangeboden.

De schepenen vergaten hun eigen niet: voor hunne moeite in 't aanbieden van den wijn, staan ook eenige kannen bij hunne namen vermeld (242).

Onder de vreemde personen van aanzien die naar den ommegang komen, zijn, onder andere, de wethouders aan te stippen van andere steden die hunne gilden vergezellen. Ten jare 1493 is de Rhetorica van Veurne vergezeld door de wet, de schutters en andere inwoners dier stad benevens den proost en verscheidene kanunniken. Ook verscheidene schepenen van 't Brugsche Vrije komen de processie zien. In 1497 zijn het Burgemeesters en Schepenen van Oostende en Dixmude met hunne rederijkers; het volgende jaar, de schepenen van Oostende, Dixmude en Veurne; in 1495 is de stad Ghistel vertegenwoordigd door hare wethouders, het kerkkollegie en de gilde van Rhetorica. Ten jare 1493 worden eenige kannen wijn geboden aan verscheidene inwoners van Poperinghe; in 1412 aan verschillende notabelen van Veurne-Ambacht. De vreemde kooplieden, worden met dezelfde gulhertigheid onthaald:

Rek. 1501: « Ten zeluen daghe (*ommegangdag*) den wert vanden viscopers van deser stede te Dornicke twee kannen wyns... » — « Herry Haictsepiet (?) metgaders diuerssche kooplieden van Ryssele, twee kannen... »

(242). 1504 « Ten seluen daghe scepenen ende den pensionaris van deser stede voor huere moyte vanden wyn te presenteerene, twee kannen wyns ».

— 1505: « Ghepresenteert Jan de Tonghes coopman van Brugghe ende zyn gheselschap, vier kannen... »

De herbergzaamheid der wethouders, opzichtsens de geestelijkheid en overheden bleef niet bij het aanbieden van eenige kannen wijn (243). Op stadskosten gaven zij in den *Ramhout* — een gasthof der stad — een ontbijt aan de Abten en Prioren ten ommegange gekomen, aan 't welk ook de schepenen zelve, de pastoor, de keurrechters die de winners der uitgelooftde prijzen moesten uitroepen, en andere geestelijken en notabelen deel namen (244). In den *Ramhout* wachtte men de processie af, om er vervolgens in te treden (245).

*
**

Dat geheel de gemeente, openbare macht en bijzonderen het zich tot eenen plicht rekenden de dankprocessie zooveel mogelijk te helpen opluisteren, zal niemand betwijfelen, noch als wonderlijk aanzien. Te krachtig waren de godsdienstige gevoelens — te gunstig was de bijval der processien in den verleden tijd — te nauw de godsdienstige stoet met het geheugen der stedelijke geschiedenis verbonden, opdat iedereen het zijne niet zou gedaan hebben om dit dankfeest waarlijk schoon en heerlijk te maken. Alle de gilden en neeringen zijn in den stoet vertegenwoordigd, met hunne dekens en zorgers aan het hoofd, met hunne wapens en banieren, elk lid eene flambeeuw of toorts in de hand. Hetzelfde zullen

(243) Meestal deze inlichtingen hebben wij aan de stadsrekeningen te danken.

(244). « Bij minen heeren den abt vanden Dune ende minen heere den abt van Sinter Nicolaus metgaders de jugen die de prijzen jugierden verteert ten huuse van Pietre Yscont ten ontbijte ter processie ende betaelt VI lb. XII s. »

(245) « Ten zeluen daghe zo was byden prelaet van Oudenburch geestelike ende notable verteert ten inbyte verbeydende de processie jnden Ramhout ende betaelt VI lb. X s. » (Rek. 1521, 23 v.)

wij zeggen van de schuttersgilden: de leden van Sint Jooris, in hun peerskleurig gewaad (peers en wit waren de stadskleuren) (246), Jonge en Oudere; die der Sint-Sebastiaansgilde, en later nog met de zestiende eeuw, deze van de Sint Andriesgilde, of de « coulevriniers », die op den doortocht der processie de lucht door hun geschut doen weërgalmen (247). De leden der schuttersgilden, allen in hun gelijkvormig feestgewaad uitgedoscht, zijn vergezeld door hunnen koning, hunne hoofdmannen, hunne alferissen of standaardragers, enz. Vergeten wij de wethouders der stad niet: zij ook stapten, in hunne kerels (248) gehuld, even als de Baljuw, in den plechtigen stoet vooruit.

Een aanzienlijk getal toortsen of flambeeuwen worden door de stad aangekocht, Ten jare 1495 worden er 500 geleverd, op andere jaren is het getal 700, 800, 1100, ja zelfs 1500: de talrijkheid der deelnemers kan uit deze omstandigheid afgeleid worden.

Meermalen ziet men vreemde schuttersgilden naar de stad komen op den ommegangdag, die waarschijnlijk ook in den stoet verschenen: de voet- en handboogschutters van Veurne en de Sint Sebastiaansgilde van Loo (1490), de « scotters » van Veurne (1493), de Sint Sebastiaansgilde van Duinkerke (1495), de Sint Joorisgilde der zelfde stad (1505), de jonge Sint Joorisgilde van Brugge (106), enz. ook « ghesellen van ghenouchten », komen

(246) Zoo verschenen zij op het groot landjuweel van Gent ten jare 1498, waar zij prijs wonnen. — (Excellente chronicke van Vlaenderen). — Peers en wit waren de kleuren der kleedij van de 20 *soudeniers* door de stad in 1497 geleverd ten dienste des lands.

(247) 1526, 78 r° « De coleuvryniers deser stede van dat zijlieden versciert (*sic*) hebben de processie deser stede bij oordonnansche vander wedt, betaelt XII lb. ».

Ten jare 1521 kregen zij van de stad een hulpgeld van 12 ponden p. om eenen standaard te koopen (R. f° 52).

(248) 1597. « Inhoudende hoe dat al heurlieder voorzaten in officien alle jaerschaere ter vernieuwinghe van elcker, wel pleghen tontfanghen eene keerle van lacken in specie, metgaeders cene fluweele scroo ».

De 4 « cnapen » van de schepenenkamer droegen elk « ter eeren vander stede » eenen zilveren keten. (Rek. 1504, f° 59 v°).

soms den stoet door hunne tegenwoordigheid opluisteren. Ten jare 1516 noemt men de *schermers* en in 1526 de *zweerdspelers* van Nieupoort. Zweerderspelers komen ook uit andere plaatsen, zooals uit Veurne en vander Vate (1505), en in 1539 zijn de zweerddansers van Veurne en Leysele aan te stippen.

Geen geringen luister bracht de tegenwoordigheid van vreemde abten, prioren, proosten en kloosterlingen bij. Men zag er 't witte kleed der Norbertijnen en Dominikanen; de zwarte kleedij der Benediktijnen wisselde af met het bruin en 't witte van den Carmeliet.

In de processie van 1490 zien wij er « mijnen heere « vanden Dunen (249) — mijnen heere van Senter Niclaeis (250) » — van sente Augustin » alsmede den proost der abdij van reguliere kanunniken te Loo (251) en dezen van de kanunnikenabdij van Eversam (252). In die van 1493 bemerkt men de kloosterlingen van Eversam — « mijnheere de Meestre » van de Norbertijner-abdij van Vicogne in Henegouwen, den proost der Dominikanen van Iper en de abdis van het Benediktijnessenklooster van Merkem.

1504: den abt van Sint Pieters-abdij van Oudenburg (253), — den abt van Sint Niklaais van Veurne, den Prior, *Watergraaf* en *Kelewaerders* van de Duinen-abdij.

1506: den Prior en Kelewaerder van de Duinen, — den Prior en zijne medebroeders van Oudenburg, — den Prior en Kelewaerder van Sinte Niklaais, — de Abdis der edele Benediktijnessen-abdij van Burburg. 1502: den Prelaat van Oudenburg, — den Prior en Watergraaf van de Duinen, — Prior en Proost van Sinte Niklaais, — den Prior van het Augustijnenklooster te Iper met zijnen broeder. 1512: den Abt van S. Niklaais, « al de heeren » van het Duinenklooster, den Prior van Oudenburg.

(249) Orde der Cistercanen.

(250) Premonstraten-Abdij.

(251) S. Pieters-Abdij van Loo, (gesticht in 1093).

(252) Aan den Yzer gelegen.

(253) Orde der Benediktijnen.

1517: den « prelaat » van S. Niklaais, den Proost van Loo, de kloosterlingen van de Duinen.

1521: Den prelaat van Oudenburg, — de religieuzen van ter Duinen, — den Proost van S. Niklaais, — den Deken van Eversam. 1526: Mijn heere van Oudenburg, — van ter Duinen, — een religieus van Loo, — den *Kelewaerder* van Vicogne. 1537: Den Abt van Sint-Winnoxbergen en den « wijnwaerder » van de Duinen. 1554: Den prelaat van Veurne en zijnen sekretaris; dien van Oudenburg, den coadjutor en twee kloosterlingen van de Duinen. 1530. Den Abt van Oudenburg, — den prelaat van S. Niklaais, — den Deken van S. Walburgiskerk te Veurne, — den Deken van Eversam.

Nu en dan treft men enkele kloosterlingen aan als Carmers, — Jacobijnen of Dominikanen, — Augustijnen—Gruwbroeders.

Noemen wij in het voorbijgaan benevens de geestelijken der stad — den *parochiepape* en zijne kapelanen, — deze van andere plaatsen, pastoors of kapelanen der omliggende dorpen, den deken der *kerstenheid*, de terminarissen der stad, kanunniken van S. Walburgis te Veurne, enz. In den ommevang van 1494 en 1496, komen de zangers van Sint Jacobskerk te Brugge, hunne stemmen verwoegen bij deze van de plaatselijke geestelijkheid (Rek.).

Eindelijk het laatste en het voornaamste deel van den ommevang: het Hoogwaardigste, door zangers, wierookers en flambeewdragers omgeven, en gedregen onder eenen draaghemel, *Sakramentshuusekin* genoemd, met roozen versierd. De pastoor, zijne kapelanen en andere kerkdienaars (cantor, koster en koralen) dragen allen eenen roozenhoed (254). Die met de zeden en gebruiken van 't verleden bekend is, weet welken grooten rol de zinnebeeldige roozenhoed speelde (*chapel de roses*) in de gewijde en ongewijde feestelijkheden onzer voorouders. Hij diende tot

(154) Kerkr. 1517-18: « De houde graeuzustren van dat zij gheleuert hebben sacramensdach ende ten ommevangc de roezenhoedts omde prochiepape ende capelaenen. XXX VI s. »

versiering van kerk en beelden op de feestdagen, van 't gewaad der gilde-overheden en der feestbekledingen. Te Brugge bood men eenen roozenhoed aan de onderhoorige stad die de eerste haren oproep kwam beantwoorden, met ter Groote Markt met hare wapenen en banieren te verschijnen. De kloosterlinge die vaarwel zei aan de wereld en zich tot het kluishuis begaf, vergezeld door de overheden van 't klooster, droeg eenen roozenhoed op het hoofd. In sommige zeesteden placht men eenen roozenhoed te bieden aan de bemanning der haringbuis, die in den haringtijd de eerste de haven binnenzeilde (255). Eenvoudigheid, zinnebeeldminnende geest onzer voorouders!

Welk toenmaals de omgangweg der processie was, is ons niet juist bekend. Wellicht ging deze rond de stadsvesten, zooals toen veelal het gebruik was, zooals te Brugge (256), te Meenen, te Veurne. De wethouders deden immers, uitwijzens de rekening van 1505, den weg bereiden die buiten de Zuidpoort leidde (257).

*
* *

Doch een der merkwaardigste en aantrekkelijkste deelen der ommevangen van weleer, 't waren de rederijkers, en hunne vertooningen en verbeeldingen, getrokken uit de heilige en de kerkelijke geschiedenis, uit de levens der Heiligen (in het bijzonder van de Heiligen 's lands, en van deze die ter plaatse voornamelijk vereerd wierden), soms ook uit de ongewijde geschiedenis en die zoo zeer in den smaak onzer voorouders vielen. Hoorde het onderwerp der vertooning toe aan het H. Schrift, dan was 't een mijsteriespel; was het getrokken uit het leven en lijden O. H., men noemde ze een *passiespel*. Vertoonde men eene daadzaak uit

(255) Stadsregister van Oostende, a° 1608. — Zie in den Glossaire van M. E. Gailliard (art. *Roozenhoed*) eene merkwaardige verhandeling diesaangaande.

(256) Inventaire, enz., *Table analytique*, artik. Saint-Sang (procession).

(257) R. 1505, f° 54 « Anthuenis Malegheer ende Jan Vuterwulgher bij hemlieden schoone ghemaect bij laste vander wet den wech buter Zuudpoorte omme de processien te passeeren heml. daarvoren betaelt XVI s. »

het leven van eenen heilige, dan hiet ze een *mirakelspel*. De groepen gingen te voet of te peerd, of stonden op wagens (daarvan komt de naam van *wagenspelen*); — sommige verbeeldingen wierden getrokken op sleden of op de schouders gedregen. De spelen voerde men uit « in 't stomme » ofwel sprekenderwijze. Somwijlen ook grepen de spelen en vertooningen (te Antwerpen *punten* genoemd) (258), plaats op stellingen (*stellagen*) opgericht op den doortocht van den ommegang. — Sedert lang kende men alhier het gebruik van de H. Sacramentsprocessie door verbeeldingen en spelen op te luisteren, zoo wij hooger gezien hebben, zooals door « de passie ende crucifixie » Onzes Heeren — de legende van S. Stephanus — « texempel van drie levende ende drie doden » (259). Met de instelling der Sint Jansprocessie schijnt de eerste processie op den achtergrond geschoven te zijn: de wethouders besteden al hunne zorgen aan het versieren der jongste van beide, zoo wij verder zullen bemerken.

Lang ware de lijst van al de voorname spelen en vertooningen eertijds in de ommegangen, of te dier gelegenheid, opgevoerd (260). Een tekst van de XVIe eeuw maakt ons bekend met de verschillende verbeeldingen en spelen die in den stoet der Sint Jansprocessie te voren kwamen: uit het Oud-Testament vertoonde men Abraham en zijnen zoon Isaac dien hij, om God te gehoorzamen, wilde slachtofferen; uit het Nieuw-Testament: de H. Maagd en hare heilige ouders, de HH. Moeder Anna en Joachim, « sittende in eene slede »; vervolgens de onthoofding van S. Joannes.

Onzes Heeren geboorte te Bethlehem, of het Bethlehem eenvoudig weg, elders ook Kersnacht genoemd (261).

(258) Ridder Leo de Burbure. De Antwerpsche Ommegangen. — Te Brugge kwamen de vertooningen op in de H. Bloedprocessie met het jaar 1396 (Gill. IV, bl. 468).

(259) Zie daarover *Annales de la soc. d'Emulation*, enz. X, 2e Série Nos 1 tot 2. 't Was eene zinspeling op de gebeurtenissen die bij de dood des Zaligmakers geschieden.

(260) Zie in de Audenaerdsche Mengelingen, de opsomming der talrijke vertooningen in deze stad opgevoerd. — (261) Zie nota 258.

Daarna de Drie Koningen, die Jesus gaan aanbidden en hem geschenken dragen. Dan de koning Herodes, die den moord der Onnoozele Kinderen beval; het Olijfhof of « onse Heere jnt Hovekin », waarschijnlijk op eene slede of wagen (262). — Jesus met zijn kruis, — Sint Stephanus, de eerste martelaar der Kerk. Het spel of de « passie van Sint Stevin » op 't punt van gesteenigd te worden, wierd in (263) de H. Sacramentsprocessie van 1442 te Nieupoort uitgevoerd (Rek.). Men trof vervolgens de verbeelding aan van Sinte Godelieve, de westvlaamsche heldin, de eerste vlaamsche martelares. De « passie ende legende » van Sinte Godelieve wierd in den ommegang van Veurne gespeeld ten jare 1500, en deed de uitvoerders den eersten prijs winnen, vertelt M^o F. de Potter, in de *Geschiedenis der Rederijkerskamer van Veurne* (Gent 1870). Zij wierd insgelijks vertoond te Thielt, op Paaschdag 1519 (264). Vermoedelijk hadden de Nieupoortenaars die verbeelding ontleend aan de Rederijkers van Ghistel, die zoo dikwerf den ommegang kwamen bijwonen, en die de gewoonte hadden, trekken uit het merkweerdig leven hunner stadspatrones te vertoonen in hunne processie, evenals bij andere gelegenheden (265).

De voornoemde « betoogingen » (266) waren voorafgegaan door de verbeelding van de patronen der stedelijke schuttersmaatschappijen, te weten den H. Sebastianus, den moedigen krijgsman, en dit ander toonbeeld van dapperheid, het onderwerp van een der toen meestbekende legenden, Sint Jooris met de Maagd (267).

(262) Zie Glossaire flam., bl. 119 en 647.

(263) Zie nota 259.

(264) Jaerboeken der aloude kamer van Rhetorika, *Het Roosjen*.

(265) Eene herberg te Nieupoort had voor uithangbord: De Sinte Godelieve. (Troubles religieux du XVIe siècle dans la Flandre marit. door Ed. De Cousemaker, I, bl. 350.

Rekening der stad Ghistel, a^o 1603: « Betaeld de ghilde vande Rethorycke jnt spelen ende stellen van Sinte Godelieve spelen ende processien tsaers, XXIII lb. p. hier oock... »

(266) Gloss., meermaals genoemd.

(267) Die van Sint Jooris en de « Maegt metten lamme », zegt de Rek. van Oostende (XVIe eeuw).

Eindelijk met de HH. Maarten, Katharina, Barbara en Antonius, sloot deze reeks vertooningen en verbeeldingen.

De ommeegang bij onze godsdienstige voorvaderen was, zoo men ziet, eene aaneenschakeling van treffende vertooningen en verbeeldingen uit de Heilige Geschiedenis. «'t En was, zoo schrijft M. Van Even (268), geene gemeene noch boertige *cavalcade*, alleen bestemd om het volk te vergeestigen. De ommeegang vertolkte, bij middel van treffende verbeeldingen, de stichtendste bladzijden uit den Bijbel, het Evangelie, de geschiedenis der Heiligen, voornamelijk deze des lands. De waarheden des geloofs, de zedeleer, de christene geschiedenis der wereld kon het volk daar leeren. » Groot moest dus de invloed zijn, welken die stoeten op den geest en op het hert der menigte uitwerkten, altijd gretig naar alles wat tot de oogen en de verbeelding spreekt.

Wij zien de wethouders van dien tijd hulpelden verleen en aan de gilden en gezellen die een mijsterie vertoonen om het *volk te stichten*. Rek. van Nieupoort, 1500: « De ghesellen vander Rethorycke van dat zij speelden de verrisenesse omme tghemeene te bringhen ter devocie. iij, lb. »

Onnoodig te zeggen dat die vertooningen voornamelijk het werk waren van de Rederijkerskamers, die letterminnende maatschappijen, eertijds zoo talrijk in ons Vlaanderen, wier edel doelwit was, het beoefenen der dicht- en tooneelkunst; ter wier eer er mag gezegd worden dat zij de bijzonderste steun waren der vlaamsche letterkunde, en wier invloed op het volk zoo groot was, op de zedelijke en godsdienstige gevoelens der menigte. De kamers van Rhetorica, meer dan alle andere destijdige maatschappijen, waren het die de ommevangen opluisterden en verheerlijkten door hunne indrukwekkende « betoogingen » en spelen van personagen.

De Schepenen hangen prijzen uit voor de schoonste vertooningen in de processie, alsmede voor de andere rederijkersoefeningen van ernstigen en van luimigen aard, die het programma der ommevangsfeesten uitmaken,

(268) *L'Ommegang de Louvain*,

zoodat van alle kanten de lettergilden toekomen om aan de feesten van den ommeegang deel te nemen en naar de uitgelooftde lauweren te dingen. Sommige jaren zijn zij zeven, acht, tien, ja elf in getal. Van het eerste jaar af dat de ommeegang plaats greep, kwamen drie genootschappen toe, namelijk de « ghesellen vander Rhetorike » van Veurne, die van Loo (269) en van Ramscapelle. De wet schonk aan de eerstgenoemde kamer vier kannen wijn « van scoonst jn processie te gane ».

Op den processiedag van 1493, zag men die van Ramscapelle, Hoyenkerke en Poperinghe. Maar op dezen van 1495 telde men er niet min dan elf: de Rhetorica van Ramscapelle, van Adinkerke, Veurne, Duinkerke, Oostende; de Rhetorica « de H. Geestkamer » (270) van Brugge, twee kamers van Iper: de *Lichtgelaeden* en de *Vreuchdenaers*; de Rederijkers van Ghistel en Sint Pieterscapelle.

Ten jare 1497 waren het de rederijkers van Iper, de « spadegeleerde » van Oostende (271), de Rederijkers van Dixmude, de *Cranckebestiers* van Oudenburg, alsmede de kamers van Zevecote, Poperinghe, Ghistel, Sinte Pieterscapelle, Wenduine (272) en Ramscapelle, die naar de uitgelooftde prijzen kwamen mededingen.

Talrijk ook waren de gezelschappen, die naar de processie van den 27 Juni 1500, Nieupoortwaarts trokken: de kamer van den H. Geest en die der *Drie Santinnen* van Brugge; deze van Iper, Dixmude, Poperinghe, Ramscapelle, Zevecote en Oostduinkerke.

Ten jare 1506 waren de Vreuchdenaers van Iper en de kamers van Oostende, Oudenburg, Zevecote, Veurne en Poperinghe op de ommevangsfeesten vertegenwoordigd.

Aan den prijskamp van het jaar 1512 namen er zeven maatschappijen deel te weten: de *Moorjongen* van

(269) Te Loo waren er in de XVIe eeuw drie kamers (Mess. des Sciences histor., 1831, bl. 501).

(270) Zie Gill., V. 520-521.

(271) Rek. van de stad Oostende, 1570-1580.

(272) Zie in *La Flandre*, 1878, iets over Wenduine in de XVe eeuw.

Iper; de Rederijkers van Veurne, van Oudenburg en Oostduinkerke, de *Emisit Spiritum* van Poperinghe en, om van de verstkomende laatst te spreken, de *Aventuriers* van Waasten en de Rhetorica van Wervick.

Grooter nog was het getal mededingende kamers, ten jare 1516. De H. Geestkamer en de *Drie Santinnen* van Brugge, de *Mooren* van Iper, *Arm in de buers* en de Barbaristen van Veurne, *Scerp deure* van Dixmude; *Wilt van geeste* van Couckelare en *Spade bedocht* van Zevecote, benevens de lettergilden van Oostduinkerke, Waasten en Poperinghe.

1521. De *Roozieren* en *Mooren* van Iper; de Rhetorica's van Veurne, Ghistel, Couckelare en Poperinghe, de *Royaerts* van Sint-Winnocxbergen en het *Roosjen* van Thielt.

1526. De Drie Santinnen van Brugge, de *Mooren* van Iper. De kamers van Duinkerke, Belle, Zevecote en Oudenburg zijn insgelijks vertegenwoordigd.

1530. De maatschappijen van Rhetorica van Leffinghe, Mannekensvere en Couckelare; die van Kortrijk, Iper, Wervik en Sint-Winnocxbergen.

1536. De Rhetorica van Oostende, die van Oudenburg, Iper, Dixmude en Loo. — 1540. Deze van Slype, Wervick, Steenvoorde, Belle en Iper. En zoo voorts. In een woord, weinige kamers van de westvlaamsche steden zoude men kunnen noemen, die niet eens of meermalen te Nieupoort op de processie-prijskampen tegenwoordig waren. Ja, de Hoofdkamer van Gent kwam ook aan de Nieupoortsche prijsoefening deel nemen, met de kamer van Thielt, ten jare 1550 (273).

De prijzen, *juweelen* genoemd, bestonden uit beelden van heiligen, «pavaysen» (schildvormige stukken) (274), schalen en andere voorwerpen uit zilver verveerdigd. De prijzen ten jare 1490 uitgelooft waren: een zilveren O. L. V.-beeld (eene once zilver bevattende), eene doorne kroon

(273) Belgisch Museum, l. c., bl. 414, en Jaerboeken der aloude kamer van Rhetorika, het Roosjen, te Thielt, door A. L. de Vlaminck (Gent, 1862) bl. 110. Die laatste kamer behaalde twee *opperprijzen*.
(273) fr. *Pavois*. Glossaire flamand, h. v.

(zelfde gewicht), eene roos, van het zelfde metaal. In 1491 bestonden de juweelen uit twee schalen (kostten 13 lb. 4 sch. p.), vijf «pavoysen», twee waarop een O. L. V.-beeld geschilderd was, twee andere met «tpersonaige van eenen zotte» er op (zonder twijfel eene zinspeling op den volksgeliefden gildezot); op het derde stond de stad Nieupoort geschilderd; al die voorwerpen waren nog eens van zilver. Het zilver ging duur toen ten tijde. De zeven voornoemde prijzen kostten te zamen, met 3 lb. voor het schilderen, 28 lb. 16 s. Voor eene once zilver betaalde men doorgaans drie ponden parisis, omtrent juist zooveel als voor acht ponden was. De hoeveelheid zilver voor de prijzen gekocht was doorgaans rond de 20 oncen, dit miek 60 lb. parisis. 't Waren kostelijke prijzen dus. Ten jare 1500 kocht men voor zes marken (275), twee oncen en zeven «inghelschen» zilver: met het maaksel kostten zij niet min dan 165 lb. 6 schellingen.

De prijzen, vastgemaakt op een toestel met laken behangen, wierden gedregen en den overwinnaars aangeboden door eene maagd, onder het slaan van den trommel of 't geluid van speeltuigen (276).

Onder de keurrichters — *jugen* genoemd, — gelast met het toekennen der uitgehangen prijzen, telde men gewoonlijk geestelijke personen: meestal de onderwerpen der spelen behoorden immers tot de gewijde en kerkelijke geschiedenis en hadden eene godsdienstige strekking. Ter gelegenheid der eerste processie (1490) waren Meester Jan de Smicht «docteur» (277), de parochiepape en de deken daartoe aangesteld. Te Oostende wierden doorgaans de pastoor der kerk en de terminaris met het

(275) Een mark (gewicht-maat) = zes oncen.

(276) 1498: «Lodewyc Coppins van dat tlaken ghedaan daarin de prijsen vastghemaect waren, ende voort van dat hij speelde voor de prijsen als men se ghinc presenteeen, betaelt X s.»

1516 «Jacop de smeekere tamboryn van voor de maecht te spelene die de prijsen ten ommegange drouch VIII s.»

(277) Stadsrekening.

keurrechterschap belast (278). Aan de *jugen* ook wierden er van stadswege eenige kannen wijn aangeboden, alsmede eene plaats aan de tafel in den *Ramhout*, zoo wij hooger gezien hebben. De verdeeling of bestemming dier prijzen kan opgeklaard worden uit eenen tekst van de *Carmberrechten* van 't stedelijk archief, betrekkelijk den prijskamp van het jaar 1551.

Zes maatschappijen hadden zich doen inschrijven: Iper, Alveringhem, Eeke, Adinkerke, Belle en Poperinghe. Prijzen waren te winnen: voor 't schoonst *Blasoen* (279), voor de prachtigste inkomst of *intreye*, voor de beste vertooning in de *processie*, voor 't *liedekin*, voor 't *loven*, het *esbatement* of blijspel, het spel van zinnen, waarin de personagen allegorische wezens verbeeldden (280), en eindelijk was er een prijs *van sots*. De uitslag van den prijskamp:

Prijs van Blazoën: Iper behaalde den tweeden prijs, Alveringhem den eersten *van schoonste inkomst*, Eeke den derden, Adinkerke den tweeden en Belle den eersten prijs; de derde *prijs van processie* werd aan Adinkerke toegekend, de tweede aan Alveringhem, de eerste aan Belle; Belle bekwam ook den tweeden en Alveringhem den eersten *prijs van 't liedekin*; de tweede *prijs van loven* werd door Eeke behaald en de eerste door Alveringhem. Iper had den derden *prijs van esbatement*, Isenberghe den tweeden, en Poperinghe den eersten. De derde *prijs van zinnen* kwam aan Iper toe, Belle had den tweeden, Isenberghe den eersten; 't was Poperinghe die den tweeden *prijs van sots*

(278) Zie Oudheidkundige Kring der stad en des voormaligen lands van Dendermonde, 2^e afl. 1864, bl. 129, den eed der keurrechters van den prijskamp der rederijders in gezeide stad. (a^o 1541): « ... sonder faveur of simulatie, na ons vuterste beste ende nae de conste van de Rhetorycke ».

(279) Op het blazoën was het gildewapen geschilderd of eene zinspreuk verbeeld door figuren (beeldsprakige blazoenen, ook gedicht-blazoenen genoemd).

(280) Men weet dat zulks de hoogste belooning was op een landjuweel.

bekwam, terwijl de eerste Iper te beurt viel (281).

De hulpelden uit de stadskas waren dit jaar talrijker en belangrijker dan op andere jaren. Men kocht voor negen marken en zes oncen en half zilver, 't gene 270 lb. 16 sch. en 6 deniers parisis kostte. Buiten het gewoon ontbijt der prelaten staat er in de rekening nog een gelag aangeept « verteert bij de jugen vander rethorycke vanden ommevanghe » ten huise van Maeye van Waerde (20 lb.). De zot der gilde krijgt eene « hoveschede » (12 lb.). Aan Jan Blanckaert wordt 36 schellingen betaald voor het bewaken van het tooneel binst drie dagen en drie nachten (282). Dit laatste was behangen met groen laken (283). Pieter Carpentier, *bisschop* der Rhetorica (284) krijgt zeven ponden en 15 schellingen voor « 't beslanen » van de prijskaart en andere kosten er aan vast.

De uitgelofde prijzen en de bekendmaking der prijskampen — het opmaken van het tooneel — de welkomwijn aan al de personen van aanzien en aan de gilden die naar de processie komen — de levering van toortsen, in een woord, alles wat tot opluistering der processie diende, werd door de stad grootendeels, zoo niet geheel en gansch, bekostigd. De som jaarlijks alzoo uitgegeven mag men vrij vast stellen op meer dan 150 ponden parisis (285).

(281) De rekeningen melden ongelukkiglijk de onderwerpen niet der uitgevoerde spelen. — Aangaande Eeke, de dochter van den Heer van dien naam was dien dag ook te Nieupoort (R).

(282) « Jan Blanckaert van bewaect te hebben ten ommevanghe het tanneel ende drie nachten... XXXVI s. p. ».

(283) Rek. 1551, f° 74: « Denys de Mystere van gheleuert te hebben omme tbeclidean van tanneel ten ommevanghe IX ellen groen laken... VI lb. VI s. ».

(284) Men leest in de Rek. over 1539, f° 90 v°: « Franssoys vander Donck pbr. ende bisschop vander Rethorycke deser stede es gheconsenteert bijder wet XII lb. p. omme daarmede te doen maken een wyntercoorcappe omme den dienst Gods daarmede te helpen doene binder kerke, bet. XII lb. p. ».

(285) Zoo eene vergelijking der stadsrekeningen van verschillende jaren het ons te kennen geeft.

Andere uitgaaf: « Joos de Coster vande vierpanne te bewaren ten ommevanghe drie nachten... IX s. » (Rek. 1504).

Overigens de wethouders wisten dat, zelfs andere beschouwingen ter zijde gelaten, die uitgaven slechts ten voordeele konden strekken der stadsinkomsten en van den handel en nijverheid der ingezetenen, dank aan den toeloop van volk, door de ommegangsfesten toegelokt. Het gebeurde dat vreemde rederijkersgilden verscheidene dagen te Nieupoort verbleven (286).

*
**

Wij hebben het bloeiendste tijdstip der Nieupoortsche ommegangen geplaatst tusschen 1490 en de tweede helft van de jaren vijftienhonderd, binst hetwelk ook de nederlandsche rederijkerskringen in vollen bloei waren. Strengre beperkingen van regeeringswege aan hunne oefeningen gesteld, begonnen welhaast dien bloei te verhinderen, door hunne spelen aan een nauwkeurig onderzoek te onderwerpen. Het Landjuweel van Gent (1539) — naar hetwelk de rederijkers van Nieupoort ook heentrokken (287), — had bewezen dat de geest die de lettervruchten van sommige maatschappijen doorademde, de gedachten der hervorming tamelijk was toegedaan (288). De koninklijke bevelen vonden weerklank in de voorgeboden der schepenen, en ten jare 1572, weinige dagen voor den ommegang, wierd er van wege de Wet het volgende afgekondigd:

« Men ghebied bijden heere en de wet dat men ten ommeganghe gheen spelen sal laeten omme gaen, nemaer dat de dekens ende zorghers vande ghilden sullen elck jn syn ordre jn processie omme doen draghen heurlieder

(286) Aan de prijsoefeningen van 1536 namen de rederijkers van Oudenburg in groot getal deel. De burgemeester en een schepene vergezelden hen. De gilde bleef vier dagen te Nieupoort. (Hist. de la ville d'Oudenbourg).

(287) Rek. 1539, f° 90: « De Rethorycke deser stede es gheconsenteert gheweest bijden heere ende der wet omme te reysen te ghendt IIIcXXXIII lb. p... »

(288) Zie hooger genoemd werk van M. F. De Potter, bl. 32 en volg. nopens dit vraagpunt.

toortsen ende groote keerssen zonder cost te doene van jmbij, maer wel van messe te doene elc jn zijn ghilde ».

Op vele plaatsen ziet men de vertooningen in de processien en ommegangen opgeschorst worden om reden van den « troebelen tijd ».

Met de tweede helft der zestiende eeuw, ziet men welhaast geen vreemde rederijkerskamers meer naar den ommegang van Nieupoort komen. De rubriek der *presentwijn* meldt voortaan telken jare slechts de namen der talrijke geestelijken die den stoet komen bijwonen, zooals in 't jaar 1554: Broeder Bouden de Smet met zijnen medebroeder en eenen kapelaan « t' zijnen huize wezende »; 4 Grauwbroeders (of Fremineuren); 2 Karmelieten; 5 Jacobijnen; 3 zangers van Veurne; pastoor en kapelaan van Ramscapele; Joannes Piet, kanunnik van Veurne; de parochiepapen van « sheere Willemscapele »; Pervyse, Lombardsyde; den *Promothuus* van Iper; Anth. Robert, « Submonitor » der stad, kapelanen van Westende, kapelaan van Mannekensvere, Willekenskerke en van Leffinghe.

Van 1578 tot 1584 bleef de jaarlijksche ommegang onder, men zal gemakkelijk raden ter welker oorzaak. Nieupoort wierd ten jare 1576 door de Staten den Prins van Oranje in pand gegeven en kreeg eene geusche bezetting, die er bleef tot in de maand Juli 1583, toen de Prins van Parma, algemeen landvoogd der Nederlanden, vóór de stad verscheen: de Nieupoortenaars, in weerwil der bezetting, onderwierpen zich dadelijk aan den veldheer (289).

Reeds in Maart 1577 had men heiligschenderijen te betreuren, door de mannen der bezetting begaan: op eenen nacht wierd het kerkhofkruis, waarop het afbeeldsel van Christus geschilderd was, door sommige « nyeuwe gheesten » aan de stadsgalg vastgemaakt en het O. L. V.-beeld van 't portaal der parochiekerk weggehaald en in de wateren der vesting geworpen, terwijl er omtrent denzelfden tijd eene begraving met kettersche ceremonien

(289) Volgens eene briefwisseling diesaangaande in het rijks-archief berustende.

plaats greep, op het gewijd kerkhof tegen wil en dank der geestelijke overheid (290). Binst gezeide jaren wierden aan de vestingen groote werken verricht, « rampaerden » en bolwerken wierden gemaakt, en oorlogstuig in overvloed aangekocht. Om in de aanzienlijke onkosten, door die werken veroorzaakt, te voorzien, verkocht men o. a. het zilverwerk van kerk en van gilden, 't gene de som van 3346 lb. 4 schellingen parisis opbracht (291), ook de klokken der parochiekerk (292), en zelfs die van Lombardsyde (293). Benevens het kasteel wierd de kerktoren — tot de grondvesten toe — afgebroken, evenals de voorpoort derzelfde kerk (294). Wanneer het koninklijk gezag in de stad hersteld was, kwam de Bisschop van Iper de kerk en de kloosters herwijden (295).

In de verordeningen van de jaren 1589 en volgende straalt de iever door der wethouders, om de uitwerkselen der verleden godsdienstige beroerten, zooveel het in hunne macht was tegen te werken. Benevens het zuiveren van straten en *voordammen* of *voorhoofden* en het onthouden van alles wat met de plechtigheid van den « feestelicken ommeganck » eenigzins strijdt, zooals het schenken van drank, gebiedt de wet aan alle dekens en zorgers der gilden in de processie deel te nemen, « ghestoffeert met heurlieder toortsen, tot decoreeren van (*het*) heyligh ende weerdich Sacrament ». De notabelen en « ghestadighe » poorters worden insgelijks « vermaent ende belast » zoo te doen. De vrouwen moeten achter de manspersonen gaan, allen « in behoorlicke orde, up correctie vander wet ». Eene verordening van 1601 beveelt nogmaals aan alle inwoners en poorters van den ommegang door hunne tegenwoordigheid te « verciereren » en « alle eere ende reverentie » te bewijzen.

(290) Coll. des chron. Belges inédites, enz., a° 1887, corresp. du Card. de Granvelles bl. 537/8 a.

(291) Stadsrekening 1579.

(292) Zie bladz. 128.

(293) Stadsrek. van Nieuwpoort en kerkrek. van Lombardsyde.

(294) Zie bl. 128.

(295) Rek. der stad, Juli 1583 — Maart 1584.

Talrijke geestelijken van het omliggende komen aan de Sint Jansprocessie van 1610 deel nemen, zooals de *Prelaat* en de Superior van Sint Niklaais; de Prior en een kloosterling van de Duinen; de pater provinciaal en eenige Grauwbroeders van S. Franciscus; de pastoors van de omliggende parochien als Sint Jooris, Lombartzijde, Boitshoucke, Ramscapelle, Pervijse, Oostduinkerke, Wulpen, Avecapelle, Mannekensvere en Leffinghe; twee celbroeders en een kapelaan van Veurne, alsmede een kanunnik van S. Walburgis kerk aldaar en den stationaris der Predikheeren te Iper. De wijn wordt hun aangeboden alsmede aan de krijgsoverheden van stad: den gouverneur, den kapitein der « peerderuyters », den kap. Barrex, den sergeant-major, den *Auditeur*, den luitenant van de *Walen*, aan den kapelaan van den gouverneur en dezen van de ruiters. De baljuw der stad, de heer Matthys Begnet, deken der *christenheyt*, de kapelaan der wet, de baljuw der stad (Robert de Clercq), de zangmeester, de hoogcantor, de schoolmeester der hooge en die der arme school, acht vreemde muziekanten, de kerkbaljuw, koster en orgelist staan ook vermeld in het hoofdstuk der *presentwijnen*. Doch er is geene spraak van vreemde kamers van Rederijkers (296).

In 1673 komt er in de processie een triomfwagen voor, beklommen door de *studenten* en gemaakt onder het toezicht en door de zorgen der paters Karmelieten (Rek). Andermalen zijn het de schoolkinderen die een spel in de processie uitvoeren, zooals in 1659. Mr Boudewijn Allaert, had zich met de aanleering gelast (Rek.).

Wij hebben eindelijk nog den *Parnassusberg* aan te stippen met de negen Muzen of kunstgodinnen, door de Rederijkers der stad opgevoerd. (1688).

(296) 't Gene niet wil zeggen dat er door de rederijkers der stad geene *spelen* meer wierden opgevoerd, te dier gelegenheid.

Ten jare 1618 geeft de wet 18 ponden par. aan Mailliart de Rycke, deken der gilde, voor verscheidene spelen uitgevoerd op den « omme-ganckdag »; op dezen van 1627 gaf de Sint Jansgilde « de representatie van St Jans onthoofdinge ».

Het muziek wierd niet vergeten in de stadstoelagen: de wet betaalde voor den ommevang van 1610 acht vreemde muzikanten. Ten jare 1627 speelde Anth. Clamers & zijne gezellen met schalmeien (chalumeaux). In 1614 komen verscheidene *speellieden* van Veurne voor het H. Sakrament spelen (297).

*
* *

Met de tweede helft der zeventiende eeuw, komt in den ommevang de volksgeliefde Reus te voorschijn. 't Was wat laat, als men bedenkt dat de Reus reeds ten jare 1487 in de processie van Dendermonde verscheen (298), en te Brugge, voor de eerste maal in 1512. In den loop der zestiende eeuw, miek de reus ook deel van den Oostendschen ommevang (299). Men komt hem overigens in vele steden tegen: te Antwerpen (300), te Iper, te Veurne, te Meenen, Namen, enz., alsmede in Frankrijk en Engeland. In sommige plaatsen waren zij verscheidene in getal, zooals te Brugge — waar men benevens den Reus Trevanus, ook zijne dochter Rosalia, gehuwd met eenen Persischen prins, en zijne drie kinds kinderen (op 't laatste der XVIIe eeuw) bemerkte — en te Dendermonde (301). Te Bouvignes, in Henegauwen, was 't gebruik, na de processie, eenen doodendans (302), eene draak en eenen reus met zijne vrouw en kinderen, te verbeelden. In de H. Bloedprocessie van Brugge verbeelde men voortijds den reus,

(297) 1673-74. Stadsrek. — Andere speellieden: « Jaecq van Olsen mette violons in de processie voor het hoogwaardigh ter kermesse ende H. Sacramentsdaghe in de processien als ordinaire betaelt par ordon. enz., XII lb. » Zie bl. 129.

(298) Zie verder nota 301.

(299) James Weale, Bruges et ses environs.

Rek. Oostende 1566: ... « de ghilde van Sinte Lenaert metter Rueze, voor den tweeden prijs... »

(300) Reeds in 1470 (Golijas).

(301) Het reuzenliedje (muziek en woorden) staat in den jaargang 1868 van den *Oudheidkundigen Kring... van Dendermonde*, (oorspronkelijke, onuitgegeven tekst).

(302) Notes sur l'hist. de Bouvignes, door Alf. Henri.

het Ros Beijaerd en de Helle. Te Antwerpen verschenen er in den ommevang niet min dan acht kleinere reuzen, elk gekleed volgens de klederdracht eener vreemde natie (303).

In de engelsche feestplechtigheden, die eertijds met de onze veel gelijkenis hadden, speelde de Reus ook zijne rol: bij de intrede, bij voorbeeld, van Henri V in zijne hoofdstad, waren er op de Londen-brug twee reuzen geplaatst, een man en eene vrouw, waarvan de eerste de sleutels in de rechterhand en eene bijl in de linkere hield.

Vier reuzen waren te zien in de stad Chester ten jare 1564. Te Coventry aanstak men licht in de ooggen van den reus (304).

Ten jare 1653 staat de reus voor de eerste maal, in de rekeningen der stad Nieupoort vermeld. Of hij ook een « huisgezin » had en welk zijn naam was, kunnen wij niet zeggen. Te Brugge hiet men hem Trevanus, te Iper Goliath, te Leuven Hercules, enz. Groot was de bijval welken de reus eertijds bij het volk in de openbare plechtigheden genoot en te Nieupoort wierd er menig stuiver uit de stadskasse betaald voor het opmaken, kleeden en dragen van dit gevaarte.

Te Nieupoort kostte het opmaken van den reus die ten jare 1665 uitging, eene som van 178 guldens, 1 1/2 stuivers. Het hoofd kostte 10 ponden parisis. Onder de stoffen en stukken zijner kleeding staan vermeld: een geschilderd zweerd, verzilverde knoppen, grauw lijnwaad, gekruld haar, zijden en garen lint. De pruik van den «grooten man» wierd met zorg opgeschikt: voor het maken en het krullen kreeg Jan Cnockaert 36 pond parisis. Voor de versiering van zijn rok betaalde men in 1715 acht ponden, achtschell. De arbeiders die hem opmieken en kleedden kregen 9 lb. 5 sch. par. Eene tonne bier wierd ook aan de zes dragers geschonken.

Een *muselaer*, ofwel soms een vioolspeler, stapte voor

(303) Messenger des Sciences hist. 1844, bl. 301.

(304) Ib.

den reus, volgens het algemeen gebruik (305).

In den ommeegang had onze reus goed gezelschap: men trof bovendien nog de *Draak* aan, den *Walvisch* den *Eenhoorn* en den *Kemel*: men noemde de vier laatstgenoemde vertooningen de «ghedierten of kermisbeesten» (306). Even als de reus, die al de andere vertooningen door zijne gestalte overheerschte, waren de draak, de eenhoorn en de kemel uit wissen verveerdigd; wat de walvisch aangaat, van mandewerk gemaakt, dit was het werk van wagen- en zadelmaker (307). Elk dier wierd door

(305) 1665-66. «Dheer Mauricius Van Acker die een ordonnan. heeft vercregen van dheeren vande wet over verschot by hem ghedaen tot het maecken van den reuse ten jare 1665 bed. 178 gul. 1 2/2 stu., es daerof betaelt p. quytan. Ic LVI lb. XV s. par. »

— 1715-16. «Betaelt aen Jacobus Lievens over het maecken van het reuse hoofd par specific *enz.*, X lb. par. »

— 1669-70 Jan Nechghels schilderaer die geschildert heeft het hoofd aensichte ende het sweert vande reuse mitgss. de knopen besiluert es daer omme par ordonnan. *enz.*, betaelt VII lb. IIII s. par. »

— 1665-66. «Betaelt par ordonnan. ende quytan. ande arbeyders die de reuse ghedreghen hebben op den kermesse dagh ten jaere 1665 met den meuselaere de somme van XX lb. par. »

— 1670-71. (Pntw.): «Ghepresenteert an zes arbeyders die de reuse ghedreghen hebben in de processie van kermisse 1671 met trecht van muselaer of violonspeelder par ordonn. ende quytan. XXII lb. p. »

— 1673-74. «Jooris Lievens mandemaker is betaelt over leveryn. van wissen ende aarbeits loon int vermaken vande reuse twaelf guldens, metgs zes guldens aen Corus Arents vermaekt hebbende de duyvelshoofden, ghekleet de reuze, ghewasschen het lijnwaet ende vermaekt de cleederen, par ordonnan. *enz.*, XXXVI lb. par. »

(306) 1670-71. «Ghepresenteert aen de zes arbeyders ghedreghen hebbende inden voors. ommeeganghe de drye beesten vande drye ghilden par ordonn. ende quytan. VIII lb. p. »

(307) 1671-72. «Jooris Lieven die ghevrocht en ghelevert heeft voor de stadt de wyssen tot tmaeken van draeke, eenhoorne en kemel tot de processie vanden jaere 1671 ende is daer van betaelt par ordonnan. en quytan. IC (?) lb. par. »

1712-16. «Betaelt aen Thomas De Roo waghemaecker over gevrocht te hebben aen wallevisch en anders par specific. *enz.*, XLVIII lb. p. »

«Betaelt aen Joannes De Swarte saelmaecker over gevrocht te hebben aen de reuse en aen de wallevisch par specific. *enz.*, VIII lb. par ».

eene der stadsgilden ten toon gebracht, alhoewel de stadheden voor de noodige bekostiging mild ter hulpe kwam. De Draak wierd vertoond door de Sint Joorisgilde — had S. Jooris geene draak verslegen om eene maagd te verlossen? — de Eenhoorn (308) door de Sint Sebastiaansgilde, de Kemel door deze van Sint Andries, de Walvisch, op een wagen getrokken, door de vrije visschersgilden. De bierwerkers zorgden voor den Reus (309).

De hel was ook eenigzins vertegenwoordigd in den stoet, namelijk door zes tot zeven... *duivels* (310). Deze die zich met dit aardig postje belastten, ontvingen elk een stoop wijn van stadswege, om hunne moeite (Rek.).

*
* *

De fransche regeering, zoo noodlottig voor godsdienst en alle godsdienstige plechtigheden, bracht eenen nieuwen tijd van opschorsing te wege voor den eeuwenouden ommeegang. De kerk wierd den 4 April 1798 gesloten, en de kerkelijke plechtigheden slechts den 4 Juni 1802 hernomen (volgens Rybens). De Reus — dieten jare 1792 in de processie nog uitging — is sedert ettelijke jaren achtergebleven. Van tijd tot tijd is hij nog omgedreghen geweest, op kermis- of vastenavondagen. De processie heeft alzoo eenen uitsluitelijk geestelijken aard gekregen.

(308) De Eenhoorn (*fr. licorne*) is een fabelachtig monster, dat volgens de legende, slechts door eene maagd kon overwonnen worden en diensvolgens eertijds als het zinnebeeld der zuiverheid wierd aanschouwd.

(309) Verscheidene dezer aantekeningen zijn wij den achtbaren Heer K. De Meyere, gemeenteschrijver van Nieupoort, verschuldigd.

(310) 1670-71. «Pieter Messelyn die ghelevert heeft de bellen en hoofden van duyvels in den ommeegang met tmaken van lanfiche van ... (?), per ordon. en quytan. XXXIII lb. X s. p. »

XI. Bijlagen en Bewijsstukken.

PATROONSCHAP VAN O. L. V.- KERR. (Bl. 7), (1165).

Milo Dei gratia morinorum episcopus, dilectis filiis in ecclesia sancti Nicolai de furnes constitutis in perpetuum, petitiones vestras dilectissimi benigne suscipientes, altare noue capelle de Sandeshouada saluo per omnia episcopali jure vobis vestribusque successoribus in perpetuum concedimus.

(Afschrift op pergament, stedelijk archief.)

*
**

1383. DE ENGELSCHEN TE NIEUPOORT (bl. 8).

Saarter van 3 Jan. 1413, betrekkelijk een voorrecht der beenhouders der stad: «... tant saubz umbre de ce que ilz ont entendu les dites lettres estre ou auoir este arses lors que nostre dicte ville fuist destruite de feu par le fait des angloys ou temps des darrenieres commotions quj furent en nostre pays »...

*
**

PHILIPS VAN CLEVEN & DE STAD NIEUPOORT TEN JARE 1488. (Bladz. 32).

M. Kervyn de Lettenhove zegt in zijn « Histoire de Flandre » (IV bl. 244), « Dixmude et Nieupoort appellent Philippe de Clèves... »

Zou de veldheer der Vlamingen waarlijk eenigen tijd gezag gevoerd hebben binnen Nieupoort? Ziehier wat de rekening over 1488-89 (n. s.) vermeldt: binst de maanden Maart en April schijnt de stad in vreedzame betrekkingen

geweest te hebben met hem: Jan Staes wordt naar Oudenburg gezonden (na den 27 Maart) « bij laste van mijnen heere Philips van Cleven, omme acout te doene up den wech » en den 25 april, nogmaals « by laste » van den zelfden, gaat Jan Piers, stadsbode, in dezelfde richting « omme bezoucke te doen of daer eenich volck van oorloghe was onder weghe » en van daar wordt hij naar Burburg bij den *Opperbaljuw* gezonden.

*
**

De wet van de stad trachtte nogtans, zooveel mogelijk was, met beide partijen in vrede te leven: in den loop van dit zelfde jaar (1488), kocht de burgemeester, Jacob Meegoet, eenen bruinvisch en zond hem ten geschenke naar Philips van Cleven. Deze laatste was de intrede geweigerd geweest van 200 ruiters, nogtans deed *Reynaert*, « dienare » van den vlaamschen veldheer zijnen meester een gunstig verslag over de gesteltenis der Nieupoortenaars en lukte er in hem tevreden te stellen. Daarom kreeg hij van stadswege eene gift van twaalf ponden parisis. De rekening meldt ook de betaling uit stadskasse, van een gelag, ten huize van Pieter Moens, *verteerd* door Reynaert en andere dienaren des Hertogs. — 6 Oogst: « Benoyt Dansaet trompette van mijnen heere DESQUERDES hier bringhende lettren andewet den VI^{sten} in ougust, VIII s. »

*
**

ZUIDPOORT, Rek. 1489. (Bladz. 58).

« Jehan le Feure ende andere vreemde busschieters » zinde te mueren, ende *ter zuudpoorte ten assaute...* » drie » tonnen buusquit « jnt stormen omme de lieden van » oorloghen ligghende *ter zuutpoorte* »...

« Joos de Vrieze van menichte van ghescotte ende artillerye by hem gheuoert vanden zuudpoorte ten scepenuuse. »

« Maes Robins van Roode van poudere, haghebussen ende anders te voerne vander zuutpoorte tscепенhuuse ». J. Marchant: »

... « Obsidione et trina oppugnatione Philippi crevecurii »... (*fac. Marchantii Flandria etc. Antverpia, 1596*, bl. 56).

*
**

DE BELOFTE, (bl. 61.)

Rekening. 1491. — (*Ontvangsten*) « Jacop Meegost, burchmeester dede belofte anno LXXXIX jnt stormen up deser stede te doen maken eene sijngie van wasse ter heeren van Goede ende zynder Moeder, alzo lanc als dese stede groot es jnt ronde omme ghemeten, daertoe dat eeneghe porters ende jnwonende wat belooft hebben te gheuen, belopende CIIIIXXXVL p. waerof Ioos de Witte ende Michiel de Pottre last ghehadt hebben vanden voornoomden penninghen tjinnen, ontfanen vuten handen van Michiel de Pottre LI lb. III s. IIII d. Reste XLIII lb. XVI s. VIII d.

(*Betalingen*): — « Cornelis de Vos (*voor de levering van*) een langhe bout ende een yzeren werc ande singie, VI lb. » De volle betaling van de keers of *singie* wierd gedaan ten jare 1493;

Rekening 1493. — (*Uitgaven*) « Jacop Meegoet, burchmeester, by wien belooft was anno LXXXIX jnt stormen up dese stede te doen maken eene singie van wasse ter heere van Gode ende zynder Moeder alzo lanc als de stede groot es int ronde omme ghemeten, dien achtervolghende ghedaen copen by Gillis Barbier IIIIe XVIII lb. was, te XLVI lb. XVI s. thondert, comt CIIII^{xx} XV lb. XIII s. Van inde herberghe te voeren III s. Van packen VI s. Van vrechte van Brugge hier te bringhen XXIII s. Van maken ghegheven Gillis Barbier XX lb. Van drie daghen gevachiert omme twas te copen III lb. XII s. Maken IIe XX lb. XIX s. betaelt. IIe XX lb. XIX s. Jacop de Steuvere vanden houten wercke daer de voornoomde singie inne hanghet met eenen houten steghere daerof betaelt VII lb. X s. »

**

WETHOUDERS VAN 1489, (bl. 81).

Poorterschap van *Anthonis vanden Berghe* (bl. 82.): « Anthonis vanden Berghe *van Oostende* was poorter ontfanen metten goede dat hem ter cause zinen wiue up commende ende verstoruen es byd. doot ende ouerlydene van Lysebette shendts Gouaert Diericxz. wyf was ghedaen den XX^{en} dach van decembre anno LXXXIII present de burchmeestre Meegoet, Varssenaere, Witte, Floor, Mazin, Jaex ende Heyns, jnde busse ghesteken IX s. p. ».

Cornelis Helle. (ib.)

Poortersboek, a^o 1484: « *Cornelis Helle* van *Oostende* was poorter ontfanen by huwelike van Katheline Jan de Teghelaere Claeysone dochter den V^{en} jn spracle... IX s. »

*

De familie *Meegoet* (bl. 82) was ook te *Oostende* gekend. Poortersboek van *Nieuport*: « *Franchoys Meegoedt* f. *Cornelis van Oostende* was poorter ontfanen by huwelike van Josine f^a Jan Weytsone, jnde busse, IX s. p. » (a^o 1489). Niet onwaarschijnlijk is deze dezelfde *Franchoys Meegoet* die weinige jaren later onder de leden des magistraats voorkomt.

*

« Sepulchre van Jacob Van Bremens dogter Willem de Rams Wyf, welken Willem de Ram heeft gefondeert het Onze Lieve Vrouwe gasthuys voor de zieke borgers deser stede ende port van *Nieuwport*, in welk gasthuis mosten wezen seven zusters ofte Nonnen tot het oppassen der zieken welke gasthuys is gefondeert op den 15 Meij 1469 daer naer verandert in Een Vrouwen Clooster onder den regel van den heyligen Franciscus genaemt penitenten welk clooster is vernietigt door de franschen in het jaer 1796 en de Nonnen daer uyt gejogen welken Willem de Ram gebooren van *Nieuwport* overleden anno 1476 voort van Willem de Ram f^s Willem en van Loy de Ram zoone geboren van *Iper*. »

*

Het geslacht DE MYSTERE, (getrokken uit een grafzerk in de parochiekerk van *Nieuport*).

Jacob de Mystere; *Nicolais*, schepene 1489, † 24 Dec. 1510, gehuwd met Cornelia Mys, † 1 Nov. 1527; *Frans*, † 3 Feb. 1519, gehuwd met Josyne Jaecx † 15 Mei 1530; *Nicolais*, schepene en tesorier † 2 Sept. 1563, gehuwd met Josyne Lottius † 6 Jan. 1659; *Frans*, schepene en tesorier, † 15 Sept. 1582, gehuwd met Françoise Massaele, dochter van Antheunus (*sic*) † 30 Nov. 1599; *Pieter*, Burgemeester van den corpse, controleur der keizerlijke rechten † 10 Feb. 1628, gehuwd met Willemine Broeders, † 1 Mei 1647; *Jan*, Burgemeester van den corpse, « Benefactor » der H. Drievuldigheidskapel, ontvanger van 's keizers rechten † 25 Januari 1686, gehuwd met Josyne Anna Moens, † 9 Jan. 1687.

(De afstamming van vader tot zoon gaat volgens de namen in *italiek*).

*
**

Jan de Mystere, had twee dochters:
Josyne Françoise, die huwde « Heer ende Meester »
Laurens François Mauricie, *auditeur* van West-Vlaanderen;
deze laatste overleed den 21 april 1689;
en *Catharina Laurens*, († 27 Dec. 1684), die huwde Kapitein
don Gonsalo Diaz, († 2 april 1677).

*
**

VERGUNNING EENER VRIJE JAARMARKT, (bl. 92).

staat gedrukt in de Costumen enz. van Nieupoort.

De oorspronkelijke schrijfwijze is ongelukkiglijk niet
overal nauwkeurig gevolgd.

*
**

18 October 1489 (bl. 91.)

MAXIMILIAN, (etc.)

A tous ceulx qui ces presentes lettres verront salut, Receu
auons humble supplication de noz bien amez les bourg-
maistre eschevins et toute la communaulte de nre ville de
Neufport contenant, que au moyen de ce que lesdits
supplians ont comme bons et loyceulx subgetz, tenu nre
parti et querelle durant ces presentes diuisions et quilz ont
de tout leur pouoir resiste aux entreprises de noz rebelles
et desobeissans subgetz de flandres, mesmement de ceulx de
notre ville de Bruges qui les ont par plusieurs fois tresfort
agressez et adommagiez. Il est apparant que cyapres se
soudront pluisieurs Rancunes enuyes et proces, entre
ceulx de notre dite ville de Neufport et les dits de Bruges
pardenunt lesquelz et ceulx de la loy jillec les dits de
Neufport supplians ont accoustume jmmmediatement sortir
jurisdiction, lequel ressort lesdits de Bruges ont presente-
ment commis et confisque enuers nous au moyen de leur
Rebellion et de ce quilz se sont distraiz de nre obeissance.
En nous suppliant par lesdits de Neufport que eu Regard
ace que dit est, nre plaisir soit les separer a tousiours de
nre dite ville de Bruges et les exemptes dudit Ressort et leur
accorder quilz puissent doresenauant sans moien jme-
diatement sortir en nre chambre de conseil en Flandres.
Et avec ce pour ce que ceulx des Woutersambacht,
Camerlinx ambacht et Blascscalambacht (*sic*) qui sont tous

prouchains voisins de nre dite ville de Neufport et membres
de notre terroir du franck que sont fors et puissans et qui
viennent et sortissent a la justice des dits du franc en nre
ville de Bruges, se joindent bien souuent en temps de
commacion (*sic*) avec les dits de Bruges, pour faire la
guerre a leur prince et a ses loyaulx subgetz, comme jlz ont
fait durant les presentes diuisions et font encoires presente-
ment, les separer de ceulx de notre dit terroir du franc et
jnstituer la chambre des dites loix et justices en notre dite
ville de Neufport pour y faire et exerser leur justice comme
jlz font en jcelle notre ville de Bruges avec et soubz lesdits
du franck et sur le tout leur jmpartir notre grace.

SAUOIR faisons que nous les choses dessusdites consi-
derees et sur jcelles en laduis de notre treschier et feal
cheualier et chancelier le seigneur de Champvans et feal
Solre et des autres gens de notre grant conseil, Ausdits
burgmaistre escheuins et communaulte de Neufport
supplians fauorablement pour ces causes et autres a leur
dite Requeste et voulans en ceste partie Remunerer et
Reconnaistre les bons et loyaulx seruices par eulx a nous
culx a nous faiz durant lesdites diuisions et aussi affin de
aucunement Ressourdre et Repopuler jcelle nre ville, qui
au moien des dites diuisions et du siege qui ya este mis par
nos dits ennemis et Rebelles subgetz est comme toute
vaghe et depopulee et que lesdits supplians soient tant plus
enclins de perseuerer et continuer en leurs leaultez de
seruices et afin de euter et eschieuer ausdites Rancunes.
Auons les dits de Neufport supplians de nre certaine
science et grace especiale separez et exemptez, separons et
exemptons a tousiours par cesdites presentes du Ressort et
jurisdiction des dits de nre ville de Bruges, voulans,
consentans et accordans quilz sortissent doresenauant a
tousiours jmmmediatement et sans moyen en nre chambre de
conseil en flandres. Sans ce que jamais cyapres en temps
auenir jlz soient tenuz Ressortir ne estre soulz lesdits de
Bruges. Et se auons aussi de nre plus ample grace separe
diuisie et desioinct, separons, diuisions et desioindons de
nredit terroir du franck et de leur Ressort justice et
jurisdiction les dits mestier bans et lois de Ghistelambacht
sherwoutersambacht Camerlinxambacht et Wacscalambacht
(*sic*). En leur jnstituant par ces mesmes presentes
leur chambre legale vierschare et Ressort en nre dite ville
de Nuefport pour y faire et excerser leur justice que ilz ont
accoustume faire parcideuant en nre dite ville de Bruges
avec les dits de nre terroir du franc: Voulans et declairans

semblablement que de cy enauant les dits mestiers bans et lois leurs sucesseurs et chacun deulx aient ettiennent leur chambre legale et exersent leur dite jutsice en nre dite ville de Nuefport sans contradiction aucune par et soubz les officiers que nous et noz sucesseurs contes et contesses de Flandres ycommectrons tout aussi et par la forme et maniere quilz faisoient en nre dite ville de Bruges avec lesdits du franck. Nonobstant le droit pretendu en ceste partie par lesdits de Bruges et du franc es choses dessusdites par quelque facon que ce soit, lequel comme a nous commis acquis et confisque par ce quilz se sont distraiz de nre obeissance et constituez noz Rebelles et desobeissans subjetz, nous auons aboli et adnulle abolissons et adnullons par ces mesmes presentes et pour les causes dessusdites en auons quicte separe et exempte lesdits supplians et quatre mestiers dessusdits et leurs dits sucesseurs. Si donnons en mandement enz.

Donne en nre ville de Lyere le XVIIIe jour du mois doctobre lan de grace mil quattrecens quatre-vings et neuf. Et du Regne de nous Roye le quatriesme.

Op den plooi stond er geschreven:

Par le Roy monseigneur le Duc de Saxen, Lieutenant general vous Labbe de Saint Bertin, le 1^e de Walham et autres presens. (get.) Oderne.

Op perkament. — Zegel verdwenen. — Op den rug: Title van ancompste vande vier ambachten.

* *

(292) Stadsrekeningen. 1580 (14 r°) « Ontfaen van Jan Zeghers coopman van Amsterdam van XIII in II^cXX lb. clocspijse bij hem ghecocht tot acht guldens en alf stuuers en alf elck hondert de somme van II in III^cXXXVI lb. p. »

(292) Rek. 1579, f° 55 « Jan de Vinck cum suis es bij der wet toegheleyt voor huerlieder goet debuoir ende diligentie ghedaen in demolieren ende afbreecken van den casteele XII lb. p. »

R. 1579, f° 55 v°; « Corn. Jansse cum suis matsenaers van by hemlieden afghebroocken te hebben de torre vander kercke... xxix lb, vi s. ». f° 36: « Pieter De Meyer cum suis van afghebroocken thebbene voor de kerke de fundamenten vande nieuwe torre... 180 lb. p. » f° 37: « Jan De Clercq stedecarremant van ghevoert thebbene met zijn waeghens ende peerden alle twit ordunsteen ghecommen vande afghebroocken voorpoorte vanden kerke tot by de stegherpoorte. 60 lb. p. »

* *

Bijvoegsel bij nota 240:

« 1494. Hem ghecocht sacramentsauent ende ter processie vander stede biezen ende groene meyen om te versieren den hooghen choor, betaelt XXXII s. p. — Item den graeuwen zusteren wie sacramentsdaeghe om de prochiepape, capelanen, cantre, costre^r ende de^r IIII kinderen ghemaect hebben Rosins hoets ende tsacraments daeghe ende ter processie vander stede de zeluen zusteren betaalt XXXVI s. »

Kerkrek. « Vande bereckers vande ghilde vande doorne^r crone van haelmoezen ghelde ghecommen voor den nood Gods met zeynnen upden dach vander processie vander stede vander Nieupoort jnt jaer teneghentich byder hand van Jan de Teghelaere Corneliss, ontfaen VI lb. XVIII s. VI d. par. » (Kerkrek. 1491).

Bijvoegsel bij nota 297:

Ten jare 1587 komen de *schalmeien* te voorschijn in den ommegang, door de zorgen der Rhetorica: « Rek. 1567 f° 5370. Anths. Hoylaet als deken vander ghilde vander dooren crone van zeke costen bij hem verleyt van scalmeyers inden ommeganc, es p. ordon. betaelt XII lb. p. »

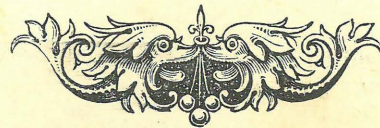
ERRATA.

	IN PLAATS VAN	LEES:
Bladz.	7, 19 ^e regel van Sinte Niklaaisklooster... van het...	
»	8, 1 ^e » den vlammen	de vlammen
»	12, 12 ^e » hekken	hekken (?)
»	26, 15 ^e » werkwapens	werpwapens
»	44, 15 ^e » have	haven
»	42, 6 ^e » hebben	hadden
»	60, 5 ^e » beweging	bewegingen
»	60, 8 ^e » keurbroeders	« keurheers »
»	63, 11 ^e » de mast	den mast
»	64, 5 ^e » had doen wijken	hadden doen...
»	64, 1 ^e » zondag 28 Juni	zaterdag 27...
»	70, 1 ^e » aantekeningen in de	...uit de
»	78, 31 ^e » Stassina	Stassine
»	85, 7 ^e » ten bate	tot bate
»	100, 31 ^e » en Dixmude	en van Dixmude
»	103, 11 ^e » witte	wit gewaad
»	105, 4 ^e » haren groep	zijn groep
»	112, 16 ^e » van den prijskamp: van den prijskamp was:	
»	123, 1 ^e » bijvoegen: porta meridionali	
»	128, (nota 297) XIII in	XIII m
»	» » II in	II m

INHOUD.

	Bladz.
I. <i>Hoe de stad Nieuport toen was.</i>	7.
II. <i>Handel en Visscherij in de XVe eeuw. — De strijd tegen de Zeeroovers.</i>	14.
III. <i>Nieuport tijdens de inlandsche Beroerten onder Maximiliaan.</i>	28.
IV. <i>Uitwetsel dier Beroerten op Handel en Visscherij.</i>	35.
V. <i>De Krijgstocht in 't Westkwartier.</i>	45.
VI. <i>Het Beleg van Nieuport.</i>	52.
VII. <i>Gevolgen. — De Vrede.</i>	71.
VIII. <i>De wethouders van het jaar 1489.</i>	81.
IX. <i>Gunsten verkregen ten voordeele van Handel en Visscherij.</i>	85.
X. <i>Geschiedkundige schets der Sint Fansprocessie.</i>	98.
XI. <i>Bijlagen en Bewijsstukken.</i>	122.

WALRAVENSYDE, *een gewezen visschersdorp op de vlaamsche kust*, door EDW. VLIETINCK. — 1889 — Brugge, druk. F. De Haene-Wante, Mariastraat.

HET LAND zegt: « Wij hebben de monographie over Ravesy, met veel belangstelling gelezen, want de schrijver heeft niet alleen met veel geduld en zorg een groot getal geschiedkundige bronnen geraadpleegd, maar wat hij vond heeft hij op zeer aantrekkelijke wijze weten voor te dragen. » (9 Maart 1889).

De REVUE BIBLIOGRAPHIQUE BELGE (20 Mars 1889, p. 108): «... c'est cette histoire que M. Vlietinck vient de publier; elle est entièrement écrite d'après les archives, et mérite l'attention. »

Het BELFORT (Mei 1889): « De schrijver, die niet meer aan zijn proefstuk is, heeft zich de moeite getroost te Middelkerke en in het staatsarchief een aantal oorkonden betreffende Walravensijde op te sporen en die gewetensvol benuttigd. Zijn werkje, goed geschreven in eene eenvoudige; duidelijke taal, verdient de belangstelling der geschiedkundigen. »

De NAVORSCHER noemt het: « een allerbelangrijkst en allermerkwerdigst opstel. » (Art. get. Johan Winkler; — alev. van Mei 1889)

VAN DENZELFDEN SCHRIJVER:

Geschiedkundige schets van het O. L. V. kappelletje in de Duinen op de parochie Breedene (1886). — Prijs: 10 centiemen.

Een nachtelijke Inval te Oostende, op 5^{en} October 1572 (1888). — Prijs: 25 centiemen.

Walravensyde, een gewezen visschersdorp op de vlaamsche kust, (1889). — Prijs: 30 centiemen.